

***Ой, видно село, широке село під горою,
Ой там ідуть наші Січові Стрільці до бою!
А хто піде з нами, буде славу мати,
Ми йдем за Україну воювати.***

Із стрілецької пісні. Слова народні

20-й річниці незалежності України присвячується

ББК 63.3(4УКР-4ТЕР)
М583
УДК 94(477.84)

“Село - душа народу” є шостим додатком до серії книг “За тебе, свята Україно”. У книзі розповідається про духовну і героїчну історію села Гермаківка Борщівського р-ну Тернопільської обл. Висвітлюється складний процес зародження товариств “Просвіта”, “Січ”, “Сокил”, “Рідна кооперація”, “Сільський господар”, розвиток національних традицій, Національної Ідеї у міжвоєнний період ХХ ст., участь гермаківчан у визвольній боротьбі ОУН, УПА, відродженні національної духовності в сучасний період незалежної Української Держави. Книга буде корисною для всіх, хто цікавиться історією України та уболіває за її майбутнє.

Рецензенти:

д-р історичних наук, проф., член-кореспондент НАПН України	В. Балух;
д-р історичних наук, проф.	П. Брицький;
д-р історичних наук, проф. директор Дослідного Інституту “Студіум”, Торонто (Канада)	О. Добржанський; В. Окіпнюк

Мизак Н.С.

“Село – душа народу”. – Чернівці-Торонто: АНТ ЛТД, 2011. – 274 с.; іл.

ISBN 978-966-560-475-4

У монографії розповідається про духовну і героїчну історію села Гермаківка Борщівського р-ну Тернопільської обл.

© Нестор Мизак, 2011

© Іван Балан, художнє оформлення і редагування, 2011

Пам'ятник районному провіднику ОУН Андрію Назарківу («Зелений»). Освячений 23 серпня 1992 р. Скульптор Анатолій Скиба, Чернівці.

**Гермаківка
у пам'яті
та ідентичності**

**Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Дослідний інститут «Студіум»**

Нестор Мизак

**СЕЛО –
ДУША
НАРОДУ**

**Додаток до серії
«За тебе, свята Україно»**

Книга шоста

**Чернівці-Торонто
Прут
2011**

Дмитро Гулей
фінансував
видання цієї
української
книги
**«Село –
душа народу»**
у пам'ять покійної
дружини Марії.
Торонто,
Канада, 2011 р.

Ділимося сумною вісткою з українською
громадою, що 12 червня 2010 року, по
тяжкій недозі, на 86-му році трудовитого
життя, відійшла у вічність у Торонті най-
дорожча дружина і тета

БЛ. П. МАРІЯ ГУЛЕЙ

залишивши у глибокому смутку і горі чоловіка Дмитра і дочку
кузена Ольгу Горейко з родиною, родину в Україні і сільчанку
в Америці та багато приятелів і знайомих.

У світлу пам'ять Марії Гулей складаю \$2,000 на фонд роз-
будови «Гомону України».

Вічна їй пам'ять!

*Дмитро Гулей
Ольга Горейко*

* * *

Українські Державницькі Організації Канади і Видавництво
«Гомін України» висловлюють щирі співчуття Дмитрові
Гулеєві і родині та щиро дякують за пожертву в сумі \$2,000
на фонд розбудови «Гомону України».

Вічна пам'ять Марії Гулей!

ВІД АВТОРА

Шановні односельчани, дорога молодь! Запрошую Вас прочитати книгу про історію нашого рідного села Гермаківка під владою чотирьох окупаційних режимів: австро-угорського, польського, німецького і радянсько-комуністичного. Протягом століть в Україні панував вимір зла, який шаленів у Східній Європі, і наш народ перебував у самому епіцентрі, сповна зазнавши всіх тягарів його виверження. Українці через кров і страждання поступово усвідомлювали нагальну потребу боротьби за своє визволення.

Хід нашої історії виділив східним галичанам 144 роки австрійського панування, 20 - польського, 4 - німецького і майже 50 - російсько-більшовицького, разом 218 років неволі, не говорячи уже про півтисячолітнє поневолення Галичини Річчю Посполитою.

Падіння чотирьох тоталітарних режимів ХХ століття, відновлення незалежності Української держави чимраз більше спонукає нас замислитися над значеннями понять «батьківщина» і «нація». Дуже часто батьківщину ототожнюємо зі спадщиною, яку ми отримали від наших предків у вимірі рідного села, тобто «малої батьківщини». То є наше майно, земля, територія, могили предків, духовні і громадські споруди, де клепався й виховувався дух нації. Поняття малої батьківщини означає духовний зміст і вартості, які творять культуру нації та її душу. Такою душею завжди було українське село, яке упродовж минулого століття здійснило велетенський поступ у царині відродження українського народу. В українському селі закільцьовувався зв'язок між духовною і матеріальною культурою та її територією, яка була відібрана від селянина. Як наслідок, рідна земля збуджувала дух нації до творчості, породжувала потребу селянства в обороні своїх прав і вольностей, що ставали святою цінністю. З працею на землі через українську жінку і матір селянин воскресав у генах своєї історичної спадщини. Як мовив Іван Франко:

*«Коли нещастям, горем битий
Не заклепивсь, не знидів я,
А встав, щоби братам служити,
То все те спадщина твоя».*

З досвіду рідної історії усвідомлюємо, наскільки село сприяло служінню українця своїй Вітчизні, налаштовувало громадян на буденні, героїчні і духовні вчинки.

На найвищій піраміді виховання українського селянина стояла Божа спадщина та її Українська греко-католицька церква, яка вирощувала у селі цілком нову національну культуру, сприяла зародженню рис національного патріотизму. У лавах сільських товариств «Просвіти», кооперації, «Січей», «Соколів», «Лугів» на чолі з УГКЦ зростала національна містерія Батьківщини, яка складалася з глибинної патріотичної історії, збережених традицій народу, рідної мови, любові до сільської стежки та навколишніх краєвидів.

У горнилі українського села клепався національний характер, який перевірявся водночас на почуття справжньої любові до рідної землі. Недаремно історія ХХ ст. документує взірці величної та героїчної самопожертви і відваги селян у відстоюванні національної гідності, хоч були моменти, коли послаблені в боротьбі селяни ціною великих зусиль за допомогою Церкви і родини формували нові соціальні виміри селянської спільноти. На шляху національного поступу таких складних випробувань зазнало і село Гермаківка.

На жаль, нами не віднайдено в архівах точної дати заснування села, хоча є деякі свідчення. Серед них два надгробні пам'ятні хрести, вмуровані у фундамент церкви Успення Пресвятої Богородиці, побудованої на колишньому гермаківському цвинтарі 1815 р. На хрестах можна прочитати роки смерті Іоанна Головатого 1738 р. з сином Остафієм і в наступному 1740 р. смерті раба божого, ім'я якого прочитати неможливо. На ці хрести мало хто звертав увагу. Та це означає, що село могло бути засноване у XVII ст., а хата під першим номером, як свідчать старожили, стояла десь в районі забудівлі, нині замешканого Володимиром Маслієм, до речі, двоюрідним братом автора. Там жив колись Амбросійчук. А вже як початок вулиці «Клибан», хата Олени Лесюк-Мизак мала номер 396. Отже, заселення мешканцями села відбувалося із західних окраїн до східних, тобто цвинтаря.

Цікавим свідченням щодо існування села є також запис меценатів Іоанна з Катериною на сторінках подарованого ними гермаківській церкві книги «Апостол» 1719 року видання. Запис датовано 1738 роком і в цей час гермаківська святиня, напевно, була дерев'яною.

У наступній книзі «Мінеї» знайдене ще одне важливе повідомлення, у якому йдеться про наступне: «Року Божія 1748 місяця таки сего іюля 19 числа в четвер сполудня сонце ся мінило чудно. Того року і зима була велика така. І саранча дуже шкоди начинила. Голод був великий». Напевно, що йдеться про розгадку «чумного хреста» у с. Гермаківка, під яким спочивають багато померлих гермаківчан. Можливо, тоді в живих залишилося дуже мало людей і село заново відроджувалося в умовах польського панівного режиму.

Через кілька сторінок згаданого видання є ще одна інформація. Хтось невідомий, можливо, священик, задокументував таке: «Дня 2 червня 1836 года. В пам'ять вічнуу будет Митрополита архієпископа Львівського Михайла Левицького. Візиту канонну в Церкві сей отправил».

Хто ж такий Михайло Левицький? Це був перший кардинал українець (1774-1858), який багато зробив для розвитку Української греко-католицької церкви і шкільництва у Галичині. Будучи у Гермаківці, він, без сумніву, вів розмову зі священиком про організацію української народної школи з українською мовою навчання.

Отже, с. Гермаківка, займаючи вигідне географічне розташування, не стояла на узбіччі духовного розвитку. Проте жвавий освідомчий поступ села почався з появою на митрополичій кафедрі у Львові великого реформатора і організатора УГКЦ Андрея Шептицького, який доскіпливо цікавився діяльністю парохіальних священиків на місцях та рекомендував їм брати найактивнішу участь у виховному процесі селянських мас.

У Гермаківці цей період випав на діяльність двох священиків отця Савчинського та Івана Волошина, яким належить заслуга у вихованні національно-молодіжної генерації, адже спадщина була надзвичайно важкою. Бідність, алкоголізм, безправність і неграмотність - ось далеко не всі ті негаразди, які роз'їдали село на переломі XIX-XX ст. Втім, початок було зроблено і напередодні Першої світової війни Гермаківка могла похвалитися зрелою національною свідомістю. Зникли пияцтво, сільські бійки, лихослов'я. Селяни вчилися грамоти, читали газети, книги і журнали. Проте Перша світова війна зруйнувала духовні здобутки селян і

після загибелі у 1919 р. Західно-Української Народної Республіки виховання треба було починати спочатку, ще у значно важчих умовах, привнесених Річчю Посполитою. Незважаючи на політичні перешкоди на духовному фундаменті попередників, гермаківчани вибудовували новітній храм Національної Ідеї. За невеликий міжвоєнний період у селі зросла новітня плеяда молоді, вихована на традиціях визвольної боротьби 1914-1920 рр. у лавах ОУН, що сповідували кредо «Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбі за неї».

У воєнну добу Другої світової війни та після неї на вівтар свободи і незалежності України з Гермаківки віддали без вагань життя 33 патріоти. За активну підтримку національно-визвольного руху радянські власті депортували 147 селян і 15 з них загинули, арештували і засудили до довічного ув'язнення 26 активістів. Ведучи переможний поступ на завершальному етапі війни, Москва вирішила скористатися світою бойнею для остаточного винищення українства, загортаючи на фронт усе боєздатне чоловіче населення. Лише з Гермаківки забрали їх понад 200, і 14 з них загинули у тім числі 50, які вважаються безвісти пропалими. Це жахливі втрати, від яких і донині село не оправилось. Про наші жертви прийнято було не говорити - з метою применшення трагізму української нації.

У повоєнних умовах Гермаківка зазнала неймовірних утисків і безправ'я, які проявилися засобами колгоспної експлуатації, у стягненні непосильних податків, державних позик тощо. І про них яскраво віддзеркалено у спогадах гермаківчан. Під гаслами побудови соціалізму і комунізму влада з метою посиленого викачування продукції села модернізувала підприємства та колгоспи, кричачи на весь світ про виховання нової радянської людини та піклування про її культурний ріст і добробут; насправді ж йшлося про зміцнення російської колоніальної експансії в Україні, як, наприклад, Британської в Південно-Східній Азії та інших закутинах планети. Начебто розковуючи людину, Москва накинула українському селянству кайдани на душу і серце, а ідеологією політекономії соціалізму вирила собі могилу й зазнала краху 1991 року.

На жаль, серед негараздів советського колоніального режиму, залишених нам у спадок, нині доводиться очищати рідні поля та доводити їх до рахманної чистоти, по-новому засаджувати липи, сосни, каштани, нещадно винищені біля церкви, на околицях села, уздовж доріг, очищати криниці людських душ, щоб наш край перетворився у райський сад доброти і милосердя, насаджений рукою Бога Чоловіколюбця.

Книга «Село - душа народу» була б неповною без спогадів людей, якими її збагатив наш шановний земляк Дмитро Колісник з далекої Канади під назвою «Моє село». Завдячуючи йому, із небуття воскресли наші традиції, події, пов'язані із заснуванням читальні «Просвіта», рідної кооперації та січової організації, заіскрилися забуті імена подвижників національного відродження села. І за ці безцінні записи складаємо низький уклін його пам'яті.

Пам'ятаймо про наших предків, селян-патріотів, які до самозабуття любили і відстоювали рідну землю, чесних хліборобів, які оберігали землеробські традиції, про священиків, які виховували у нас любов до Господа Бога, усіх-усіх, хто в силу своєї національної свідомості та здібностей плекав духовну наснагу села. Вдивляючись у цінні світлини минулого, ми заворожені поглядами чесних і розумних людей, які наче запитують: а що ви думаєте про нас, - як і ми колись питатимемо майбутні покоління. Сьогодні ж бо у світі точиться жорстока битва за душу і серце українця, і хто ними заволодіє - володітиме українським життєвим простором. Новітній час вимагає новітніх форм і методів протистояння ворожим наклепам. Наші предки їх мали. І від того, яким стане наше село, такою буде й душа українського народу.

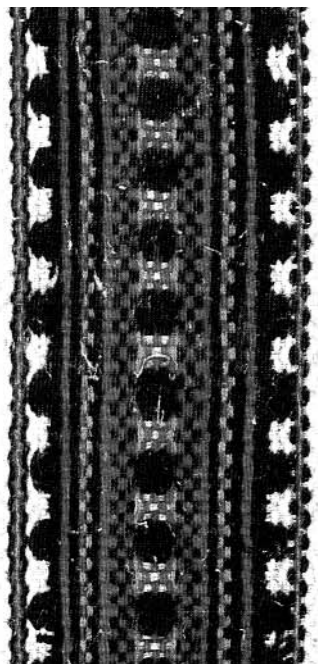
Пройшовши крізь бурі і вогонь, незважаючи на пекучі проблеми сучасності, с. Гермаківка живе і оживає, й про це свідчить наша книга. Словами Тараса Шевченка: «Діла добрих оновляться, діла злих загинуть», бо ж маємо Святе Письмо рідною мовою і Тарасів «Кобзар». З ними підемо в мандрівку століть і будемо вічними.

Загальний вигляд Української греко-католицької церкви (нині православна) Успення Пресвятої Богородиці у Гермаківці. Побудована 1815 р.

Пам'ятні хрести на честь скасування панщини 1848 р. Зруйновані радянською владою. Відновлені гермаківчанами 13 травня 1990 р.

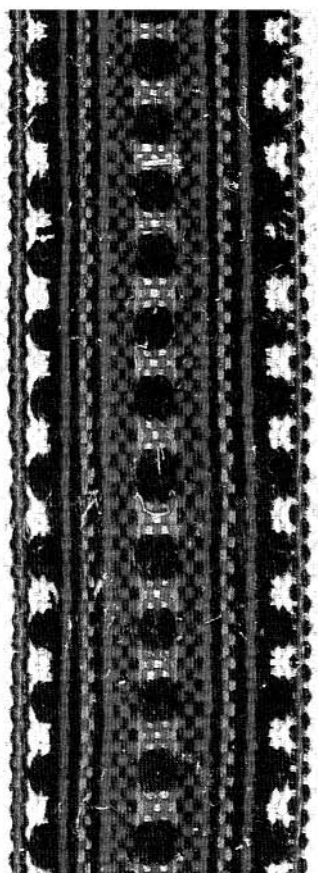
*„Боже, великий, єдиний
всю Україну храни...“*

Олександр Кониський
Духовний гімн України

РОЗДІЛ 1

ПІД УКРАЇНИ ЄДНАЛИСЬ ПРАПОР

НЕ ПОРА МОСКАЛЕВІ Й ЛЯХОВІ СЛУЖИТЬ

Після скасування 1848 року кріпосного права Гермаківку ще довго тримали у темряві і ярмі польські та єврейські визискувачі. Дзвін, у який вдарили на сполох Маркіян Шашкевич і його «Руська Трійця», слабо долітав до межиріччя Дністра і Збруча. Тільки на початку ХХ ст. у Борщеві на народні пожертвування побудували осередок національної культури - «Народний дім», а пізніше й у Скалі-Подільській. Дух народності між селян понесли греко-католицькі священники, що вже виривалися із цупких обіймів польської латинізації.

Священником у Гермаківці був тоді Савчинський, що, крім християнських заповідей, ревно сповідував ідеї Маркіяна Шашкевича. Високоосвічений, він приятелював з багатьма українськими культурними діячами. У нього любив відпочивати визначний західноукраїнський художник, поет і драматург Корнило Устиянович (1839-1903), один із зачинателів реалістичного методу у мистецтві.

Син священника Омелян вчився у Тернопільській гімназії, потім у Львівському університеті, був особисто знайомий з Іваном Франком.

У спогадах про отця Савчинського Дмитро Колісник занотував наступне: «Ото був священник... Як він із сином Омеляном культурно й економічно піднесли наше село! Яке то розпусне життя було в селі, а сьогодні самі селяни встидаються своїх попередніх вчинків. В корчмах і шинках тепер цвірінькають тільки горобці. Граб'я Баворовський вже розбирає одну велику корчму й має намір будувати там костел. Отець Савчинський, як бувало проповідував, то годі було наслуха-

тись. Він промовляв як рідний батько до своєї дитини. Він не був матеріалістом, а великим патріотом. Палко закликав нас до обопільної пошани й любови, бо хто говорить, що любить Бога, а не любить свого брата - то це фальшива лож. А як не раз він закликав молодь, щоб шанували своїх родичів».

Щоб зарадити селу, батько і син Савчинські взялися за його відродження. З церковного амвона, крім Євангелія, духовний наставник почав проповідувати ідею організації власної української кооперації, її переваги над чужою.

Під його впливом улітку 1903 року в хаті дяка Петра Гусака зібралися близько сорока односельчан і вирішили заснувати власну сільську крамницю. Тут же зібрали перші пожертвування у сумі 935 ринських, вибрали керівний склад: управителем - Федора Гусака, сина Петра, головою ревізійної комісії - Ф. Бездітного, секретарем - П. Березного, скарбником - Г. Остафійчука. Згодом Управління української торгівлі у Борщеві затвердило сільські протоколи, надало допомогу кредитом у товарах на пару тисяч ринських. Кооперацію заснували у хаті тих же Гусаків. Біля неї попри дорогу закопали два стовпи з написами «Перша українська народна торгівля мішаних товарів у Гермаківці».

Коли напис був готовий, Омелян Савчинський сказав усміхаючись: «Ось там через дорогу стоїть панщизняний хрест, де закопане рабство, - а тут стоїть стовп, де закопане шахрайство. Дав би Бог, щоб ми закопали нашу недолю».

У своїх спогадах далі Дмитро Колісник описує, що в одну з неділь священик Савчинський проголосив у церкві, що в понеділок відбудеться урочисте відкриття першої української кооперації в Гермаківці й просив, щоб люди усіма силами підтримували власну кооперацію, купували товар тільки у себе, щоб таким чином власний гріш працював на українську перспективу.

Отець говорив, що у селі діє 5 шинків, 2 великі корчми і 9 крамниць, які перебувають у чужих руках: «Я добре пам'ятаю, вони прилізли сюди обдертими, а подивіться на них сьогодні. Вони є власниками по 12 і більше моргів поля, натомість ті люди, що промарнували своє поле, працюють тепер на них за 20 грейцарів на день або жнуть за 13-тий сніп. Чи ж то не сором? Селяни розпилися. Сьогодні п'ють, а завтра поправляють. Шинкарі дають їм на борг, скільки вони хо-

тять, а потім ще стільки дописують. Не заплатить селянин, то піде до суду. Орендар тільки покажеться з книжками й йому вірять. Тоді селянин мусить платити борг і всі судові кошти. Звичайно, на другий раз він вже ніколи не відважиться суперечити шинкареві, тільки бувало тяжко зітхне та проклинає панське право. Може тепер справа поправиться. Наші підручки беруться до діла. Без сумніву, наша кооперація зробить своє велике діло» [7, с. 144-161].

Сільська біднота хлинула тепер до своєї крамниці. Тут можна було дешевше купити цукор, оселедці, гас, оцет, шкіру для взуття, дошки, цигарки, тютюн, крупу. Під осінь у селі була заснована також «Щаднича каса». Її головою став отець Савчинський. Селяни вкладали туди свої гроші і за необхідності позичали їх з малими процентами. З кожним місяцем село все більше набувало рис тверезості й господарництва. До 1905 року тут залишилась тільки одна корчма для подорожніх, другу велику граф Баворовський наказав розібрати і на тім місці побудувати костел.

Згодом отець Савчинський разом із селянами упорядкував болотисту і занедбану вулицю, що проходила повз церкву. Для цього парох мусив докласти зусиль, щоб упорядкувати шлях.

Старий граф Баворовський цю дорогу хотів забрати собі, а селянам віддати проїзд поза фільварком. Але люди збунтувалися і не дозволили втілити у життя цей задум. Отець Савчинський довго добирався, щоб громадський уряд дозволив у селі відбувати шарварок - громадську працю, яку до того використовували для потреб війта, сільських орендарів, шинкарів. Нарешті отець проголосив, щоб люди не йшли на шарварок до війта, й пригрозив йому не перечити громаді. Отець запросив людей зголоситися ламати на Збручі камінь. За день близько сотні селян на березі ріки натовкли великі купи каменю. Хто мав коней чи волів, звозили його на сільську дорогу. Парох ходив поміж селян з довгим шнуром та відзначував краї дороги. До осені селяни дорогу збудувати і нею користувався навіть граф Баворовський.

Молодь села горнулась до національного руху, церковного хору, прагнула самовираження. У Борщеві, Скалі вже діяли драматичні гуртки. Забажали створити такий гурток і в Гермаківці, але не було досвіду. Допомогти взявся відомий активіст зі Скали-Подільської Мартюк, що вже організував дім «Просвіти», т-во «Січ», духовий оркестр (Іван Мартюк нар. 1899 р. у Скалі над Збручем, так колись

називалося це містечко. Навчався у Тернопільській гімназії. Служив в австрійській армії. Потім співпрацював у громадсько-організаційній діяльності «Січей» Борщівського повіту. У листопаді 1918 р. під час відпустки організував роззброєння австрійських жандармів у повіті. В Чорткові сформував батарею польової артилерії й виїхав з нею на фронт до Гусятина. Брав участь у боях в складі Української Галицької Армії та армії Української Народної Республіки на Великій Україні. Перебував у польському полоні до 1922 р. У 1924-1944 р. активний діяч кооперативного руху на Тернопільщині. Автор спогадів «Центросоюз». Помер 1972 р. в еміграції. - Н.М.) [10, с. 11-13].

Допомогли молоді також церковний дяк Радковський і комендант жандармерії, родом із Закарпаття, - Василь Корчак. Перша вистава, яку взялися зіграти односельці, називалася «Підгір'яни». Почалися репетиції, а з ними будівництво театрального приміщення. Поки що вирішили обійтися тимчасовим. З проханням допомогти лісом до власника гермаківських дібр Баворовського пішов Дмитро Колісник.

«Підійшов, - оповідає Дмитро, - перед палату, потиснув гудзика у дверях і за хвилину вийшов графський службовець, вбраний мов генерал. Випнувся рівно й запитав: Чим можу послужити? - Хочу бачити пана граб'юго. В якій справі? В приватній. Льокайчук побіг і зараз таки вернувся зі словами: «Просимо, просимо!» Дмитро ввійшов до палати, де його очікував вже граб'я Баворовський, сидячи в розкішнім кріслі в своїй мисливській кімнаті. Прошу сідати, пане Колісник! Щиро дякую, ясновельможний пане граб'ю, я тільки прийшов із просьбою. Дуже прошу, - відповів граб'я.

- Ми задумали відіграти представлення в нашій селі. На жаль, не маємо місця. Тому хочемо влаштувати приміщення та сцену під голім небом, а на це потребуємо гілля й кільканадцять довгих жердяків. З переду підвищення й ось так будемо мати провізоричний театр. Отже, якраз у цій справі я прийшов до пана граб'юго в імені нашої громади й аматорів, просити ласкаво вас, дозволити нам привезти з вашого ліса пару возів гілля.

Дуже добре, пане Колісник! Я дуже радо вам це зроблю. Зараз дам вам карточку до директора ліса, пана Минарського, коли ви будете потрібувати, то він пішле гайового. - Щиро дякую вам, ясний пане, - відповів Дмитро. Граб'я витягнув із шуфляди папір і почав писати картку до директора лісу. Дмитро за той час із цікавістю приглядався

кімнаті, бо це вперше він мав нагоду бачити її. На підлозі були розстелені грубі пушисті дивани, так що ішлося по них мов у лісі по мохові. На середині знаходився великий круглий горіховий стіл, полакований на темно-брунато. На стінах були намальовані великі образи дубів, сосон і звисаючих плакучих беріз. На полянах ліса зеленіла травичка, де паслися гарні рогаті козли зі своїми родинами. На стінах висіли також голови диких звірів: козлів, медведів, вовків, лисів і диких вепрів. На стінах знаходилися також блискучі стрільби та всякого рода рушниці. Навколо столу було яких 12 крісел такої самої якості, як і стіл. Вони були пооббивані малиновим оксамитом. Навпроти вхідних дверей висів великий портрет Яна Собеського, а під ним був напис: «*Oto bohater co Wieden zbawie i najwieksza slawe po sobie zostvie Jan Sobieski*». По обох боках портрета висіли дві срібні шаблі, зложені навхрест і прибиті до стіни вістрями вгору.

Граб'я написав листа, вложив його в конверту і подав Дмитрові, який взяв його, сердечно подякував і пустився до дверей, де стояв льокайчук, випростований мов свічка (...). Щоб не марнувати часу, Дмитро пішов прямо до лісничівки й доручив листа директорові Минарському. Він прочитав і не дуже був задоволений. Видно було по нім, але із вимушеною усмішкою запитав: коли ви хочете возити гілля та з котрого саме ліса, чи з Муравинця чи з Глинки. Дмитро зажавив, що з Муравинця і що возити таки завтра рано (...)» [7, с.75-78].

На другий день п'ять возів приїхали на призначене місце. Їх вже очікував гайовий. Заїхали в ліс і почали рубати гілляки. З листям липовим, яворовим і кленовим. Інші рубали високі тонкі грабові жердюги на стіни театру. Набрали п'ять повних возів, приїхали на громадську площу біля церкви, скинули все й поїхали вдруге. Комендант постерунку Корчак попросив яких із двадцять людей із сокирами і роскалями, розміряв площу, поробив знаки, де копати, й робота почалася: «Одні копали ями, другі саджали в них високі тонкі жердини, оббиваючи їх землею, треті знову зв'язували верхи тих жердюг докупи й переплітали їх довгими шнурами поміж жердюгами, щоб міцно все трималося і було на що покласти зелені з листям гілляки. Вози привезли ще раз гілля й поїхали до склепу по дошки, щоб було на чім сісти в середині театру. Усі пильно працювали.

Хто-як-хто, але коли вийшла дівора зі школи, то обліпили той театр, немов би бджоли - одні накривали, другі подавали гілля з землі і

т.д. Така праця давала їм найбільшу приємність. Старші тільки вказували їм, як мають ті гілляки класти. Перед вечером служниця вивезла на три-колесовім кріслі отця Савчинського, який був спаралізований і також бажав подивитися на новий, під гілляками театр. Параліч який розбив отця Савчинського болісно сприйняли люди, бо відтоді гермаківська громада втратила велику людину, справжнього душпастиря, рідного батька і доброго організатора. Отець це відчував і допомагав громаді ще як міг. Натомість у селі появився новий парох Іван Ухач. Служниця штовхала триколесник довкруги й отець не міг надивуватись. Бічні стіни в театрі були рівні, а верх сходився вгорі луковато до купи. Передня і задня стіна були закладені гілляками з густим листям, крім широких дверей. В середині було досить просторо. Там могло сміло поміститись близько п'ятсот осіб. Прив'яле дубове, березове, кленове листя давало гарний запах. Долиною зелена трава збільшувала красу декорації. На другий день селяни рубали одної міри грубі кілки. Один кінець затісували на гостро й рівно до шнура рядами забивали в землю, а потім зверху прибивали до них цвяхами грубі дошки, щоб публіка мала де сидіти. Другі знову робили на переді підвищення, а дівчата прибирали сцену квітками, пахучими васильками, чибриками й м'ятою, так, що увійшовши до середини, пахло немовби в якійсь аптеці. Селяни працювали мов мурашки. Коли йшли до праці, то один одного кликав і заохочував до діла. Дяк Радковський випросив десь коло 6 метрів льняного полотна й написав на синім полі жовтими буквами напис: «Український театр у Гермаківці» і прикріпив над дверима, де був вхід до театру. Від дверей аж до сцени добрий сажень заввишки, був натягнений дріт, а на нім повішано багато нафтових ламп, що їх позичили в отця Савчинського, директора школи Москвінського й на постерунку жандармерії. Дверей не було, а за заслону служив великий гарний килим, що його принесла з дому пані Москвінська, дружина директора школи в Гермаківці. На килимі був виднівся галицький лев, як символ України. Пані Москвінська дістала його на пам'ятку від митрополита Андрея Шептицького за те, що виступила в гермаківським сільським строї з українськими піснями у львівським театрі 1905 р. Потім ще Москвінська принесла портрет Тараса Шевченка й почепила на сцені» [7, с.79-84].

Остання генеральна проба драматичного гуртка відбулася перед зеленими святами у приготіваній залі. Перед аматорами виступив

комендант жандармерії Корчак і повідомив, що на перегляд вистави до Гермаківки запрошено багато інтелігенції з Борщева, Мельниці, староства із суду. Будуть доктори, адвокати та інші категорії свідомих українців. Комендант наголошував, щоб аматори старалися виконати свої ролі якнайкраще. Водночас згадав про своє бідне дитинство, як помер скоро батько, а через півтора року мати. Виховувався у рідної тітки на Гуцульщині. Коли виріс, служив у війську на території чужих держав. Корчак казав, що працюватиме для громади, хоч його фах вимагає виконання зовсім інших функцій. Комендант Корчак був справжнім патріотом села і йому належить заслуга у заснуванні першого аматорського гуртка сільської громади.

Отже, сільські аматори підготували якнайкраще виставу і готові були її презентувати глядачам. Дмитро Колісник оповідає, що на визначений день до Гермаківки почали приїздити гості з Борщева, Мельниці та сусідніх сіл. «Фіякри заїздили на широку сільську площу й давали своїм коням їжу. Комендант Корчак наказав двом жандармам уважати на порядок. Вони показували кожному, де має заїхати зі своїми кінями й пильнувати, щоб часом хто не зробив якихось збитків чужим людям. Сонце вже заходило, як хтось зголосив: «Просимо до середини!» Публика сунула довжелезними рядами до театру. Їх там очікували гарно повбирані дівчата й запроваджували на місця. Напереді сиділа оркестра зі Скали-Подільської у складі 38 музикантів, яких гермаківчани запросили на підмогу. Перед кожним із них стояли ноти. Коло входу на столику стояла срібна таця на добровільні датки. Поруч таці стояли дві найкращі дівчині в найгарніших сільських строях. Великі нафтові лампи ясно освічували зелений пахучий театр. Свіже повітря й запах квітів насолоджували душі присутніх. Усі гості кидали очима на красу, якої вони ще не бачили.

За яких п'ятнадцять хвилин театр був набитий публікою. Селяни були вбрані по-сільському в білих кіптариках і сорочках, а міщани, як звичайно, в чорних убраннях, а тому виглядали строкато.

Нараз почулися рясні грімкі оплески на залі. Публика оглянулась і побачила чотири сильні парубки, що несли на триколеснику спаралізованого отця Савчинського. За священником ішла імосць Савчинська, а за нею д-р Дорундяк, адвокат з Борщева. Дівчата запровадили їх наперед, де вже сиділо кілька священників зі сусідніх сіл і отець Іван Ухач (...).

Прізвище Михайла Дорундяка було відоме у Борщівському повіті. Принагідно згадаємо і ми його життєпис. (Народився діяч 1-го жовтня 1857 р. у с. Киданче під Коломиєю. Після закінчення гімназії вчився на правничому факультеті Віденського університету і там брав активну участь у громадському житті українців. 1891 р. досягнув ступінь доктора права при Чернівецькому університеті. У 1904 р. заснував у Борщеві адвокатську канцелярію. Постійно захищав у судах селян від насилля єврейських орендарів та польських дідичів. Брав участь у розбудові Народного Дому в Борщеві. Був членом товариств «Просвіти», «Народної Торгівлі», «Народної Гостинниці», «Кредитового Союзу», «Лемківського банку в Новім Санчі» та інших. Надмірна праця підірвала здоров'я народного борця і він помер у молодому віці 2 серпня 1907 р. - Н.М.).

«Нараз оркестра вдарила січового марша, що аж листочки затреслися в театрі. Почувся за завісою дзвінок. Настала тиша. Поволеньки завіса розсунулася на два боки. Почалося представлення. Аматори грали знаменито. Рухи, вимова слів, відвага, дивувала публіку й вона надіялася аматорів щирими й рясними оплесками (...). Д-р Дорундяк звернувся до отця Савчинського й запитав: «Чи вони це перший раз грають, отче? Так! - відповів священик. Слава їм! То ж я, прислуховуюсь до цієї оперетки, чуюсь як у Києві перед оперою Садовського. Я ніколи б не повірив, щоб селяни так грали отче.

- Я вам кажу, пане меценасе, - продовжував парох. Наше село велике, а тому маємо двох мистців у селі - дяк Радковський спеціаліст від співу, а пан Корчак, комендант жандармерії, знаменитий режисер. Вони обидва витягнули послідні соки з тих аматорів. Вони товкли ними від шостої години ввечері до дванадцятої, а часом і до першої щоночі. А селяни все зроблять, щоб тільки мати провід. Селянська душа дуже щира, однак її треба належно зрозуміти й не легковажити. Так, так! Святі слова говорите, отче, - відповів Дорундяк» [7, с.86-88].

У перерві вистави на сцену вийшов Дмитро Колісник й оголосив, що гермаківська громада має намір на цьому місці будувати читальню «Просвіти», а той щедрий дар, який люди пожертвували, буде призначений на будівництво національно-виховної установи. Після нього до громади звернувся д-р М. Дорундяк й запропонував, щоб дівчата забрали у хлопців капелюхи й пішли ще раз поміж рядами та зібрали додаткову грошову збірку, адже будівництво читальні вимагає

значно більшої суми. Люди загукали: браво пане Дорундяк! Не пройшло багато часу, як капелюхи були наповнені додатковими пожертвами. Трупа продовжувала грати виставу, а довірочні господарі пішли рахувати гроші. Спів аматорів чарував присутніх, а коли на сцену вийшли шістнадцять парубків з косами й заспівали «Ми в луг підемо всі з косами», здавалося, що то не звичайні селяни, але професійні співаки з міського театру. Виставу закінчили оркестром «Ще не вмерла Україна». Отець І. Ухач оголосив про щедрий дар у сумі 600 ринських на українську національну читальню «Просвіта». З Божою допомогою збудуємо читальню на славу українській нації, готуватимемо молодь для майбутніх звитяг.

Просвітницька ідея породжувала наступні патріотичні заходи.

У дев'ятисоті роки на Галичину поширився із Чехії масовий січовий рух. За своєю формою це були спортивно-пожежні товариства, але за суттю - революційні. Уже в самій назві «Січ» дзвеніло відлуння боротьби нашого народу за волю, за свої права, а напіввійськовий характер організації і водночас повний демократизм приваблювали і захоплювали молодь. В історії України «Січі» відіграли неоціненно велику роль, вони відродили гасло: «воля народу - найвищий закон» і стали зародком української армії нової доби. Вирішили і в селі заснувати подібне товариство.

Заснування т-ва «Січ» у Гермаківці відбулося у відомому нам «зеленому» театрі. На допомогу гермаківським активістам приїхали зі Скали Іван Мартюк і учитель Павло Лялька, у яких вже діяло товариство. П. Лялька був добрим оратором і організатором національно-патріотичного виховання. З ними приїхав учитель з Михалкова Степан Гайдамака - син першого українського посла до Віденського парламенту з села Іванкова Борщівського п-ту. Його батько був щирим українським діячем і патріотом. Молодий Степан Гайдамака, будучи учителем, засівав національні почуття у селах. Його переслідували, кілька разів ув'язнювали, але він не корився й продовжував святу справу батька.

Слід зазначити, що отець Іван Ухач зайняв негативну позицію щодо заснування «Січі» у Гермаківці й заявив відверто, що «не має нічого спільного з радикальним рухом».

Однак активісти на позицію отця не зважали й готували установчі збори, які відбулися через кілька тижнів після вистави «Підгір'яни».

Головував на зборах Дмитро Колісник, який покликав на сцену згаданих гостей. Учителя С. Гайдамаку, І. Мартюка представив як агента корабельної лінії «Курнард» зі Скали і П. Ляльку як управителя української кооперативи у Скалі. Ще попросив до президії дяка Радковського, коменданта жандармерії Корчака та дівчат Олену Бурдейну, Євдокію Пенюк і Марію Боднарчук.

Першим виступив учитель Гайдамака. Природжений оратор, він наголошував на героїці козацьких визвольних змагань, можливій ролі січової організації у майбутній визвольній боротьбі за самостійність України. Володіючи інтонацією, гарною барвистою українською мовою, він згадав десятки фактів з української визвольної історії й захоплював ними гермаківську публіку.

Наступним виступив пан П. Лялька, а після нього І. Мартюк. За півгодини після виступів організаторів товариства до нього вписалося 128 парубків і молодих чоловіків та 48 дівчат. Опісля члени новоствореної «Січі» присягнули на вірність Богові і Україні. Присягу організував І. Мартюк, а новітні січовики, тримаючи три пальці вгору, повторювали за ним. Присутні під час присяги старші люди, які пам'ятали ще панщину, плакали від зворушення. Наприкінці усі присутні заспівали галицький гімн на слова Івана Франка «Не пора, не пора москалеві й ляхові служити» і всі розійшлися по домівках.

Наступного дня члени товариства таємним голосуванням обрали керівництво «Січі». Головою чоловічої секції - Дмитра Колісника, дівочої - Олену Бурдейну. Водночас на інструкторські курси до Скали вислали двох осіб - Олену Бурдейну і Петра Остафійчука. Керівництво подбало також про січові ленти, які замовили аж у Коломиї. Однієї суботи поштою прийшов пакунок з лентами.

Ленти були червоного кольору з написом «Січ у Гермаківці», лише для провідництва «Січі» - синьо-жовті. Дмитро Колісник повідомив, що кожної неділі і в свята січовики робитимуть фізичні вправи. Хлопці - топірцями, а дівчата хустинками. Січовики на Службу Божу до церкви мали ходити у січових лентах.

Вправи відбувалися на громадському пасовищі - т.зв. «Валиськах», що недалеко від села коло лісу. Лунала команда: «Стати стань! - Походом похід! - Чвірки вправо - зворот! Спочинь! Позір! - Чвірками походом похід» і т.д. Увечері гермаківські січовики марширували з піснею на устах - поверталися додому:

*«Гей, там на горі «Січ» іде!
Гей! Малиновий стяг несе,
Гей! Малиновий, наше славне товариство,
Гей! Марширує - раз, два, три!..»*

За кілька місяців вони вже марширували як справжнє військо і ніхто з них не міг передбачити, що незабаром будуть кинуті у вир Першої світової війни, яка безжалісно зітре усі їхні духовні здобутки.

Як правило, кожне січове товариство мало свій січовий прапор як символ незалежності, виплеканої з часів козацької вольниці. Гермаківський січовий прапор був малинового кольору, на якому дівчата і жінки вишили образ архистратига Михаїла, а з другого боку - гетьмана Івана Мазепи.

Невимовна радість переповнила почуття гермаківчан, коли вони побачили рідний стяг, який належало освятити. Це дійство відбулося в урочищі «Попова долина», що належало до парохіальної власності, першої неділі після Зелених свят. Була чудова погода.

Січовики організували привітальну браму та зробили напис: «Вітаємо гостей!». Над брамою вивісили синьо-жовтий прапор. На урочистість запросили учасників «Січей» із Залісся, Циган, Скали та Іванкова.

Серед долини підготували з дошок широку сцену для гостей, а для підтримки козацької традиції на відстані якихось 500 м вкопали у землю гарматні стволи - «моздіри», які могутніми вистрілами мали зголошувати про дійство. Поруч них горіли вогні, на яких міцні парубки нагрівали довгі дрючки з дротами укінці, якими мали запалювати порох у моздірах і вони вистрілювали.

Після обіду на «Поповій долині» почали збиратися гості, довжелезні ряди гермаківчан та людей з навколишніх сіл. За ними бричкою привезли отця Савчинського, поруч з ним сидів його син Омелян з дружиною, що приїхав із Заліщиків. Гермаківські січовики поважно зняли отця з брички й посадили у м'яке крісло, що стояло біля стола на сцені. Згодом приїхав з Борщева відомий в окрузі адвокат М. Дорундяк.

«Попова долина» на цей час роїлася від маси людей і для них були передбачені різні забави. Під крилатими липами стояли в холоді столи, за якими охочі смакували різні алкогольні напої та закушували смачною ковбасою. Далі від українських столів були польські столи від товариства «Кулко ролніче» з добрими напоями.

Дівчата влаштували перегони. Тримаючи в зубах дерев'яну ложку з яйцем, вони бігли, і якщо яйце впало з ложки, та програвала. Хлопчаки грали в «жмурок» із зав'язаними очима - одному давали в руки дзвіночок, іншому різку й розводили. На звук дзвінка ловили один одного, бувало, що й вдарялися до купи, тоді й було сміху. Інтелігенція грала в теніс і волейбол.

Інші товпилися біля «криниці щастя», змонтованої з чотирьох стовпів заввишки 2 м, оббитих веретою. Хто хотів поспробувати вдоволення, мусив заплатити 10 грейцарів, закидав вудку з гачком і щось витягував із середини. Ці та інші ігрища захопили велику масу гостей.

Нарешті почалася процедура освячення січового прапора. Отець Іван Ухач освятив прапор, що лежав перед гостями на столі. Після Михайло Дорундяк помалу почав піднімати прапор під звуки гімну «Ще не вмерла Україна», виконаним січовим оркестром зі Скали. Водночас вдарили моздіри, здавалося, затремтіла земля. Дорундяк передав освячений прапор кошовому Дмитрові Коліснику, а той хорунжому Березному під безперервні гарматні вистріли моздір.

Далі почалися виступи ораторів. Першим взяв слово Михайло Дорундяк, який глибокозмисловою промовою викликав сльози у багатьох присутніх, після нього Омелян Савчинський, що також полонив бесідою народ. Гості говорили про майбутні визвольні змагання, які невдовзі повинен виграти український народ та здобути собі щастя і незалежність.

Люди гукали: «Слава, слава!». Потім наспів ще один врочистий момент - це забивання у древко прапора іменних цвяшків членів «Січі». Першим «забив» цвяшок отець Савчинський. Правда, він тільки доторкнувся до нього молотком, бо був спаралізований, а забили його хтось із січовиків.

Після цього січовикам наказано готуватися до урочистого маршу. Заграла козацька сурма. Пролунали команди кошових: «Позір. Походом похід!». Січовий оркестр вдарив марш. Усі, хто були на сцені, встали. Хорунжий гермаківської «Січі» тримав у руках січовий прапор, який розвівався на повітрі з ликами архистратига Михаїла і гетьмана Івана Мазепи.

Знову команда: «Кіш вправо глянь!». Старшина товариств підняли руку до чола. Січові товариства в найкращому порядку пройшли повз

людей. Моздіри постійно стріляли і луна від пострілів губилася десь аж лісом «Муравинцем» та в найдальших урочищах. Парад закінчився з великим піднесенням для присутніх.

Зростала надія на майбутнє. Адже виростала молода генерація, носій січової Національної Ідеї, наповнюючи душі і серця галицької молоді завзяттям до боротьби за національне визволення.

Січова організація у Гермаківці упродовж року стала настільки авторитетною, що навіть граф Баворовський запросив її учасників на хрестини свого сина. Одного дня до старшини «Січі» Дмитра Колісника під'їхав бричкою директор лісу пан Минарський та повідомив, що його запрошує до себе граф. Дмитро пішов і біля палацу побачив браму, удекоровану сосновим віттям і великим написом польською й українською мовами: «Вітаємо гостей!». Близько двадцяти дівчаток продовжували прикрашати браму, що мала вигляд кінської підкови.

У графській приймальні сиділи саме Баворовський, його секретар Вільшинський та інженер з Борщева Островський. Граф звернувся до Дмитра з такими словами: «Пане Колісник, на наступну неділю я буду хрестити свого сина (...) По хрещенню я роблю бенкет, на який запрошую й ваш церковний уряд із вашим священиком, уряд громадський із війтом, уряд лісовий та уряд польовий. При тім маю найбільшу приємність запросити вас, як кошового, разом з вашою «Січчю». Вповні вірю, що не відмовите моїй просьбі».

Тут же граф взяв зі стола програму й ознайомив з нею Дмитра. «Бачите, це є брама входу. Тут буду стояти я зі своєю дружиною та з сином. Позаді нас стоятимуть мої гості. А тут наліво будуть фотографи й репортери. В огороді поставимо столи, де будуть забавлятися сільські гості, а також ваші січовики. Всі угруповання будуть проходити от цією лінією, щоб скласти побажання мені і моїй дружині, яка триматиме хрещене дитя на руках. Букети квітів, що будуть доручені моїй дружині провідниками згаданих груп, отримаєте перед брамою, а саме: отець І. Ухач, начальник громади, директор ліса й директор двірського обшару. Після побажань, усі будуть забавлятися при столах в огороді, а ви, пане Колісник, священик і начальник громади - в бальовій залі в палаті з моїми гістьми».

Граф попросив узгодити його план з січовим товариством та домовитися зі скалецькими музикантами, яким добре заплатять. Січовики одностайно згодилися взяти участь у запланованому дійстві, адже

це був зручний момент представити товариство перед польським вельможею та панством. Вирішили, що дівочий відділ під орудою Оленки Бурдейної йтиме першим, а за ним чоловічий під проводом Петра Остафійчука.

Наступного дня панським фаетоном Дмитро поїхав до скалецьких січовиків. Цікавим є його опис панської карети. Вона була «помальована на чорно й блищала, на гнучких пружинах, мов дзеркало. Сідло, де сидів фірман, знаходилось значно вище, а сам він одітий у чорну ношу з високим чорним твердим капелюхом та білих рукавицях на руках. По обох боках карети виднілися два великі ліхтарі, з яких уночі світилось ясне світло. На колесах натянуто грубу гуму, так що не було чути, як вона їде, немов човен по воді. Стрункі довгі коні, здається, що й не відчували жодного тягару й гнались, мов стріла в повітрі».

Зустрівшись з управою скалецької «Січі», Дмитро замовив на бал їхню оркестру, усі вони дивувалися, що спонукало Баворовського запросити товариство до себе на бенкет. Цей поміщик був надзвичайно хитрим, заграючи з селянами, він не раз і допомагав їм. Бувало, хтось погорів - давав дерева на будівництво хати чи соломи, щоб пошити стріху, обіцяв дерева на будівництво читальні «Просвіта». З іншого боку, цей «щирий» пан обіклався посіпаками, які мов пси стерегли його поля, ліси й маєтки та збиткувалися над селянами.

Проте січовики вирішили використати запрошення графа для пропаганди січової ідеї. Скалецька духовна оркестра у складі сорока двох музикантів панськими возами прибула до Гермаківки і їх врочисто зустріли.

Пополудні колона гермаківчан від церкви вирушила до панського палацу. Попереду йшов отець І. Ухач з церковним братством, за ним громадський уряд на чолі з війтом, опісля польовий та лісовий урядники зі своїми управами. Похід завершували січовики зі скалецькою оркестрою, яка виконувала січовий марш. Наблизившись до палацу, побачили при вході до нього два прапори: польський біло-червоний і другий український синьо-жовтий.

Перед палацом стояли графова дружина (грабіна), тримаючи на руках немовля, біля неї граф, велика кількість цивільних магнатів і військових офіцерів. По боках фотографи і кореспонденти. Настав очікуваний момент: «Січовики підтягнулися і ноги вдарили ритміч-

ним темпом. Їх лицарський вигляд чарував глядачів. Дівочі милі усмішки зникли з їхніх облич, всі вони стали поважні, нагадуючи собою якихось військових героїнь». Коли прибули близько до палацу, оркестр затих. Запрацювали фотографи і кореспонденти. Графа і його дружину усі поздоровляли. Відповідні «гратуляції» його дружині висловив від «Січі» і її кошовий Дмитро Колісник. Відтак почався бал. Січовики порозходилися за святковими столами в «огороді». Кошового Дмитра запросили до бального салону. Тут до гостей промовив старий граф Баворовський, який дочекався внука.

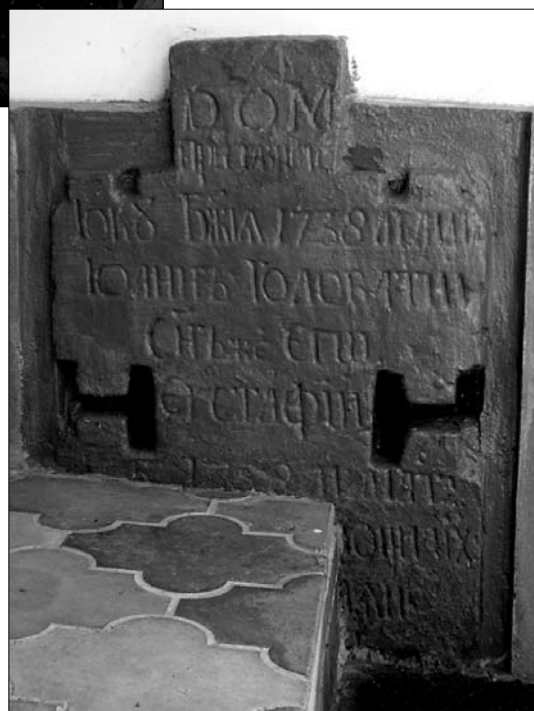
«Моя радість велика, - говорив він, - що мого сина так люблять селяни, а головно «Січ» у Гермаківці. Чи може бути більша приємність і радість для батьків? З тієї нагоди випиваю цю чашу шампану за здоров'я внука, його родичів і на славу «Січі» в Гермаківці».

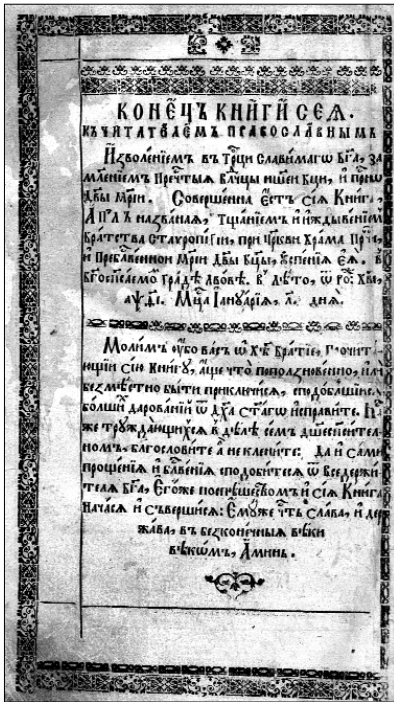
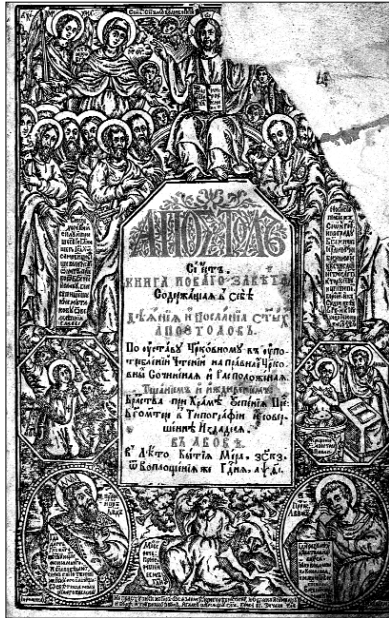
Забава з нагоди хрестин у графа Баворовського затягнулася за опівніч. Січовики розійшлися по домівках, залишивши про себе спогад у польського панства [7, с.103-142].

Отже, підсумовуючи духовний поступ гермаківчан, відзначимо їхню активність і згуртованість у боротьбі за Національну Ідею. На чолі цього руху стояли греко-католицькі священики під керівництвом великого реформатора і творця церкви Андрея Шептицького. Отець Савчинський зі своїм сином Омеляном доклали максимум зусиль, щоб змонтувати міцний фундамент у духовному відродженні села. Шкодуємо лише, що не знаємо імені отця, хоча, можливо, в архівних надрах воно десь спочиває і ми його таки колись знайдемо й зголосимо громаді, як і те, що не завжди відвідуємо його забуту на цвинтарі могилу. За коротких десяти років церква, «Просвіта», рідна кооперація та січове товариство здійснили були перелом у національній свідомості селян. Однак усі ці національно-духовні паростки уцент зруйнувала Перша світова війна. Майно «Просвіти» пограбували, операцію знищили. Після війни та розрухи треба було починати знову усе спочатку. У лавах «Просвіти» та в інших товариствах виховувалася новітня генерація сільської молоді, мова про які йтиме на наступних сторінках.

*Старовинні хрести з
первинного гермаківського
цвинтаря, вмуровані у
фундаменти церкви Успення
Пресвятої Богородиці,
побудованої 1815 р.*

Титульна сторінка та богослужбові тексти з ілюстраціями з книги "Апостол". 1719 р., Львів.

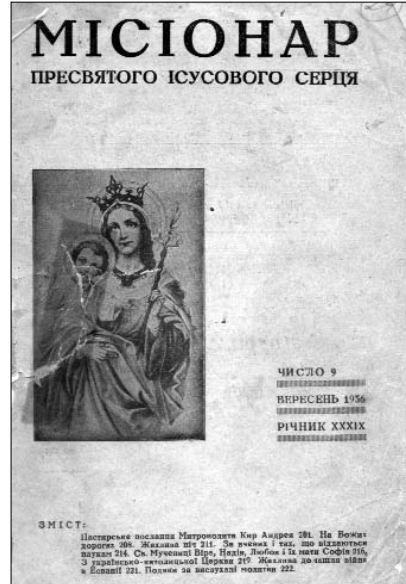
Митрополит Михайло Левицький (1774-1858). Перший кардинал українець. 2 червня 1836 р. відвідав Гермаківку і відправив у церкві урочисту Службу Божу.

прекрасна дѣла : дабыи намъ чинити ии почитати ѿдеждѣ ѿ воды и
Дѣла : ѿмыи водою сѣю и ѿкропленіемъ боіго багвѣнія. скверны
отрастити нашѣи чинити : мѣтвами и молніеи Прѣтѣи Вѣнца наше
Бѣа и прии дѣи Мѣи : чинихъ нѣныхъ силъ Биспоитныхъ :
Дня ѣ. іюніа 1836. Года. ѿтпаго
Во плять Вѣнсю Бѣдетя. Митрополита Архіе-
пископа Львова. Мѣхѣи Левицьки. Бѣзета
Канонъ въ Церкѣи сѣи ѿправиль.

Запис у «Мінеї» про візит до Гермаківки митрополита Михайла Левицького 1836 р. і відправлену ним Службу Божу.

Книга «Братства тверезости», що збереглася у церкві. До неї вписувались прізвища людей, які присягнули на Євангелії, що не вживатимуть алкоголю.

«Місіонар» - найпопулярніший греко-католицький часопис, який масово читали гермаківчани.

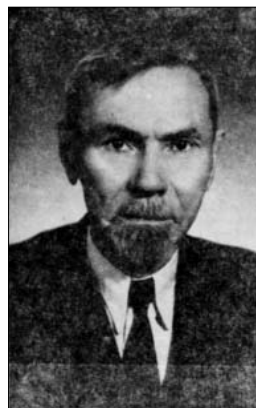
Посвідчення члена «Братства тверезости»

*Дмитро Колісник.
Н. 1883 р. (1886 ?).
Співорганізатор
читальні «Просві-
та», т-ва «Січ». Ав-
тор спогадів «Моє
село». Помер у Ка-
наді.*

*Михайло Дорундяк.
Н. 1867 р. у с. Киданче
під Коломиєю. Борців-
ський юрист. Активіст
національного відро-
дження у Гермаківці.
Помер 1907 р.*

*Іван Мартюк. Н. у
Скалі-Подільсь-
кій. Учасник орга-
нізаційних заходів
у Гермаківці.*

*Товариство «Січ» у Скалі-Подільській, 1910 р. Учасники зародження
січової організації у с. Гермаківка.*

Будинок читальні «Просвіта» у с. Гермаківка, побудований спільними зусиллями на початку 1900-х років.

Руїна будинку читальні «Просвіта». Пам'ятка історії України. Зруйнована через низьку національну свідомість групи людей у 1990 р.

Хата дяка Радковського.

ГРИГОРІЙ

ХОМЫШИНЪ

Божю Милостию и святого Апостольского Римского Престола благословениемъ
Епископъ Станиславѳвскій.

Всѣмъ, кому на томъ залежить, именно же Веч. Урядови деканальному
Кудринецкому най буде вѣдомо, що Мы возлюбленнаго
Намъ въ Христѣ Преп. О. *Ивана Волошина* дотеперѣшняго
епископа въ *Кудринецкомъ* Деканатѣ *Кудринецкомъ*
на опорожену въ Старостѣ *Гермаківскімъ* Деканатѣ
Кудринецкімъ парохію *Гермаківку*
узаконненымъ способомъ убѣгающаго ся и черезъ испытъ до душпастврества упо-

собленнымъ дивинного ся. на речену парохію отъ П. г. *Гр. Гаворобского*
Намъ представленнаго, Нашою Ординаріатскою властію Парохомъ поставили, душ-
пастврество и завѣдательство Духовныхъ Ему вручили, обязуючи силою сей Гра-
моты Веч. Урядъ деканальный, чтобы сего отъ Насъ поставленнаго до Церкви
въ *Гермаківку* „въ Духовныя“ впровадивъ, св. вещи вписавъ
въ церковный инвентарь въ присутствіи Провизорѳвъ або Парохіанъ подъ Его рос-
порядимобсть отдавъ, Его же яко законнаго Пароха и Пастыря парохіанъ въ *Гер-
маківку* при Церкви св. *Успенія Пр. Д. М.* тоуже Нашою
властію оголосивъ и переведенне сихъ собѣ порученныхъ на оборотной сторонѣ сей
Грамоты записавъ, а потѳмъ о списаннѣ и отдаваннѣ довременнаго имѣннѣ той мѣст-
ности душпаствреской черезъ отпоручника ц. к. власти политичной въ своимъ
присутствіи постаравъ ся.

Дано при Церквѣ катедральной Воскресенія Господа Нашога Иисуса Христа

въ Станиславовѣ, дня *1. Септембра 1913.*

+ *Григорій*
Хомышинъ

Лист епископа Григорія Хомышина про направлення греко-католицького священника Івана Волошина на парафію до с. Гермаківки, 1913 р.

Скриптъ довжный.

збонау, що одержавъ я въ готовцѣ квоту 800 коронъ, выразно восьмисотъ

коронъ яко позичку вѣдъ Товариства взаимного кредиту „Днѣстеръ“, стоваришена зареєстрованого зъ обмеженою порукою у Львовѣ, до моихъ власныхъ рукъ зачислену.

Зъобовязую ся заплатити зъ горы процентъ вѣдъ той позички по шѣсть вѣдъ ста за часъ вѣдъ дня зачисленя позички до дня 1. септември 1908, а саму позичку, именно довжный капиталъ вразъ зъ процентомъ по шѣсть вѣдъ ста зъ горы, зъобовязую ся сплатити у Львовѣ до касы Товариства взаимного кредиту „Днѣстеръ“, стоваришена зареєстрованого зъ обмеженою порукою у Львовѣ въ слѣдующихъ ратахъ: а тогъ во

двоидцяти пѣтирѣцяхъ рѣвнѣхъ платясь двѣ 1. лютого и 1. септември каждой рѣкы, погавши вѣдъ дня 1. септември 1908, каждой по 52 (пятьдесятъ двѣ) корони и 64 сѣт. а вѣрѣмъ тогъ при першихъ шестти рѣткахъ по 5 (пять) коронъ на чѣтъ мѣсяцѣи

такъ, щобы выповичена сума разомъ зъ процентами буза въ дни 1. лютого 1918 цѣлковито сплачена.

Зъобовязую ся точно заплатити на часъ кожду означену повыше рату, бо еслибымъ ко- трой будь раты не заплати во въ означенѣмъ речинци, то не буде Товариство взаимного кредиту „Днѣстеръ“, стоваришена зареєстроване зъ обмеженою порукою у Львовѣ, звязане дозволеными ратами, але має право домагати ся безпороволочнои заплаты наразъ цѣлой позички, а вглядно

«Скрипт довжный» Василя Зуляка про купівлю земли.

Федір Мизак під час служби в австрійській армії. Учасник роззброєння жандармерії у с. Гермаківці 1918 р.

Зліва направо: Йосип Зуляк, Кузьма Остап'юк - вояки австрійської армії у російському полоні в Сибіру, 1915-1918 рр.

Товариство «Сокіл». У центрі Василь Аксентійв, голова т-ва. 1930-ті роки.

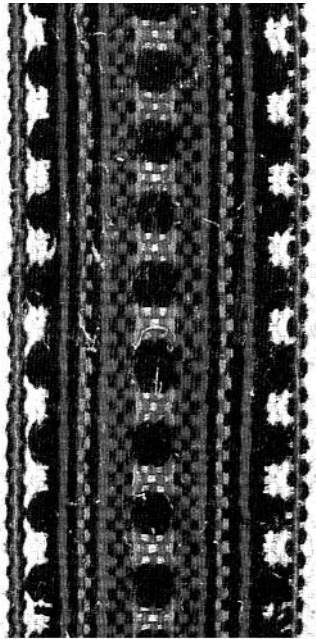
Отець Іван Волошин серед членів тов. «Сокіл». 1930 роки.

Товариство «Сокіл» у Гермаківці, 1930-ті роки.

Товариство «Сокіл» у Гермаківці, 28 вересня 1930 р. Зліва направо, 1-й ряд: Підклибанний Степан, Зуляк Іван, Рудка Славко і Рудка Богдан (хлопчики, тримають напис), Тихохід Іван, Санчук Дмитро, Скрипник Дмитро; 2-й ряд: Лисюк Андрій, Кулик Іван, Чаплюк Федір, Зуляк Петро, Шимка Степан, Аксентій Василь (голова т-ва), Коваль Степан, Ярема Танасій, Мизак Аксентій, Матій Василь; 3-й ряд: Корчак Дмитро, Ярема Іван (далі не ідентифікований), Головатий Степан, Назарків Петро, Боєчко Максим, Ярема Яків, Синюк Федір, Колісник Петро, Бурдейний Максим, Мизак Роман, Остафійчук Олекса; 4-й ряд: Граб'юк Василь, Заплітний Федір, Бурдейний Володимир, Заплітний Антін, Миханюк Дмитро, Матій Семен, Лесюк Роман, Шимків Степан, Синюк Андрій, Зуляк Андрій, Ярема Тимофій, Пуляк Онуфрій, 5-й ряд: Лесюк Петро, Бігун Андрій, Лядобрук Юрко, Ярема Матій, Мазурик Максим, Зуляк Іван, Мартинюк Павло, Заплітний Степан, Татарчук Степан, Недокус Іван.

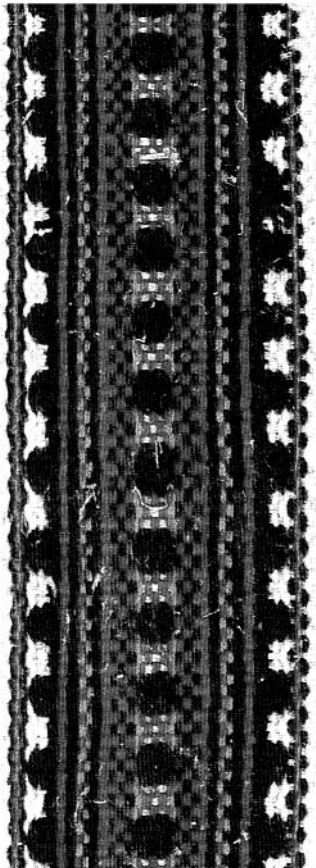
*„В чистій любові до краю
Ти нас, Боже, зрости“*

Олександр Кониський
Духовний гімн України

РОЗДІЛ 2

НАШІ ТРАДИЦІЇ

БУЛО КОЛИСЬ СВЯТКУВАЛИ

Усе, що ми нажили, що приберегли від своїх дідів та прадідів, чим збагатилися і освятили, все це є наші духовні обереги. По тому, як ми будемо оберігати наші кращі традиції минулого, наступні покоління не тільки оцінюватимуть нас, але збережуть наші сьогоднішні, хоча сьогодні похвалитися нічим. Дав би Бог, щоб ми повернули до людської пам'яті традиції і перекази минулого, п'ядь за п'яддю відновили втрачене. А краще з того, що несе у собі душа народу, - дух покоління і наслідувати.

Дещо записав з цього приводу наш земляк Дмитро Колісник у книзі «Мое село» і ми з насолодою черпаємо з неї мудрість віків. Ось як відзначалися престольні свята у селі. «На Великдень, - пригадує емігрант, — коло церкви завжди було багатолюдно і гамірно. Всі дзвони без перестану дзвонили, дівчата бавились у гаїлок і огірочків та, тримаючись за руки, приспівували:

*«Зеленії огірочки, а жовтії пупляночки,
Завивайтеся, завивайтеся!
Ви молодії дівчатонька,
Віддавайтеся, віддавайтеся.
Зеленії огірочки, а жовтії пупляночки
Тамтося в'ють, тамтося в'ють!
А в дівчини заручини,
Мід-горілочку п'ють, мід-горілочку п'ють»*

Тепер дівчата трималися за руки, а передня вела попід руку аж до самої останньої, опісля друга від кінця оберталася і клала руку своєї останньої сусідки на своє плече. Так провідниця йшла попід руку кожної, аж доки всі не зав'яжуться. Тоді кожна передня тримала лівою рукою на своїм правім плечу руку задньої сусідки. Коли всі так зав'язалися, тоді провідниця йшла попід руки кожної в другий бік і так вони розвивалися. Тоді знову дівчата співали:

*«Зелені огірочки, а жовтії пупляночки,
Розвивайтеся, розвивайтеся!
А ви, молоді парубочки,
Женихайтеся, женихайтеся!»*

Другий знову гурт - це хлопці і дівчата, що стояли і співали про «Зельмана»:

*«На добрий день, Зельман,
На добрий день, Зельманова,
І братова всякая,
Родина пана Зельмана!»*

Цей спів про Зельмана пригадував усім давні часи, як то польські магнати позабирали селянам їхні церкви й віддали їх в оренду. Тоді бідні селяни змушені були давати орендарям хабарі, співали їм, їхнім жінкам і цілій родині привітальні пісні та платили їм гроші, щоб таким чином дістати ключа від церкви й мати своє богослужіння.

Трохи далі парубки робили з себе дзвіниці. Ставало вісім надоліні, тримаючись руками за плечі, інших чотирьох влазили їм на плечі й також трималися руками купи, врешті ще двох влазили на сам верх і так помалу ходили навколо церкви та співали:

*«Та вербовая дощечка, дощечка,
Та ходила по ній Настечка, Настечка,
Та роман-зілля копала, копала,
Та сама його не знала, не знала».*

А там знову стояли парами хлопці й дівчата й бавилися зайчика. Вони ставали густо навколо, тоді хлопець брав дівчину за її стан попід пахи й так виходили на середину. Опісля вільним кроком ішли навколо, а всі співали:

*«Ані куда зайчику, ані вискочити:
Ані куда зайчику, ані виглянути!
Скочком, бочком перевернися
Ще й низенько поклонися,
Поплинь гаю по Дунаю,
Вибирай ся панну скраю».*

Тоді пара приходила до гурту й вибирала другу, яка в той сам спосіб також обходила, а решта співала їй ту саму пісню.

Особливо цікаво було, коли парубки або молоді, або жонаті бавилися в «гливка». Тоді справді було з чого посміятись. Один передній парубок брав довгого костура, а за ним десь коло 20 або 30 чіплялися ззаду за руки й бігли один за другим. Коли задній зноровився й почав шарпати, то тоді передній забігав з ломакою, а задній цілий хвіст втікав щосили. Нераз не одному прийшлося добре дістати ломакою по п'ятах, а нераз бувало втікаючи попадали накупі й сміялися до розпуку.

Ще інші парубки проходжувалися зі своїми дівчатами навколо церкви. Кожна з них все глипала одним оком набік, чи люди приглядалися до них обох, а зокрема на капелюха, якого вона вбрала йому на свята».

Про парубоцький капелюх слід наголосити детальніше. «На Великодні свята кожний парубок старався мати нового капелюха, якого він звичайно заносив до своєї дівчини, а вона його вбирала в гордани, висилювані з різнокольорових пацьорків та з другого боку фавори, що були зложені в роді маленької звізди та пришпилені шпилькою з різноманітними кольорами. З переду і з заду капелюха видніли тріпала з круглих пацьорків і з кольорової бавовни т.зв. «трясениці». Другий гордан був на підборіддю. Кожна дівчина старалася якнайкраще прикрасити капелюха своєму парубкові, бо ж у селі кожний знав, котрий саме хлопець до неї ходив, та що це вона вбирала йому капелюха. Парубкові, що не мав дівки, капелюха прикрашувала рідня. Такі вбрані капелюхи носили тільки чільні, дорослі парубки, натомість підпарубки мали чисті капелюхи, спереду була одна трясениця й гордан на підборіддю».

Маленькі діти також відчували свята. Вони радісно бігали й бавилися писанками. Всі дзвони на високій церкві не переставали дзвонити, хвалячи Всевишнього Бога.

На жаль, у понурі роки комуністичної сваволі усі ці барвисті народні гуляння влада руками священиків забороняла, заставляючи розганяти їх, називати забобонними тощо. Решту під контролем райкомів партії доконувала школа. В арсеналі її активної боротьби з т.зв. «релігійним дурманом» проводилися примітивні атеїстичні вечори, організовувалися відвідування церкви, здійснювався адміністративний тиск на вчителів, шантаж учнів та їх батьків.

Сьогодні при добрій волі шкільних художніх керівників та церкви гаївки з сільської сцени потрібно повертати біля святині і вони б по-новому заіскрилися народними строями, задзвеніли б великоднім гомоном, дзвонами та дзвінкоголосим співом молоді.

Уміли веселитися наші прадіди на празник Успення Пресвятої Богородиці 28 серпня кожного року: «Хлопці одівалися тоді у білі вишивані сорочки, сподом гарно мережані, в юхтових чоботях, у кіптариках та капелюхах із тоненького плетення, а навколо були фавори - це вузенькі шовкові стяжки, що їх складали дівчата на вигляд зірки, пришпилювали до них дзеркальця та оздоблювали парубкам головні убори. У кожного за халявою стирчала тонка тростівка. Підперезані були в широкі кольорові пояси, а на правім боці звисали два кінці».

Ще барвистіше одягалися дівчата. «Довгі білі, мов сніг, сорочки; плечика й рукави були вишиті волічкою, на грудях видніли кольорові по мистецькому вишиті сорочки, всі мали горботки, напереді дуже помітні фартушки, приперезані широкими поясами. Білі вишиті кіптарики, розпущені спереду, звідки видніли артистичні груди дівчини. Грубі заплетені коси, зав'язані через горішню частину голови, завітчані чорнобривцями й червоними рожами. Спереду, над чолами, були гордани, а по боках фавори й маленькі з качура чорні кучері. Різнокольорові широкі ленти звисали з-під заплетених косів по гнучкім стані дівчини. Всі прямували на громадську широку площу коло корчми, де їх вже очікували гермаківські парубки, щоб разом прийняти в корчмі на тимчасову гостину».

До Гермаківки прибували парубки й дівчата з найближчих сіл. Кожна група молоді ішла зі своїм бубном, яким давали зна-

ти, що наближаються. На площі всі обнімалися, їх пригостили в корчмі й після них заходили на коротку перекуску інші.

Потім починалися танці, а далі змагання, яке село краще затанцює аркана. Суддею на змагання обирали сина отця Савчинського - Омелька. Першим починали танець парубки із Залісся: «Парубки ставали в велике коло, тримаючи один одного за руку, а високий кучерявий ватага напереді тримав у своїй руці тростину. Заскрипіла жалісно скрипка, забреніли цимбали й немилосердно вдарив бубон. Чути було голос ватаги: «Раз, два, три! Далі пішов». Задудніли сильні ноги, залунав спів:

*«Ой, аркане, арканочку,
Сватай мене, дівчиночку!
Аркан дрібний поміж дуби,
Гарна дівчина, мара її любить.
А дід бабці та купив капці,*

То короткі були, та втяв пальці».

Далі було чути команду ватаги: «А уважай! Три сідай! Ще так раз! Два міняй. Три прибий! Я в підківки! Далі пішов! Три міняй, три сідай! Ще так раз! Далі пішов! Гей з тропком! Далі пішов!».

Після заліських танцюристів аркана йшли парубки із с. Кривче, третіми з Іваня, четвертими з Ніври і останніми гермаківчани.

Після змагань Омелян Савчинський говорив: «Високоповажні парубки і ви дівчата! Мені припала велика честь бути сьогодні суддею ваших змагань у нашій провідівській подільській танці аркані. Я слідив за кожним рухом, за кожним ударом й за кожним присідом. З того всього прийшов до конклюдії (висновку. - Н.М.), що перше місце здобуло село Кривче, а друге Залісся».

Молодіжний натовп кричав: «Слава Кривчу, слава!». Попович потискав руки кривецькому ватагові й бажав взяти перше місце наступного року.

Опісля парубки брали додому гостей, які, заходячи до хати старших цілували у руки. Посідавши за стіл, випивши чарки, закусували смачними стравами, а потім зачинали давню традиційну пісню, яку завжди співали на празник.

*«Пила ж би ся горілочка, як студена вода,
Тільки мені забороняє дівчина молода.
Просим їсти, просим пити, просим випивати,
А що кого не догодить, просим вибачати».*
На цю пісню гості, які сиділи за столом, відспівували:
*«Та й ми їмо, ми п'ємо, та й ми випиваєм,
Та всьо добре нас догодить, та й ми вибачаєм».*

Хатні продовжували:

*«Летя гуси, летя гуси чорнокрилі,
А кривецькі хлопці самі чорнобриві!»*

Після гостин «сторонські» хлопці йшли на вечорниці до гермаківських дівчат, після заночували у хлопців і наступного дня празник ще продовжувався.

«Село клекотіло, - пише наш земляк. - Там тарахкотіли вози, з другого боку грала музика, знову з іншого чути спів, біля воріт прощалися, а там знову підпиті й веселі люди голосно реготали».

Серед багатства народних звичаїв та традицій варто було б згадати обряд посвячення полів. Попереду йшли січовики, несли хрест, за ними два ряди хоругв, далі дівчата несли блискучі патериці, за ними знову чотири січовики несли ікону Пречистої Диви Марії. За ними йшов священник і кропив наліво й направо свяченою водою сільські ниви, а церковний хор співав марійські пісні. «Годі передати словами, - пише у спогадах Д. Колісник. - Що то за радість огортала серця побожних селян. За процесією йшли старі, молодіж й життєрадісна дітвора з дзвіночками. З села постійно дзвонили церковні дзвони і їх срібний гомін долинав найдальших закутин людських ланів. Коли глядач вдивляється в ту святочну картину, мимоволі насувається питання, чи є ще де на цілому світі нація з такими побожними традиціями, як Україна? Певно, що ні! Це наша найвища духовна культура під сонцем. Не дозволяймо її нищити або міняти, бо кращої немає. Бережім усією силою й душею наші великі традиції, що їх придбали наші предки» [6, с.49-56; 16].

Весілля у 1929р.

Весілля у 1931р.

Весілля у 1929-1932 рр.

Весілля у 1929-1932 рр.

Весілля, 30-і роки XX ст.

Весілля 7 лютого 1928 р.

Не ідентифіковане фото: «Гермаківка дня 23-VIII-31».

«Союз українок» у Гермаківці, 30-і роки XX ст.

Гермаківські весілля. 1930-і роки.

Володимир і Ганна Пуляки у сільському одязі 30-х років XX ст.

Молода пара Микола Матіїв і Анастасія Остафіїв.

Гермаківчани у сільській ноші. У центрі Іван Синюк, зліва Ганна Мизак.

Весільні пари осені 1946 р.

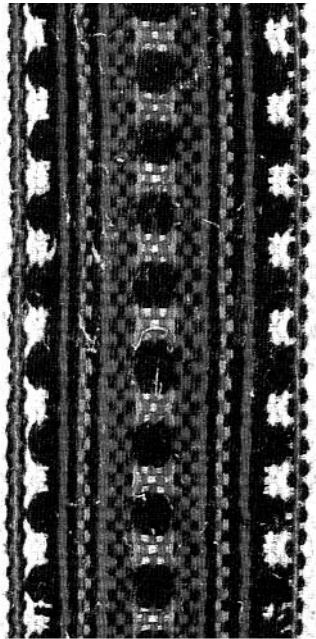
Похорон.

Похорон Федора Мизака. 8 січня 1960 р.

Похорон. 1928 р.

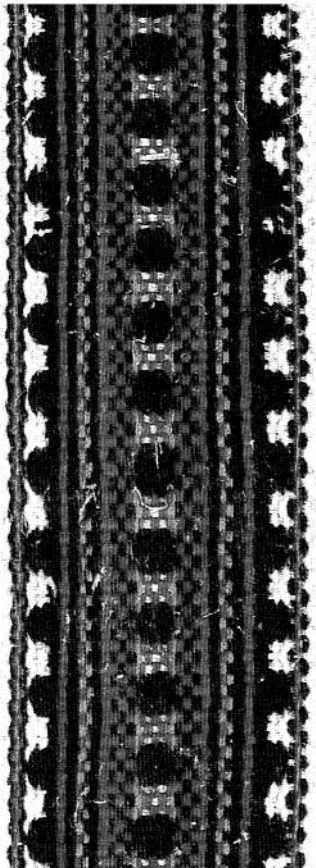
*„Волі і світу промінням
Ти їй осіни.“*

Олександр Кониський
Духовний гімн України

РОЗДІЛ **З**

МИ СТУПАЄМ ДО БОЮ НОВОГО

ЛИЦАРІ «ПРОСВІТИ»

Живим струменем забилося просвітне життя у Гермаківці з обранням головою товариства «Просвіта» греко-католицького священика Івана Волошина, що у 1913 році був направлений сюди єпископом Григорієм Хомишиним. Цей пастир не шукав легкого хліба. Півстоліття ревно служив він рідній парафії, виховуючи її дітей, розділяючи зі всіма радощі сірих буднів, лихоліття двох війн, польської, німецької окупації і хрущовських гонінь. Але паростки культурного життя знищила Перша світова війна...

Після розвалу Австро-Угорщини, трагічної за своїми наслідками польсько-української війни, цісарський гніт змінився на польський. Польські зайди принесли з собою ті самі злидні, заборону рідної мови, шкіл, арешти непокірних.

Законом від 1924 року в школах Галичини заборонено вживати назви «українець», «український», замість них заводилося «руський». Цитаделлю колонізації на Борщівщині стала Борщівська гімназія, куди доступ українцям був обмежений. У Гермаківці діяла спочатку п'яти, потім семирічна польська школа. Мовою навчання у ній була польська. Українській мові як предмету відводилась всього одна година на день. Учителька мови пані Шаланська перед початком уроку завжди говорила учням: «Вийонць рускі ксьонжкі».

Директорував у школі махровий польський шовініст - офіцер Ґаяр. Українських дітей він люто ненавидів, склад учителів підбирав в основному польський.

Відчутною з року в рік ставала польська колонізація. Ще у грудні 1920 року ухвалено спеціальний закон «Про колонізацію східних теренів Польщі». На його підставі землі Галичини заселялись польськими колоністами. Вони отримували кращі землі, будували села. Януфка Слонечна - так називалось село, що виросло неподалік с. Іване-Пусте і лісового урочища «Муравинець». За даними перепису 1931 року у Тернопільському воєводстві проживало півмільйона поляків (для порівняння: українців - 960 тис.), у Гермаківці мешкало до 100 польських сімей. Переселення поляків на наші землі не було зумовлене економічними мотивами - ці терени були густо заселені: тут і там відчувалась нестача землі. Селянські господарства у селі становили від 0,5 до 1,5 гектара. Це посилювало еміграцію гермаківчан. За міжвоєнний період на заробітки за кордон виїхало 15 чоловік.

Більшість колоністів у селі були носіями польського шовінізму, вони створили у Гермаківці буцімто спортивне товариство «Стшелец» (до 30 осіб). Його члени мали право носити зброю. Вони тероризували селян, вривалися до читальні, завели комендантську годину.

Та масові заборони, репресії польського режиму не тільки не пригальмовували національного відродження села, а стимулювали його. На чолі цього процесу була сільська «Просвіта». Відродившись, читальня «Просвіта» ще тісніше згуртувала старше покоління і молодь, що була вихована на традиціях героїки січового стрілецтва і не хотіла боятись влади.

На початку тридцятих років членами «Просвіти» відновлено діяльність передвоєнного товариства «Січ». Тепер воно називалося «Сокіл». Багато членів січового товариства села, що загинули за Першої світової війни або згоріли у вирі визвольних змагань українського січового стрілецтва, стали прикладом для молоді.

Довголітнім старшиною товариства «Сокіл» у Гермаківці працював Василь Аксентіїв. Активістами цього товариства залишились у пам'яті односельчан Василь Костецький, Дмитро Шимків, Володимир Пуляк, Андрій Лесюк, Василь Гусак, Петро Бурдейний та багато інших.

Ця організація була дієвим співучасником усіх сільських, повітових маніфестацій, фестин, різних релігійних святкувань. Пам'ятною стала його участь «Сокола» у передвиборній агітації за українських кандидатів до другого польського сейму 4 березня 1928 р. Тоді сокіль-

ці прогнали з села агітаторів за польських кандидатів. Товариство розвінчувало місцевих зрадників «хрунів», що віддавали полякам за горілку свої голоси. Його обминали й польські «стшельці».

Польський уряд з ненавистю ставився до відродження національної свідомості українців у Східній Галичині. У зв'язку з цим восени 1930 року по всьому краю прокотилася пацифікаційна (умиротворювальна) акція війська і поліції. Почались арешти, побиття і навіть розстріли селян. Не обминула пацифікація і Гермаківку. Зазнали тюрми і катувань сокільський старшина В. Аксентіїв, член «Сокола» І. Соколишин, пізніше активіст читальні Р. Зуляк.

У відповідь на пацифікацію, заборону українського шкільництва у Варшаві в червні 1934 року Організацією Українських Націоналістів був убитий міністр внутрішніх справ Польщі Перацький. Ця акція сколихнула молодь краю. У читальні починається бурхливе обговорення політичних подій, дискусії довкола проблем української державності. Група активістів об'єдналась у гурток «Самоосвітник» у складі Василя Ковалюка, Герасима Синьківа, Петра Карачка, Степана Зуляка, Івана Дуниса, Дмитра Боднарчука, Дмитра Воробця, Федора Остап'юка, Михайла Остап'юка та багатьох інших. Очолив гурток Йосип Гуменюк.

У просвітній книгозбірні можна було почитати літературу з різних галузей знань. Тут знаходились книги видавництв «Червона Калина», «Русалка», «Дитяча бібліотека», «Неділя», «Дажбог», «Вогні» та багато інших.

Сільська «Просвіта» заснувала також товариство тверезості у складі 40 членів, котрі зобов'язались не вживати горілки, боролись з проявами пияцтва на селі.

У кінці тридцятих при читальні організувався новий молодіжний хор і драматичний гурток. Душею та організаторами їх стали священник І. Волошин, його дружина, донька, заліський дяк Гладкий. Щорічно у читальні велично відзначались річниці з дня народження національного генія України Тараса Шевченка, бою під Крутами 29 січня 1918 року, ставились вистави «За сестрою», «Ой не ходи, Грицю», «Украдене щастя», «Невольник», «В кігтях ГПУ» та інші. Справжніми артистами на сцені виступали односельці: Катерина Кушнірик, Ольга Зуляк, Анна Костецька, Олена Зуляк, Марія Остап'юк, Василь Тихохід, Дмитро Ярема, Дмитро Боднарчук, Іван Зуляк та інші.

На Різдвяні свята селяни у читальні колядували, на сцені виступали Вертеп, козаки-колядники, а на старий Новий рік - Маланка. У такі дні люди міцніли духом, добрішали. Збирались грошові пожертвування на народну справу. Постійними керівниками просвітніх заходів читальні пам'ятаємо Гаврила Лядобрука, Михайла Зуляка, Івана Костецького. Ці прості уже в літах хлібороби не за гроші, а за покликом серця щовечора були тут серед молоді, віддаючи їй свою творчу наснагу, ідейність.

З вересня 1939 року з приходом радянської влади освітній рух читальні «Просвіта» почав пригасати. Замість вистав і співів у приміщенні почала впроваджуватись нова реформа виховання селянських мас - збори, на яких славословили вождя всіх народів. Діяльністю читальні «Просвіта» почав цікавитись НКВД. Блискавично змінювався політичний небозвід. На початку липня 1941 року в село увірвались німецькі окупанти. Та попри всі ці події, члени товариства влітку 1941 року здійснили останню патріотично-виховну акцію. На місці старої могили біля церкви в пам'ять жертв українського народу висипали нову - більшу. На високому дубовому хресті вибили напис: «Борцям за волю України». Назавжди залишилась у пам'яті учасників урочиста мить освячення могили, коли дівчата завітчали її барвінковими вінками, Полилась пісня на слова М. Вороного:

*«... Серця кров
і любов -
все тобі
віддати в боротьбі», -*

віщуючи нову драму сільського громадянства.

Недовго стояла могила. На Великдень 1948 року її розрили, шукаючи, мовляв, списків активістів-просвітян. Радість Великого дня обнялась із журбою, біля церкви було порожньо, на душі тоскно.

Доречно згадати, що сільська «Просвіта» постійно дбала про виховання у своїх лавах культу матері, дружини і дівчини. Відомо, що без національної свідомості матері, дівчини не виховати свідому, здорову сім'ю. У середовищі «Просвіти» культивувались чесноти, про які варто сьогодні наголосити.

«Для жінки:

1. Виховуй свої діти в рідній вірі і на чесних та свідомих громадян українського народу.

2. Будь своєму чоловікові і своїм дітям не тільки дружиною і матір'ю, але й найкращою опікункою та порадицею у клопотах щоденних.

3. Не борони своєму чоловікові належати до читальні, кооперативи й інших культурних установ у селі та заходити до них, бо ті товариства працюють на користь і добро.

Для дівчини:

1. Знай, що не так краса тіла, як чесність, працьовитість і ввічлива поведінка подобаються людям і є окрасою дівчини.

2. Пам'ятай на кожному кроці, щоб якимось поганим учинком не кинути на себе сорому та не спричинити обмови.

3. Вийди заміж тільки за українця і за свідомого та тверезого й чесного, будеш з ним щаслива» та ін.

«Просвіта» виховала систему культурних взаємин між юнаками і юнками. Вони були такі високі і благородні, що дивували навіть окупантів: німців, бельгійців, мадярів, що квартирували у селі.

Проіснувавши 40 років, читальню «Просвіта» після війни перетворили на клуб, книгозбірню знищили, матеріальні цінності розпорошили. Всі традиційні заходи, що проводились нею, заборонили і кваліфікували як націоналізм. Загоді у селі збудували Будинок культури, якому не зрівнятися по силі виховного потенціалу з маленькою читальнею. Безлюдний, погаслими вечірніми вогнями він сліпо вдивляється у майбутнє села.

По-різному склалася доля її активістів. Вдивімося у їхні обличчя! Багато з них загинули у війнах, постраждали у різні часи окупації, виїхали в еміграцію, ба й померли.

Тільки деяким пощастило бачити відродження України разом з усіма, відшукувати свої духовні цінності у минулому та сучасності [14; 37, с.9-12].

УКРАЇНСЬКА КООПЕРАЦІЯ

За польської, як і за австрійської окупації, українці Галичини не мали національної промисловості. Наш край був сировинним додатком Польщі та європейських країн. З Галичини поляки вивозили ліс, збіжжя, льон, тютюн, велику рогату худобу, свині, яйця.

Нафтові продукти вивозились до Чехословаччини, Австрії, Німеччини. Надзвичайно низьким у краї був відсоток українського робітництва. Колоніальний статус Галичини примушував уярмлене українське громадянство рятуватись від визиску місцевої польської і єврейської буржуазії у лавах кооперації. Ці організації зародились і успішно діяли в Англії та Німеччині, а згодом цей рух перекинувся до Австрії, де за нього першими вхопились поляки.

У другій половині XIX століття для галичан ставав очевидним той факт, що тільки народ освічений, високоморальний і матеріально сильний, економічно незалежний може думати про здобуття повних політичних і національних прав. Про це йшла мова у попередньому розділі, коли селяни на чолі з отцем Савчинським організували в селі першу кооперацію.

Та, на жаль, Перша світова війна знищила паростки української кооперації. Її майно було вщент пограбовано. Особливо потерпіла кредитова кооперація через знецінення австрійської крони, а опісля польської марки (злотий був запроваджений з 1924 року).

У повоєнних роках українська кооперація за чисельністю серед інших народностей вибилася на перше місце, але з матеріального погляду вона виглядала скромно.

На основі польського кооперативного союзу 1921 року у Львові утворився «Краєвий комітет організації кооперативів». Подібні комітети постали у повітових містах. Пізніше з них організувались повітові кооперативні союзи, що, у свою чергу, надавали допомогу селам.

Запульсувало після цього життя і в гермаківській кооперації. Першим післявоєнним її головою став австрійський підфіцер Роман Зуляк. Не гаючи часу, сільська «Просвіта» приступила до подальшої розбудови економічної незалежної організації.

У 30-х роках в селі працювало вже три магазини споживчої кооперації, один з них у читальні «Просвіта». Зусиллями пайщиків (їх було понад 200) побудовано ще один магазин біля колишньої цісарської дороги (гостинця).

Мудрим головою сільської кооперації у ті роки був хлібороб Володимир Пуляк. Його копіткою працею споживча кооперація у селі стала на міцні ноги. Її річний оборот становив 50 тисяч злотих.

Голова дбав про зовнішній вигляд магазинів, стежив за поведінкою крамарів, щоб не було торгівлі за готівку, складав статистичні звіти,

проект бюджету, а найбільше займався постачанням товару, враховуючи попит населення, наближення різних свят. Наприклад, перед постом із Борщівської філії у Іване-Пустому в магазин завозилися оселедці, родзинки, фіги, сушені гриби, більше білої муки.

Перед Великоднем голова замовляв дріжджі, воскові свічки, фарбу для яєць, солонину, шинку, ковбаси. Для білення хат - синьку, вапно, різні прикраси для одягу.

На травень привозив коси, запас сала для косарів. На зиму постачав більше солі, капусти, меду, нафти, ниток для вишивання, підків для коней, штолі, грубі шкарпетки, рукавиці тощо.

Отже, полиці у сільській кооперативній крамниці не були порожніми і у черзі за товаром ніхто не стояв.

Кооперація виховала у своїх рядах із простих рільників добрих крамарів (продавців). Це Іван Лесюк, Гаврило Костюк, Авксентій Мизак, Юрко Лисюк, Микола Матіїв, Петро Лядобрук. У власній кооперації діяла своя постійна ревізійна рада на чолі із греко-католицьким священником Іваном Волошиним і членами Максимом Остафіївим, Степаном Лесюком, Василем Костецьким, Йосипом Зуляком. Шахрайство у тодішній кооперації було унеможливлене.

Члени кооперації сплачували на рік пай (внесок) 5 злотих і отримували право купувати товар за помірними цінами. У кінці року крамарі підраховували кількість покупок, здійснених пайщиками. Активних, постійних клієнтів чекала нагорода.

Українська кооперація тридцятих років, сповідуючи гасло «Свій до свого по своє», примусила задуматись над своїм майбутнім багатьох любителів дармової наживи. Приміром, у селі проживало 15 єврейських сімей, що займалися торговою лихвою. Наприклад, єврей Шерштин тримав великий горілчаний склеп (магазин). Покупцю, який придбав десять літрів сивухи, півтори він відпускав дешевше. Не одна сім'я оплакувала свою нещасливу долю. Такі, як Вайсман, Лейзор, Мехіль, Йось, Гершко, Рап, Файбіш, Бояр, Мендлик, Самшун (прізвища та імена подаються за спогадами селян), теж тримали склепи, в яких торгували хлібом, цукром, курином, гасом, склом.

Деякі перепродували полатані кожухи, старі коні, вівці, взуття... Із зміцненням української кооперації євреї банкрутували і покидали село.

Десь у середині тридцять четвертого року за почином священника І. Волошина почалось будівництво молочарні. У 1935 році вона за-

працювала і отримала статус районної. До нашої молочної доставляли перероблену на центрифугах сметану із Залісся, Ніври, Залуччя, Вовківців, Вербівки, Турильча, Іванкова, Шишківців. Із сепаратором у молочної працювало троє робітників. Кожного дня сільське підприємство виробляло два центнери масла. Його акуратно фасували у невеличкі пачки, на яких була намальована бджілка і написано «Маслосоюз». Гермаківським маслом ласували у Європі, ба навіть у Канаді, куди його експортував Львівський «Маслосоюз». Головою молочної знову ж таки був священник І. Волошин, касиром Андрій Зуляк, обліковцем Доленга із сусіднього села (ім'я невідоме). Село збувало за добрими цінами також яйця. Їх скуповувала львівська філія «Центросоюзу», щотижня наповнюючи 8-10 скринь (ящиків по 1140 яєць у кожному). Яйця маркувались клеймом «Ц.С.» і теж відправлялись за кордон та в центральну Польщу. Рідна кооперація зростала і міцніла. Якщо у 1936 році в Галичині нараховувалось 3305 кооператив, то через рік вона нараховувала 3548 (зросла на 543 кооперативи). Єврейські, натомість, зросли всього на 7 (775), німецькі на 6 (770). Правда, польська кооперація при урядовій підтримці розросталась швидше і налічувала тоді 7824 кооперативи. Росла і чисельність української кооперації. У 1936-1937 рр. до її лав прийнято 86714 осіб, а напередодні війни вона налічувала 642767 членів. Найбільш масовими у краї були кредитові і споживчі кооперації - або закупу і збуту. У Борщівському повіті Ревізійному Союзу Української Кооперації підпорядковувалось 102 споживчі кооперації, 27 - кредитові, 3 - молочно-чарські, 1 - ремісничі. Всього - 133 кооперативи.

Українці могли похвалитись рядом міцних національних підприємств і установ у Львові. Це «Достава», «Дністер», «Карпатія», «Керос», «ЕКО», «Унія», «Пласт», «К.І.Р.», «Текстиль», «Базар», «Моток». Українська кооперація займалась також виховною і благодійною справами. Організовувала курси з вивчення основ господарства. Частину коштів віддавала до «Суспільної об'єднаної» і у «Фонд безробітних», розповсюджувала літературу і часописи «Кооперативна республіка», «Календарець українського кооператора». Організувала зібрання маніфестації на свято ощадності в день Святої Софії, Віри, Надії, Любові у вересні.

Останній величавий здвиг кооператорів відбувся напередодні 1939 року під час районного свята «Сільського господаря». Гермаківські ко-

оператори у складі товариства «Сільський господар», кредитової кооперативи, братства тверезості, районної молочарні пішим маршем пройшли через Іванків, Скалу-Подільську до Борщова. Всюди відбувалися мітинги. Попереду нашої колони несли великий малиновий січковий прапор, гніди тягнули кооперативну сівалку, Активісти несли плакати. З плакатом «Сільський господар» в Гермаківці йшов Василь Григорович Матіїв. На інших написано «Районна молочарня в Гермаківці», «Кредитова кооператива», «Братство тверезості в Гермаківці».

На початку трагічних сорокових років українська кооперація виробила свої суттєві прикмети, а саме:

По-перше, в українському кооперативному підприємстві весь капітал служив людині - членові кооперативи, кооперація згуртовувала весь загальний народ і боролась із визиском людини.

По-друге, метою рідної кооперації було визволити членів від капіталістичного визиску. Вона була спрямована не на розорення селян, а на їхню підтримку, задоволення всіх господарських потреб.

По-третє, кооперація обслуговувала тільки своїх членів, вони збували свою продукцію за справедливими цінами, отримували задатком гроші.

По-четверте, всі члени кооперативи були співвласниками кооперативно-торговельного підприємства.

Після вересня 1939 року кооперація, що вважалася для совєтів буржуазною формою господарювання, підлягала знищенню. Здійснювались арешти її активістів, переважно інженерів, юристів, продавців та голови товариства.

Безслідно пропав останній голова сільської кооперації Юрко Лядобрук. Пізніше були репресовані В. Пуляк, П. Лядобрук, Р. Зуляк, А. Мизак, Доленга...

Після війни на зміну кооперації прийшла нова система державного господарювання у формі колгоспно-кооперативної власності, що зі світовою ідеєю кооперації не мала нічого спільного.

Сьогодні наша Україна ступає на шлях ринкової економіки. Ми знову повертаємося до ідей кооперації. Чи далекий той час, коли на новітніх стінах рідної кооперації, зведених на міцних підвалинах державного суверенітету, золотими літерами засяють імена наших перших кооператорів і відродяться національні форми господарювання [18; 37, с.12-15].

МІСІЯ

З латинської «місія» перекладається як «доручення, надсилення». Місії не проводились, відколи в час сталінського терору греко-католицька церква була загнана у підпілля. Місійна праця давня, як давнє християнство. Першим Місіонером був Ісус Христос, а його Місією - апостольське життя. «Ідіть і навчайте всі народи», - мовив Спаситель до апостолів. Учні послухали його і з ревністю взялися до місійної праці. Вони розділили між собою весь світ і з місійними проповідями пішли по всіх його усюдах.

Завдяки їх жертовній праці багато народів навернулося до християнства. Опісля, протягом багатьох століть апостольський дух зроджував усе нових і нових місіонерів. Згодом виникли монаші чини і згромадження, що ставили собі за мету спасіння людської душі.

У 1913 році в Галичині з'явилась філія католицького чернечого чину - редемтористів - «спасителів». Основним їх завданням було виховання молоді. «Не забувай ніколи, - учили вони, - що маєш Господу Богу служити, душу спасти, небо заслужити, пекла уйти. Старайся запевнити собі щасливу смерть святим життям: «Яке життя, така смерть...».

Це були апостоли нового часу, що глибоко розуміли і заховували Божі Заповіді. Володіючи великим даром проповідництва, пропонували їх.

Старше покоління гермаківчан назавжди запам'ятало Святу Місію у жовтні 1937 року, коли до села, на запрошення парафіян, приїхали два місіяни-проповідники, отці-редемтористи

Завданням місіян було висвітлити основні правди християнської віри, катехізувати людей, уділити їм Святих Тайн.

Свята Місія в селі почалася урочистою зустріччю «спасителів», а потім літургією і великою проповіддю у церкві.

Відправи місіонерів протягом двох тижнів були щоденними, а їхні проповіді різноплановими - окремо для дітей, матерів, дружин, чоловіків, дівчат, хлопців. Були проведені спеціальні дні покаяння, дні хворих і немічних, дні радості... Хто не зміг через хворобу відвідати церкву, до них монахи навідувалися самі.

Кожного дня місіяни у церкві сповідали. Сотні народу за десять днів пройшли Святу сповідь. У ці дні люди, покутуючи, творили діла

милосердя, роздумували над своїм життям та його скороминущими принадами. Та невідворотно наближався день прощання з місіянами. На згадку біля церкви було посвячено пам'ятник - Місійний хрест. Дубовий, важкий, його на свої рамена взяли чоловіки та парубки. У супроводі місіян і тисяч вірних під спів «Хресту твоєму поклоняємося, Владико» його понесли навколо храму і установили при вході на церковному подвір'ї. Там він стоїть і досі. Місіонер піднесено почав проповідь про значення Хреста: «Хрест - надія християн. Хрест - потіха бідних. Хрест - надія безнадійних. Хрест - батько для сина. Хрест - слава для мужчин. Хрест - невинність для дівиць. Тож накладімо животворний Хрест на чоло, на очі, на уста і на свої груди...».

Потім усі присутні підняли вгору два пальці й присягнули на вірність Ісусу Христу і рідній церкві. Опісля відбулося благословення і посвячення учасників святої Місії. Присутні отримали такі образочки: «Мати Божа Неустанної помочи, молися за нас». На спогад сфотографувалися (гермаківчани беруть ці світлини донині). Під час Місії у співаних Службах Божих велично і натхненно співав хор.

Із церковними хоругвами місіонерів провели до залізничного двірця. Із грудей тисяч людей лився спів «О спомагай нас, Діво Маріє».

Один з двох місіян на східцях вагона промовив на прощання людям: «Зустрінемося на тім світі» [17; 37, с.14-18].

*Брама Кам'янецька (с. Окопи) на східних «кресах» Речі Посполитої.
1930-ті роки.*

Товариство «Сокіл» у Гермаківці. 1930-ті роки.

Товариство «Сокіл», 1936 р.

Фізичні вправи членів т-ва «Сокіл», 1930-ті роки.

Товариство «Сокіл» у Гермаківці. 15 вересня 1935 р.

Самоосвітний гурток при читальні «Просвіта», 1939 р. У центрі в костюмах Йосип Гуменюк - голова гуртка і Роман Зуляк, розстріляний 1941 р. в Умані.

Аматорський гурток, 1930 р.

Хор при читальні «Прогвіта». У центрі отець Іван Волошин і дяк Гладкий.

Здвиг кооператорів у Борщеві, 1939 р. На передньому плані гермаківські кооператори з транспарантами «Сільський господар», «Районна молочарня», «Братство тверезости».

Хор біля могили борцям за волю України, 1943 р.

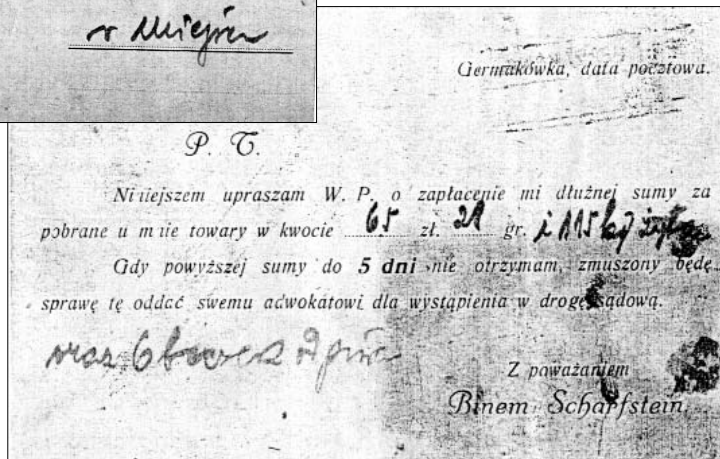
Аматори драматичного гуртка. Зліва направо Михайло Остап'юк, Степан Граб'юк, Степан Решітник і сидить Дмитро Мизак. Вистава «За сестрою», 1939 р.

Будівництво кооперативного дому в Гермаківці. На передньому плані члени будівельного комітету.

Судовий позов єврея Бінека Шерштина про несплату боргів селянами с. Гермаківки.

Двигун пересувної кіноустановки біля читальні "Просвіта", 14 жовтня 1936 р. Моторист П. Чубей з Іване-Пустого.

Виставка урожаю з польського «огрудю», організована Максимом Остафіївим, 1936 р.

*Проводи до
польської армії
на залізничній
станції
с. Гермаківка.*

Учні п'ятикласної польської школи у с. Гермаківка.

Справа наліво: 1-й Гаяр - директор польської школи у с. Гермаківка, 2-й польський ксьондз, 3-тя учителька Бачинська, 5-й о. І. Волошин, 6-та Гаярова дружина.

Учні Гермаківської школи. Зліва направо у 1-му ряду 2-й Степан Синьків; 2-му ряду 1-й Ярослав Рудка, 3-й Михайло Остап'юк; справа у 1-му ряду 1-й Степан Остафійчук.

Отець І. Волошин з родиною та односельчанами. 1930-ті роки

Учні Гермаківської школи. У 2-му ряду зліва 1-ша Степанія Костецька; у 3-му 6-й зліва Ярослав Рудка. Приблизно 1939 р.

Керівний склад гермаківського лісництва, 1939 р.

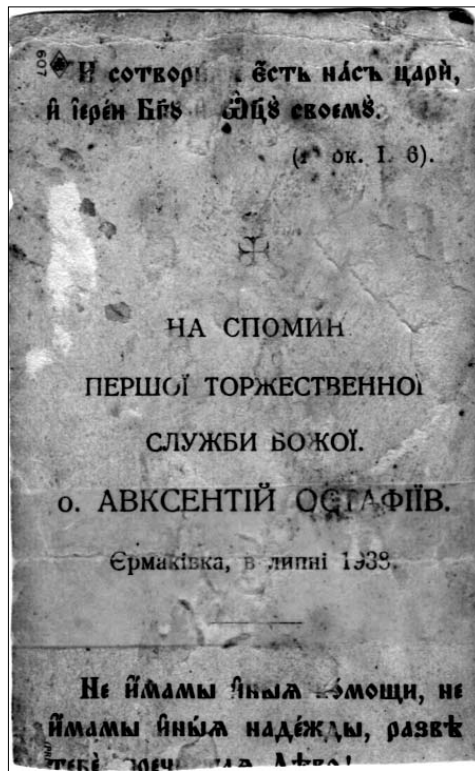
Греко-католицькі місіонери, отці-редемптористи під час місії у с. Гермаківка 1937 р. Зліва Володимир Стернюк, справа отець Іван Волошин.

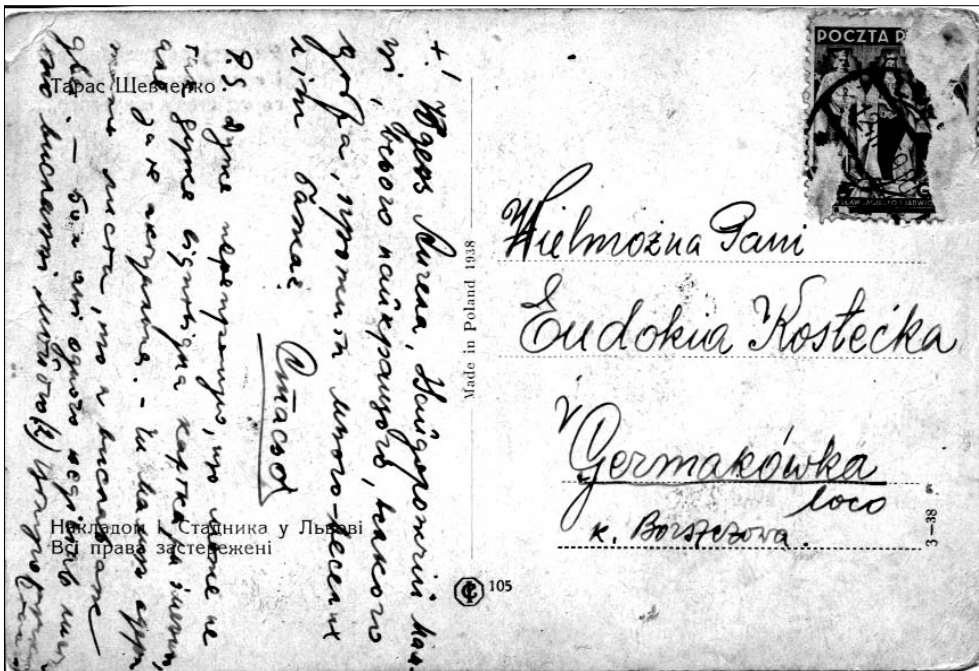

Прощання гермаківчан з греко-католицькими місіонерами, 1937 р.

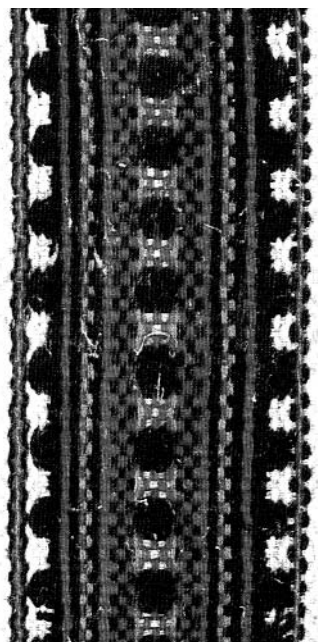

Пам'ятна листівка на
честь першої Служби
Божої о. Авксентія
Остафіїва. 1938 р.

Поштова картка Станіслава Закшевського з поздоровленням матері. 1939 р.

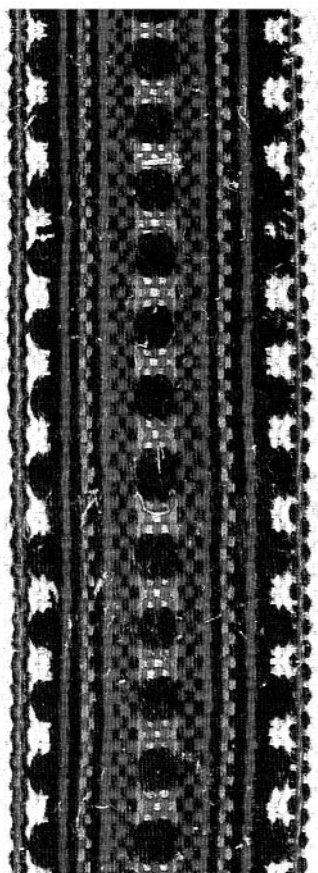
*„Волі і світу промінням
Ти їй осіни.“*

Олександр Кониський
Духовний гімн України

РОЗДІЛ 4

**ВДАРИЛИ
ДЗВОНИ В
ТРИВОЖНУ
ГОДИНУ**

СОВЕТСЬКЕ «ВИЗВОЛЕННЯ»

Після Національно-Визвольних Змагань Україну поділили між собою чотири держави-завойовниці: Росія, Польща, Румунія та Чехословаччина. Кожна заперечувала її право на державну самостійність та докладала немало зусиль до асиміляції і знищення української нації.

У 1933 р., коли до влади прийшов А. Гітлер, Німеччина теж почала розігрувати українську карту. Основними суперниками її були вищезгадані держави та ОУН, що сповідувала власний незалежницький курс.

На фоні загальної європейської кризи початок боротьби Гітлера у 1938 р. за гегемонію у Європі та розподіл Чехословаччини, до складу якої входило і Закарпаття, здавалося, міг допомогти українцям позбутися колонізаторського ярма. 15 березня 1939 р. сейм у Хусті проголосив незалежну Карпатську Україну. Але нацистська Німеччина не забарилася наказати угорським сателітам розпочати завоювання Срібної Землі.

Закарпаття чинило опір. Чорною гадюкою повзла Галичиною вістка, що «Карпатська Січ» гине. Шеф штабу «Січі» полковник Колодзінський наказав стояти до останнього подиху: «У лексиконі українського націоналіста немає слова «капітуляція».

На допомогу січовикам поспішили наші країни з когорти славних підпільників. Але вони запізнилися. У радіоефірі лунав тривожний голос: «Увага! То говорить радіо Хуста. На Карпатську Україну напали

мадяри...». Голос диктора кликав до оборони, а потім стих.

Події тієї пори на Закарпатті пробилися до Гермаківки повстанською піснею:

*«...Гей, там, на Закарпатській Україні,
Там пролились ріки крові,
З них колись зійде покоління молоде,
Загартоване до бою...»*

Пожежа Другої світової війни і політична драма України почалися із Закарпаття у ті березневі дні. Через п'ять місяців ще одна трагічна за своїми наслідками подія сколихнула європейські народи - 23 серпня Німеччина і Радянський Союз підписали пакт Молотова-Ріббентропа про ненапад. Гітлер став готуватися до агресії на Польщу. З офіційним початком Другої світової війни 1 вересня 1939 року територіальні зміни відбулися і в українському національному просторі. Згідно із радянсько-німецькими секретними домовленостями 17 вересня Червона армія ввійшла в Польщу зі сходу - на споконвічно українські землі Східної Галичини. Почалося так зване «визволення». Цей чорний для краю день радянські історіографи назвали «золотим вереснем».

На територію краю радянці ступили, перейшовши Збруч у районі Скали, Ніври та Кудринців. Союзна пропаганда на весь світ трубила про те, як Галичина з червоними прапорами і хоругвами, хлібом та сіллю вітала «визволителів». Але це була неправда. Коли червоні солдати проходили «гостинцем» через Гермаківку, наші люди з острахом приглядалися до нежданих «визволителів», у яких замість гудзиків теліпалися дерев'яні палички, а на ногах були традиційні з часів громадянської війни обмотки. Солдати не приховували, що голодні, бо їли у людей все підряд та дуже лихословили.

Серед галичан не забарилися анекдоти про «визволителів». Ось лише один з них: «Іде баба дорогою, аж їй назустріч комісар. Запитує про те, про се. А потім цікавиться: «Как бабушка-то живете?» А та у відповідь: «Слава Богу». - «Нету Бога, бабушка!». - «А чортяка є» - «И чертяки нету!». - «А хто ж тоді вас приніс до нас?» - запитує старенька».

Більшовицький апарат, маючи великий досвід агітації, різними методами намагався оволодіти розумом і серцями людей. Вже через кілька днів нова влада почала ділити панські землі, роздавати худобу

та коней з фільварків. Розповсюджувались радянські газети, література. Щоби привернути до себе дітей, комісари пригощали їх цукерками, обдаровували монетами, катали на автомобілях.

29 вересня головнокомандувач Українського фронту С. Тимошенко виступив із зверненням до трудового населення Західної України, в якому рекомендував упроваджувати нову систему влади та управління на місцях, запрошуючи до співпраці місцевих активістів. Відгукуючись на цей заклик, у селах і містечках краю почали утворюватися тимчасові адміністрації.

Проте найбільші права під час формування місцевих державних органів надавалися політвідділам Червоної армії. Більшовицькі комісари намагалися виявити національних провідників, щоб знати «ворога» в обличчя.

Організували збори в Гермакці, на яких люди рекомендували обрати головою села Андрія Назарківа - заступника голови товариства «Сокіл». Присутній на зібранні комісар Калашніков не заперечував. Вдаючи простака, поцікавився лише, що то за «Сокіл» - «у нас птічка така єсть». Селяни пояснили. Калашніков щось записав до блокнота. Через кілька днів на Назарківим приїхала машина НКВС, але він вчасно перейшов у підпілля.

Закінчувалися короткі мирні загравання з народом. У Мельниці-Подільській заводили двигуни «чорних воронів» у похід лаштувалися могильники НКВС [37, с.32-33].

РОЗСТРІЛЯНІ В УМАНІ

У квітні 1941 р. енкаведисти арештували районного провідника ОУН Мельниця-Подільського кута Романа Зуляка («Джаган»). Наприкінці існування Речі Посполитої його арештували поляки й кинули до в'язниці Берези Картузької на території нинішньої Білорусі. З початком німецько-польської війни він повернувся додому хворим. Під час першої советської окупації Роман влаштувався на роботу у борщівському «Маслосоюзі» й продовжував організовувати підпільну мережу ОУН. Після його арешту 14 квітня 1941 р. на Сибір вивезли його рідню.

Якова Мицька родом з Ніври, який працював у гермаківській молочно-чарні, схопили 25 квітня, а Юрія Лядобрука, голову сільської кооперації, забрали 31 травня. Усіх їх звинуватили за статтею 54-2-11 «Зрада Батьківщині» й допитували у чортківській тюрмі. З початком війни 2 липня у складі пішої колони конвоювали до Умані.

Далі окреслимо політичний фон, на якому відбувалися московські злочини над українським народом 1941 р.

Як відомо, більшовики під час перебування у Східній Галичині на-рощували каральний і партійний апарат та збільшували кількість великих і менших тюрем. На Тернопільщині, окрім районних слідчих ізоляторів, функціонували тюрми у Тернополі, Бережанах, Кременці і Чорткові. У цих в'язницях напередодні війни перебувало 3806 політв'язнів. Всього на Західній Україні більшовики утримували 21 тюрму із 20263 арештантами.

Катівні у Тернополі і Чорткові не поступалися тюрмам у Львові та Луцьку. Збудовані за Польщі та Австро-Угорщини, приміщення утримувалися у жалюгідному та антисанітарному стані. В них нехтувалися елементарні умови утримання в'язнів. У тернопільській в'язниці, розрахованій на 446 арештантів, перебувало 1790, у чортківській - замість 275 розмістили 1290 приречених.

Наймасовіші арешти припали на березень-червень 1941 року. Людей, як уже згадувалося, звинувачували за статтею Кримінального кодексу УРСР 54-2-11 тобто у «зраді Батьківщині». У тюрмах звичними стали денні та нічні допити. У гуркоті двигунів губилися крики катованих жертв, постріли й останні слова прощання з Україною тих, кого вели на страту.

22 червня 1941 року гітлерівська Німеччина розпочала війну з СРСР. Поспішно відступаючи, НКВС у тюрмах Луцька, Чорткова, Тернополя, Умані залишив тисячі трупів. Люди, які поспіли до розбитих тюрем Чорткова і Тернополя, побачили жахливе видовище. Газета «Українські щоденні вісті» за 30 липня 1941 року так описала страшний вандалізм, вчинений совітами у Чорткові:

«Коли втікали з міста більшовики, місцеве населення ввійшло до тюрми, що розташована за містом й оточена високим муром. Там валялись десятки розстріляних. Впала в око свіжа могила, в якій знайшли жертви енкаведистського терору. У ямі лежали три верстви трупів. Виявили камери з убитими, замуrowані цементом. Серед 800 жертв Чортківської тюрми мало кого можна було впізнати. Трупи за-

знали розпаду, до того ж ув'язнені перед смертю були немилосердно понівечені».

Хроніку масових убивств допомагають відтворити нині документи каральних органів СРСР. Отож, зупинимось на деяких. Рішення про масовий розстріл ув'язнених прийняв нарком Державної безпеки УРСР Мешик за відповідними списками на підставі директиви наркома Державної безпеки СРСР Меркулова за №2445-М від 23 червня 1941 року: «...Рассмотрите дела на всех имеющихся у Вас арестованных органами НКГБ и составьте списки на тех, которых Вы считаете целесообразным расстрелять...»

З цих же документів довідуємося, що наступного дня начальник Тюремного управління НКВС УРСР капітан Державної безпеки Філіпов надіслав командирі 13-ї дивізії конвойних військ НКВС СРСР у Галичині полковнику Зав'ялову депешу, в якій говорилося, що на основі розпорядження Народного комісара Внутрішніх справ УРСР старшого майора Державної безпеки Сергієнка із тюрем західних областей необхідно евакуювати арештованих у тилі області. Водночас він направляв план евакуації в'язнів і повідомляв, що для організації цієї роботи їде працівник тюремного управління НКВС СРСР.

Прибувши на місце, начальник Тюремного управління УНКВС 28 червня 1941 року зателеграфував начальнику УНКВС капітану Держбезпеки Вадісу про труднощі в тюрмах, пов'язані з великою кількістю людей. Уповноважений просив додаткових роз'яснень: «Прошу Ваших точных указаний, как быть с заключенными, числящимися за НКГБ, эвакуировать их или оставить в тюрьме. Отправка заключенных будет произведена в Черткове 20 июня, для остальных тюрем вагонов нет, а отправку произвести нет возможности. Указания по этому поводу прошу дать письменные».

Наказ Народного комісара Внутрішніх справ, незважаючи на нестачу вагонів, мав бути виконаний. Капітан Держбезпеки Філіпов доповідав 5 липня 1941 року: «В тюрьме города Чертков содержится 1300 заключенных. Для эвакуации были поданы вагоны, но начальник горотдела НКГБ распорядился оставить 800 человек. В самый последний момент он отказался от 800 заключенных и они под конвоем всего надзорсостава тюрьмы пешым порядком направлены в гор. Каменец-Подольск... В тюрьме гор. Тернополь оставлены только

заключенные инвалиды и старики. Остальные расстреляны. 1054 человека направлены пешим этапом на станцию Подволочиск. По дороге при попытке к совершению побега 15 заключенных убиты. На станции Подволочиск заключенные погружены в вагоны и этапированы».

Про інші деталі тих трагічних днів йдеться в «Докладной записке об эвакуации тюрем Тернопольской области»: «Эвакуацию з/к из тюрем Тернополя и Черткова начали 29 июня. Для тюрьмы гор. Черткова удалось получить 30 вагонов и 29 июня з/к в количестве 300-350 человек были погружены и частью отправлены на Гусятин, остальных з/к в количестве 900 человек начальник тюрьмы тов. Левчук под своей охраной отправил пожарным порядком на Каменец-Подольский, Дунаевцы-Жмеринка.

В помощь ему дано 27 человек партактива и один взвод красноармейцев. Из тюрьмы города Тернополя все з/к в количестве 1008 чел. отправлены пожарным порядком в Волочиск и 2 июля погружены в эшелон. Командование принял командир части 233 полка, а в помощь ему выделено 34 работника тюрьмы. Личный состав тюрем Тернополя, Черткова. Бережаны эвакуирован и перешел границу. В гор. Киев прибыло из Тернополя и Бережан 26 человек. Все дела тюрем Тернополя, Бережан, Черткова и тюремного отделения сожжены...».

Наступне донесення начальнику Тюремного управління НКВС УРСР датоване 9 липня 1941 року: «...Согласно указаниям по КГБ УССР нач. обл. управления Вадис поручил нач. 2-го отделения тов. Александрову, который пересмотрел дела по контрреволюционным преступлениям и забрал из тюрьмы 560 человек. Никаких следов в тюрьме не осталось, все было организовано согласно указаний ... Из тюрьмы гор. Тернополь эвакуировано 1080 чел., которые шли пеши до Волочиска, откуда погружены в вагоны ... З/к из Чертковской тюрьмы всех этапировали, т.е. 540 з/к вагонами и 600 чел. пешим порядком. По Черткову следует отметить, что нач. отдела НКГБ дал указание оставить за ним все контрреволюционные элементы, а 30 июня отказался от них и мы вынуждены были их эвакуировать пешим порядком...».

Частину політ'язнів (954) із чортківської тюрми погнали у напрямку Скали-Подільської, до Збруча, на Кам'янець-Подільський,

Жмеринку, Умань. Люди йшли босі. До колони по дорозі нікого не підпускали. Попереду йшла кінна розвідка. У Лосячі місцеві патріоти звели на гостинці барикаду, але енкаведисти з кулеметів рознесли їх вщент. У Гуштині чекісти побачили двох хлопців, які виглядали з-за хати. Це були Гарнадир і Білінський, котрих негайно заарештували й прилучили до колони.

З етапного переходу Чортків-Умань врятувалися кілька щасливців, які залишили нам свої спогади. Омеляна Чернегу, уродженця Мушкатівки, енкаведисти чотири місяці на початку 1941 року протримали у борщівській тюрмі, потім перевезли до Чорткова. Допитували, щоб зізнався про діяльність сільської ОУН.

«У дорозі їсти нам майже не давали, - записала його розповідь донька». - А якщо й давали, то лише солену рибу, а води - ні. Люди на етапі згиналися й пили воду з калюжі. Енкаведисти тоді били їх прикладами до смерті. Хто не мав сили, і ті, кого добивали, так і залишалися на дорозі.

Я йшов у четвірці з двома братами Держаками із мого села і борщівським лікарем Я. Шалаутою. Спочатку йшов узутий в чоботи, які мав з дому, але вони мене так нагризли, що далі йти не міг. Тоді роззувся і йшов босий по шутрованій дорозі. Всі ноги мої були в крові.

Конвой був дуже щільний, тому про втечу годі було думати. Одного дня я почув, що сили мене покидають, і далі йти не можу. Я тоді сказав хлопцям: нехай доб'ють. Хлопці по боках, як могли, підтримували мене. Коли смеркало і конвоїри заговорились між собою, я скористався тим, що був крайнім, і скочив у бокову траншею. Довго чекав, думав, що будуть стріляти, але, на щастя, ніхто не побачив. Як колона зникла, я з усієї сили не побіг, а покотився у ліс, що виднівся. Там і переночував. Рано прокинувся, оглянувся, навколо не було нікого. Вийшов на край лісу. Неподалеку побачив горохове поле. Поїв гороху, вигріб яму, наклався бадиллям і знову заснув. Вранці за горохом прийшла жінка. Вона й сказала мені, що знаходжусь біля Вінниці...».

Тридцятисемилітній Омелян Чернега 1941 року повернувся додому, де на нього чекали дружина і п'ятеро дітей. Але 1944 року його вдруге заарештували. Через 10 років він загинув у Воркуті.

Чортківський етап прибув до Умані 19 липня 1941 року. Дійшли далеко не всі в'язні. Багато загинуло в дорозі. Після виснажливого пе-

реходу люди не могли рухатися, а на п'яти колоні наступав німецький фронт. Енкаведисти вирішили всіх розстріляти.

20 липня душогуби звершили свою чорну справу. Невеликими групами людей заганяли у підвал і під гудіння автомашин розстрілювали їх.

31 липня 1941 року заступник начальника Тюремного управління НКВС СРСР політрук Дем'юхін надіслав доповідну начальнику Тюремного управління НКВС СРСР капітану Держбезпеки тов. Нікольському:

«...В тюрме гор. Черткова содержалось 954 з/к, эвакуация которых производилась 2 июля 1941 г. В связи с тем, что вагонов для отправки заключенных в тыл не было, поэтому силами надзорсостава в количестве 56 человек и прикомандированной полуротой бойцов стройбатальйона из местного гарнизона все заключенные были этапированы пешим порядком. Из города Черткова этап следовал через пункты Каменец-Подольский, Жмеринку, Тывров, Ситковцы, Христиновка, Умань. В пути следования при попытке восстания и убежать было расстреляно 123 заключенных членов ОУН.

20.07. с.г. в г.Умани по распоряжению Военного Прокурора фронта и зам. народного комиссара Госбезопасности т. Ткаченка - расстреляно и закопано 767 заключенных, осужденных и следственных по контрреволюционным статьям. Следовавшие этапом заключенные, осужденные по бытовым статьям в количестве 64 человека, освобождены, из коих 32 з/к (поляки) временно оставлены в тюрме г.Умани. Расстрел указанного контингента был вызван сложившейся обстановкой на фронте, т.к. прорвавшийся противник находился в 20-30 км от гор. Умани. Весь надзирательный состав тюрмы г.Черткова прибыл в гор. Харьков. Ценности заключенных привезены в гор. Харьков и сданы в финотдел НКВД УССР».

Наприкінці вересня 1941 року під час німецької окупації у підвалах уманської тюрми провели розкопування. До одного з підвальних приміщень вхід був завалений речами, дровами, бочками, сміттям та землею. Як повідомляли «Краківські вісті» у ч.242/397 за 1941 рік, тут лежало понад 800 понівечених трупів, у тому числі до 30 жіночих. До списку закатованих в'язнів потрапили ті, при кому знайшли документи (акт звинувачення, присуд, військову книжку). Таких набралось 83 чоловіки. При інших або не було документів, або їх неможливо було прочитати.

До цього списку потрапили вісім жертв із Надзбруччя. Це були учні Борщівської середньої школи Петро Григоращук з Мельниці-Подільської, Іван Галяс, Петро Скоропад (обидва зі Стрільківців), Ярослав Волохатюк, Микола Царук із Циган, Михайло Цимбалюк зі Сков'ятина, Ганна Саган з Борщева, Богдан Казновський з Глибочка.

На жаль, імена гермаківських патріотів серед розстріляних в Умані не ідентифіковані. Вони назавжди залишилися серед сотень розстріляних. Пам'ятаймо про них [3, с.244-264; 37, с.36-40].

ЗАГИБЕЛЬ ХЛІБОРОБА

Василь Йосипович Костецький - син бідняка, замолоду поневірявся на польських панських полях і до самозабуття марив землею. Одружився він із вдовою Євдокією Синьків, що була заміжня за Закшевським, поляком з Кривчого, і залишилась після його смерті із дванадцятьма моргами поля і малолітнім сином Сташком, якого названий батько полюбив як свого. Через пару років у сім'ї народились ще двоє дітей, доньки - старша Стефанія і молодша Марія. До сьомого поту працював тепер Василь: орав, сів, косив, звозив, молотив. Усе сам.

У 1941 році почалися перші спроби більшовицької колективізації на селі. То тут, то там виступали районні агітатори, змальовуючи райдужні перспективи колгоспного життя. До господаря В. Костецького прийшли першими. Володіючи методом адміністративного шантажу і тиску тридцятих років, зажадали спочатку негайної виплати державі восьми тисяч карбованців, а у разі несплати пригрозили Сибіром. Страх почав вселятися у душі селян. Вечорами до Василя заходили сусіди, друзі, прохаючи, щоб тримався, не записувався до колгоспу, бо опісля прийде черга до них. Але щоб сплатити величезну суму, довелось продати весь необхідний, важко придбаний сільськогосподарський інвентар, коня.

Незабаром до Костецького знову приїхали районні уповноважені. У портфелі старшого був повторний наказ, негайно виплатити вісім тисяч карбованців уже на так званий «культсбор».

Ця зухвала вимога важким ударом підривала господарство. Треба було позичати гроші або продавати поле. Помогло село. Зібравши необхідну

суму, відніс, тепер уже сподіваючись, що задовольнив районних можновладців.

Та через кілька місяців до подвір'я Василя, різко загальмувавши, підкотив «чорний ворон». З нього вискочили військові. Без всяких пояснень його заарештували і кинули до мельниці-подільської в'язниці. На цей раз звинуватили Костецького у порушенні терміну здачі контингенту і засудили до п'яти років ув'язнення. Вже йшов травень 1941 року. На прохання від сім'ї про апеляцію ніхто не реагував. Потягом В. Костецького перевезли до тернопільської катівні. На Гермаківській залізничній станції поїзд зупинився. З вагонів долітали приглушені голоси в'язнів Надзбруччя і Наддністрянщини. На благання дружини, доньок, що прибігли побачитись, енкаведист на дверях крикнув, що «нельзя».

У тернопільській в'язниці побачення не дозволялись, передачі не приймали. Через півтора місяця почалась війна. Над Тернополем кружляли бомбардувальники. То тут, то там падали бомби. На подвір'ї тюрми метушилися охоронці. Як відомо, на всіх ділянках фронту радянські війська відкочувалися назад.

У перші воєнні місяці часописи рясніли списками знищених енкаведистами в'язнів. Та марно було шукати у них Василя Костецького. Може, він був серед тисяч тих невпізнано замордованих або поспішно розстріляних у перші дні війни.

Такою ж виявилася доля і рідного брата Василя Костецького Івана, якого після відступу німців арештувало залізничне НКВС, де він працював бригадиром [13].

СЕЛОМ НЕСЛИ КОЗАКА...

На початку липня 1941 р. з Мельниці-Подільської до с. Залуччя посувалася сумна колона з труною на марах. Минали і Гермаківку. Це несли закатованого у мельницькій катівні члена ОУН Петра Козака. Багато наших людей приєдналися до кортежу, й проводжали героя до рідного села. Ким був Петро Козак? Звістки про його підпільну роботу очевидно, доходили до енкаведистів, бо вони не раз засідали на молодого патріота. Впіймати його не вдалося, то взяли за рідних. 22 травня 1941 р. міліція оточила родинне обійстя Козаків. Заарештували батька, матір, трьох сестер і брата.

Всіх вивезли до Сибіру. Батька - у Кемеровську область, матір з дітьми - в Омську. Через три роки вона померла, залишивши дітей сиротами. Василя Козака на похорон дружини не відпустили. Невдовзі помер і він.

За три тижні до приходу німецьких окупантів Петро перебував з організаційним завданням у Іване-Пустому. Тут він зіткнувся з трьома енкаведистами, які відкрили по ньому стрільбу. Поранений підпільник зміг лише відійти в сад і знищити документи, які мав при собі. Його зв'язали і відправили до мельниці-подільської тюрми, де нещадно катували, намагаючись видобути організаційні таємниці.

Після втечі совітів міліціонер на прізвище Беля показав ту купу гною, куди заховали тіло Петра Козака. Коли його звідти видобули, присутні жахнулися від побаченого - ніс і вуха юнаку відрізали, очі викололи...

Мельничани подбали про організацію похорону. Прибули священики із багатьох сіл. Під похоронний передзвін, що линув із далеких і близьких населених пунктів, та спів великого хору процесія вирушила до рідного Залуччя. Поруч з труною йшли озброєні підпільники. Над процесією розвівалися синьо-жовті знамена, хоругви.

Назустріч мельничанам вийшли жителі Іване-Пустого й провадили труну з покійним до Гермаківки. Далі героя-мученика зустріли Нівра та Залуччя. Під час процесії гостинцем йшли на марші угорські вояки. Вони зупинилися й віддали честь загиблому.

Біля свіжої могили на залуцькому цвинтарі з Петром Козаком прощалися соратники по збройному підпіллю - Іван Скорохід з Борщева, Василь Бабій з рідного села, учитель Дмитро Петришин, районний провідник ОУН Андрій Назарків («Зелений»).

Труну у глибокій скорботі опустили в землю, яку любив, за яку боровся Петро. Віддали прощальний салют. Дівчата поклали на могилу вінки і квіти. Останні слова сказав ніврянський священик Теодор Мицик: «Посадімо у головах Козакові червону калину. Хай сюди щовесни прилітають солов'ї і наспівують Петрові про долю і волю України...»

Велелюдним похороном члена ОУН Петра Козака у краї закінчився перший період більшовицької окупації. Загибель патріотів вічним смутком лягла на душі живих.

У ті тривожні дні українські часописи закликали людей доброї волі, тих, хто розуміє важливість справи, надсилати до редакцій відомості про загиблих і замучених. Але цю роботу перервала нова хвиля трагічних випробувань [37, с.40-41].

Брошура «Новини», 1939 р., знайдена на горіщі у симпатика ОУН Андрія Калущького.

Схема шляху пішого конвою з Чорткова до Умані у червні-липні 1941 р.

*Юрко
Лядобрук,
голова
гермаківської
кооперації.
Розстріляний
1941 р.
в Умані.*

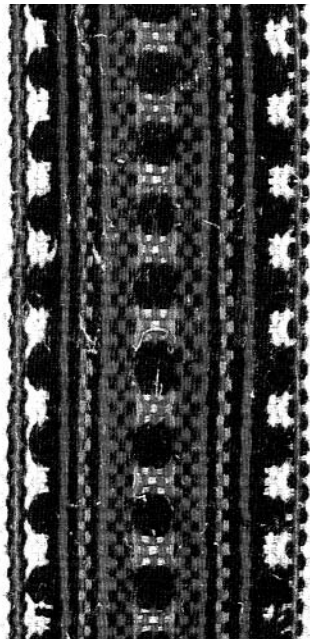
*Роман Зуляк,
активіст
ОУН.
Розстріляний
1941 р.
в Умані.*

*Господар-рільник Василь Костець-
кий, розстріляний енкаведистами
1941 р.*

Похорон підпільника ОУН Петра Козака у с. Залуччя, 1941 р.

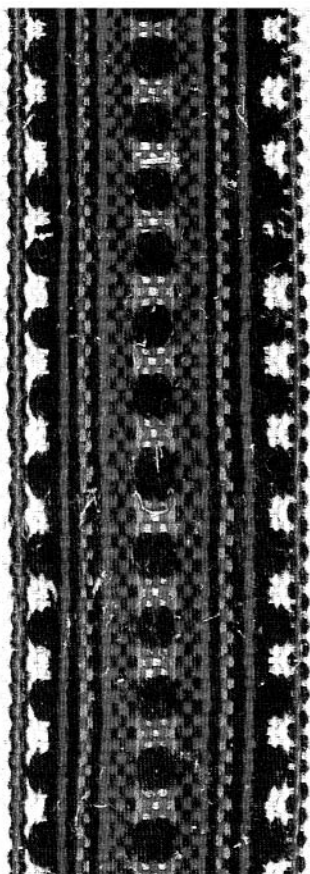
*«Всі свої ласки, щедроти
Ти на люд наш зверни.»*

Олександр Кониський
Духовний гімн України

РОЗДІЛ 5

УКРАЇНА ВОЛЕЮ ЗМОГУТНІЄ

ВІДГОМІН АКТА 30 ЧЕРВНЯ 1941 р.

У роки Другої світової війни Україна стала ареною жорстоких битв фашистської Німеччини та імперського Радянського Союзу. Для неї ніби настав страшний суд, віщуваний Апокаліпсисом.

Організація Українських Націоналістів, керована Степаном Бандерою, у цей критичний час почала розгортати широку політичну й організаційну роботу. 23 червня 1941 року німецькому уряду був вручений меморандум ОУН з власними політичними поглядами на війну, в якому наголошувалось: «Навіть якщо при вході в Україну німецькі війська спочатку будуть, самозрозуміло, зустрічати як визволителів, таке ставлення може швидко змінитися, якщо Німеччина увійде на Україну без наміру відновлення Української держави й використання відповідних гасел... Без незалежної Української держави новий порядок в Європі неможливий».

Нацисти не зреагували на меморандум. Проте оунівці не збиралися складати зброю. 30 червня 1941 року у Львові Національні збори проголосили Акт відновлення Української держави.

«Волею українського народу, - йшлося у документі, - Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує відновлення Української Держави, за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих синів України».

Цей Акт, як писав національний публіцист Орленко, «був пересторогою всім завойовникам про те, що ОУН стане проти кожного, хто хотів би перекреслити у своїх імпералістичних планах українську націю».

Народ краю з ентузіазмом зустрів проголошення державності. У багатьох селах почали гуртуватися добровольці до Української Армії.

У Гермаківці також збиралися чоловіки до війська. Розповідали сусіди Василь Аксентіїв та Василь Музика, що бралися іти на збірний пункт національної армії. Пошили речові мішки й чекали наказу, але його не надійшло. Гітлерівці прийшли на наші землі як завойовники і не намірені були формувати українські визвольні сили.

Незважаючи на ці тривожні симптоми, провід ОУН видав наказ відзначити у селах і містечках Галичини історичний Акт. Отож, у краї відбувалися святкові віча, маніфестації, замайорили синьо-жовтні прапори.

По селах і містах організовувалися органи самоуправління, до яких входили оунівці. Так, у Мельниці-Подільській головою міської управи став підпільник, організатор районної ОУН Микола Гаврилюк. Управа взяла під охорону всі магазини та склади, які залишилися після втечі поляків та євреїв. У Іванкові головою обрали Василя Басарабу, брата чоловіка Ольги Басараби. Його два сини - Михайло і Микола - були заарештовані НКВС.

Як відгомін Акта 30 червня 1941 року у краї майже два місяці тривали посвячення могил борців за волю України та жертв більшовицького терору. ОУН закликала вшанувати пам'ять загиблих героїв, воскресити ідеї і задуми борців Визвольних Змагань. Українські села громадами насипали могили Героїв. Кожний вважав святим обов'язком покласти бодай жменю землі у пам'ять загиблих від рук НКВС.

Урочисто освятили могилу Героїв і в Гермаківці. На високому дубовому хресті викарбували напис «Борцям за волю України». Дівчата знімали з голів віночки з барвінку і клали на могилу. Співав хор. Пісня кликала до відплати: «Смерть, смерть ляхам й жидівсько-московській комуні!». Разом з односельчанами до могили прийшов районний провідник ОУН Андрій Петрович Назарків («Зелений»). На його честь прозвучала пісня, яку виконав хор:

*«Ой надвисла чорна хмара
Із московської півночі,
Почорніло небо ясне,*

*Гермаківка стогне, плаче...
А в неділю дуже рано
Сів Назарків на лавочку,
Тай осіли чорні думи
Його славному голівочку.
Зібрав хлопців опівночі
Та й питає: що робити?
Вже пора нам зброю взяти
Україну боронити.
Гей, як крикнув: хлопці славні,
Українські соколята,
Не дамо катам московським
Україну катувати!
Стали хлопці нишком-тишком
Ясну зброю готувати,
І чекають лиш наказу,
Щоб до бою вирушати».*

Ця підпільна повстанська пісня постійно жила у серцях патріотів-гермаківчан. Її наспівували люди під час більшовицької колгоспної сваволі, давали переписувати молодим.

Пісня ожила і зазвучала у повний голос 1992 р. під час освячення у Гермаківці пам'ятника Андрієві Назарківу. Колишні дівчата-зв'язківці заспівали пісню біля монумента провідника і її підхопив народ [37, с.64-65].

НІМЕЦЬКА СВАВОЛЯ

З осені 1941 року німці посилили економічний визиск селянства. У місцевостях, де раніше були польські фільварки або більшовицькі колгоспи, організовувалися німецькі лігеншафти. На села накладалися непосильні податки сільськогосподарської продукції. Заборонялося різати свиней, худобу, молоти зерно. Всі млини на річках були опломбовані, переслідувалося користування жорнами.

Війна німецької влади з млинами та жорнами знайшла відображення у народній пісні, яку галичани серед страху й безнадії наспіву-

вали, додаючи у різних регіонах нові куплети й приспиви. Наприклад, у Гермаківці та інших селах вона звучала так:

*Небо синє, земля чорна,
Земля чорна там, гей.
На Україні мелють жорна,
Мелють жорна там, гей.
В'їхав лядвiрт в Гермаківку,
В Гермаківку там, гей,
Стоять жорна на долівці,
На долівці там, гей...*

*Приспів:
Наказ строго - жорна здай!
Там носять торбинками,
Сиплють зерно кулаками,
Крутять жорна вправо-вліво,
Щоб їсти ся не хотіло там, гей...*

*Ой над'їхав лядвiрт грубий,
Лядвiрт грубий там, гей,
І за жорна вибив зуби,
Вибив зуби там, гей...*

Приспів:

*Поховали люди жорна,
Люди жорна там, гей,
Тільки мелять, як ніч чорна,
Як нічка чорна там, гей...*

Німецькі грабежі, розбої та насильство, здавалося, зламують опір галичан. Проте визвольний рух набирив сили і міцнів. Вірна Декалогу, ОУН закликала «ненавистю і безоглядною ворожбою приймати ворогів нації». І невдовзі й гермаківчани заплатили першою кров'ю у боротьбі з нацизмом [17, с.65-66].

РОЗСТРІЛЯНИЙ ГЕСТАПО

Члена ОУН Євстахія Закшевського, якого люди звали Сташком, гестапо несподівано арештувало за вказівкою польських фольксдойчерів. Хлопець міг утекти з чортківської тюрми, але не відважився, бо німці попередили, що розстріляють родину. Отже, надіявся, що його випустять. Але так не сталося. Німці не відступали у своїх задумах від програмних засад партії. Безоглядними розстрілами, шибеницями, концентраційними таборами і крематоріями утверджували новий порядок.

27 листопада 1942 р. гестапівці розстріляли 52 членів і симпатиків ОУН на полі Чортків-Стара Ягільниця. Серед них і Сташка Закшевського. Про його трагічну загибель дізнаємося зі світлини могили розстріляних, яку народ висипав пам'яті загиблих.

На зворотному боці фото подано список загиблих і серед них наш земляк. ОУН увіковічила жертви розстріляних, розповсюджуючи серед людей згадану світлину. Одну з них автор отримав від пана Романа Колісника з Гермаківки, ще одне фото віднайшов під час польових досліджень визвольної боротьби ОУН у с. Сосулівка Чортківського р-ну - від колишнього станичного ОУН Василя Галата.

Про цей трагічний розстріл писали підпільні листівки та часописи ОУН. Серед них офіціоз Проводу ОУН «Ідея і Чин» №2 за 1942 р. під назвою «Про обставини смерті 52-х українських політв'язнів, розстріляних дня 27 листопада 1942 р. на полі Чортків-Стара Ягільниця» (спогоди очевидця), які передруковуємо без зміни мови і стилю оригіналу.

«Дня 24.ХІ. год. 11 перед полуднем прийшов до камери ключник Савчинський - поляк з с. Калинівки, п. Чортків і заявив, щоб за п'ять хвилин було готових відійти до праці 10 чоловік. По хвилині, як вернувся ключник; зголосилось ще п'ятеро охотників, разом 15 осіб.

Оголошені до праці з'їли обід на коридорі, і незадовго приїхало вантажне авто і повезло їх на означене місце (шлях Чортків-Ягільниця Нова). На подвір'ю бувшої польської парохівні їх виладували і погнали копати яму на віддалі 250 метрів від гостинця. Яму копали 6 метрів довгу, 3 широку і 4 глибоку. Цією підготовчою акцією кермувало Чортківське гештапо. Про акцію розстрілу знали всі політв'язні, але думали, що акція буде спрямована проти жидів.

27.ХІ. год. 11 перед полуднем на в'язничному подвір'ю з'явився спецвідділ гештапо в числі 5 осіб. В тій хвилі почали виводити в'язнів

з другого поверху і всаджували до критого авта та повезли на місце розстрілу. Крита автомашинка їхала вперед, а вслід за нею спецвідділ в віддалі 10 метрів. О год. 13.30 цей відділ вернувся по решту в'язнів, котрих також повезли на місце страти. При всаджуванні на авто відбирали від в'язнів теплий одяг, як пальта, куртки і все це складали під в'язничний мур. Тільки священникові дозволили всісти на авто в пальто. Частина в'язнів, всідаючи на авто, була цілком зрівноважена та задержала горду поставу в відношенні до німців, кидаючи в їх сторону якісь слова (що говорили, очевидець не чув, бо перешкоджав гуркіт моторів). Деякі з в'язнів були дуже прибиті. Скоро авто вернулося і з нього вивантажили чоботи, черевики і убрання розстріляних. Відтак забрали на авто тих, що копали яму, і привезли їх засипати. Яма була вже злегка заличкована, тільки в одному розі ями виглядав закривавлений череп. Крім того, на снігу в поблизу ями лежав лист, калоші і синя мазепинка. Коли один з в'язнів підняв усе це, то німак, який пильнував цієї роботи, наказав кинути усе це в яму і пригорнути землю. Пригортаючи, закидували яму великим камінням і відламками бомб, а зверху поклали величезні шини. Знайдено також поблизу ями чотири луски, проміру 6,35, якими дострілювано в'язнів (розстрілювано з кулемета).

Вічна пам'ять жертвам німецького нацизму!» [37, с.66].

ОУН У ТОРГОВЕЛЬНІЙ ШКОЛІ

Під час німецької окупації українці намагалися сповна використати легальні засоби національно-патріотичного згуртування мас. У селах, де більшовики не встигли знищити цвіт свідомого люду, відновилася діяльність колишніх читалень «Просвіти», які із заборорою їх діяльності гестапо діяли під маркою Українських освітніх товариств (УОТ).

Відродились «Січі» у Сапогові, Михайлівці, Вовківцях, Гуштинці, Іване-Пустому та інших селах. Культурно-освітньою роботою на окупованих землях керував Український Центральний Комітет (УЦК),

утворений у грудні 1941 року в Кракові на чолі з професором Володимиром Кубійовичем та його заступниками Костем Паньківським і Василем Глібовицьким. У своїй діяльності УЦК спирався на окружні та повітові філії на місцях.

У Борщеві повітовий комітет УЦК очолив отець Воробкевич з Вовківців. Відділами керували: суспільної опіки - дружина адвоката Воркуна, репресованого червоними у 1941 р., культурно-освітньої роботи - член ОУН Василь Пакуляк з Іванкова, жіночим - Тетяна Баглай, дружина розстріляного підпільника. Бухгалтером філії працювала підпільниця Ольга Чорпіта («Полтавка») зі Скали-Подільської.

Патріоти-українці працювали в інших легальних установах. Там референтом і касиром повітового товариства «Відродження» був Михайло Рибак («Шрам») із с. Іванків, головним бухгалтером Борщівського банку - Федір Зюбрецький. Повітовим союзом кооператорів керував Петрів. Багато націоналістів працювало в Іване-Пустенській філії ПСК. Зокрема, провідники підпілля Василь Андрійчук («Бор»), Степан Слишинський («Комар») та Хома Мартюк («Охрім») зі Скали-Подільської.

Українці краю засновували національні навчальні заклади, яким німці спочатку окупації дозволили діяти. У грудні 1941 року торговельна школа запрацювала в повітовому центрі - Борщеві. На першому курсі тут навчалося 28 учнів з навколишніх сіл. Заняття провадили вісім викладачів: Воркунова (донька відомого адвоката) вела машинопис, інженер Вец (випускник Української Господарської Академії у Подебрадах у Чехословаччині) - бухгалтерську справу, Петляр (син адвоката) викладав німецьку мову. Педагог Колтатів чудово викладав українську мову. Товарознавство і рекламу вели Герасимович та Березовський. Керував школою директор Петро Черпак, виходець із Закерзоння. Перший випуск учнів відбувся у червні 1943 року.

Молодь, яка навчалася у торговельній школі, була активною і небайдужою до долі України. У молодіжному середовищі започаткувалася організація «Юнак». За статутом вона поділялася на трійки.

До однієї з них входили з Гермаківки Ярослав Рудка, Володимир Олексин, Михайло Остап'юк, які з наближенням советської влади поповнили лави УПА та збройного підпілля ОУН і з честю загинули за волю України [37, с.68-69].

КАРА ПОЛЬСЬКИМ ШОВІНІСТАМ

З початку Другої світової війни польські шовіністи не могли змиритися, що в результаті сталінсько-гітлерівської змови Польща реально втратила Галичину. Коли Гітлер підписав декрет про включення Галичини до Краківського генерал-губернаторства третього Рейху, і Збруч знову став кордоном, у них зажеврила надія на повернення втрачених прав. Німецькі окупанти, зі свого боку, підтримуючи у Галичині польський шовіністичний рух, у такий спосіб зумисне загострювали українсько-польську ворожнечу.

Після більшовицької депортації у 1940 р. в селах краю залишився вагомий відсоток корінних поляків. Найбільш запеклі з них за німецької окупації ставали фольксдойчерами - німецькими колаборантами, організаторами польських боїв, погромів українського підпільного і легального руху. До прикладу, у Глибочку проживало 45% польського населення. Тут же діяла надзвичайно активна польська організація, яка зробила село справжнім осиним гніздом польського шовінізму. Міцні польські організації функціонували у Лосячі, де проживало майже 50% поляків, Борщеві - 45%, Озерянах, Королівці, Верхньому Кривчі та інших селах.

Починаючи з 1941 р., частина поляків повела надзвичайно підступну війну проти українства, співпрацюючи з гестапо і більшовицьким підпіллям, орієнтуючись на західних союзників. Водночас вони створили підпільну Армію Крайову (АК), структури якої сягали Збруча. Тому ОУН опинилася, по суті, і перед третім фронтом - польським.

Засліплені антиукраїнською пропагандою, польські озброєні загоны у 1942-1943 рр. першими почали винищувати українське населення Холмщини та Підляшшя. Вони спалили десятки сіл і знищили тисячі українців. Польський терор поширився і на Галичину, оголосивши відкриту боротьбу ОУН та її озброєному підпіллю.

Координаторами антиукраїнських виступів у Надзбруччі стала родина затятих українофобів на чолі з Георгом Міллером і синами. Батько Георга - Володимир Міллер, німець за походженням - після Першої світової війни втік з більшовицької України до Галичини, де побудував парові млини в Іванкові та Гермаківці. Своїх дітей - Георга та Ганну - виховав у зневазі до всього українського. Георг - майбутній

кадровий діяч АК - по закінченні економічних студій у Варшаві працював у Ковелі. Напередодні війни прославився зоологічною ненавистю до українців. Його троє дітей - Рішард, Збігнев та Марія - теж виховувалися у такому ж дусі. Після встановлення у Ковелі радянської влади Георг з дітьми перебрався до Гермаківки. На диво, його родину обминула груднева хвиля більшовицьких депортацій. Певне тому, що вчасно зникли, або, можливо, погодилися стати агентами НКВС.

На початку німецької окупації краю Міллери з'явилися до гестапо у Чорткові. Там Володимир-батько отримав документи чистокровного німця, а Георг з дружиною Казимірою, вона родом з Мельниці-Подільської, та дітьми - фольксдойчерів, про що засвідчує Францішек Гайдел, швагер Казиміри. «Знаю, - пише він, - що Міллери мали легітимацію фольксдойчерів, видану німецькою владою у Чорткові» (див. фото).

У Чорткові Міллери отримали нарукавні пов'язки з гакенкрейцями і посвідчення на право вільного пересування територією третього Рейху. Віталися вони, піднімаючи вгору руку з вигуком «Хайль Гітлер!», чим засвідчували відданість нацизму. Міллерів млин у Гермаківці став центром польського підпільного руху на Мельниччині. Збиралися тут місцеві поляки Белінські, Голіки, Лещинські, Лехмани, польські прикордонники та ще групи незнайомців, що виповідали плани на майбутнє, інспірували різні чутки та провокації проти українського підпілля.

Маючи у розпорядженні радіоприймач, Георг Міллер завжди був обізнаний у міжнародній політиці та з хронікою фронтових подій. Згідно з цим прогнозував і координував дії поляків. Із заснуванням АК вступив з синами до її лав. Відтоді Георг неодноразово відвідував підпільну штаб-квартиру Армії Крайової під Варшавою, звідки до нього прибув радист для оперативного зв'язку з емігрантським лондонським урядом. Радіостанція Армії Крайової була законспірована у млині, а брати Лещинські переховували у себе пересувну радянську станцію, за допомогою якої червона розвідка координувала перебазування на Захід радянських диверсантів.

Безумовно, Міллер з центрального штабу Армії Крайової отримував завдання формувати і озброювати місцеві польські боївки, бо дуже активно роз'їжджав селами й скуповував зброю у бельгійських

солдатів. Завдяки його організаційним зусиллям підпільні формування АК з'явилися у Мельниці-Подільській, Верхньому Кривчі, Турильчі, Гермаківці, Заліссі. В останньому Міллерові співучасники заклали великий склад зброї у поляка Кшев'ецького, який захопили у грудні 1944 року відділи УПА.

Звичайно, для придбання зброї потрібні були великі кошти. Георг знайшов їх частково у євреїв, котрих, незважаючи на особисту антипатію, відважився переховувати у сухих підвалах млина та в лісі. За для цього з саду був проритий вузький підземний хід, яким можна було виводити людей, постачати харчі. Пізніше, в еміграції в Данії, євреї допитувались у Міллерів, скільки вони отримали золота за переховування у млині 20 чоловік.

Марія (у фольксдойче документах - Магда Міллер) теж перебувала на службі в АК у чині зв'язкової. Характерний випадок стався з нею 6 січня 1944 р. під час переїзду до дрогобицької конспіративної квартири. Коли її затримала чортківська поліція, Магда зчинила істеричний крик. Найбільше кричала, що має родичів-німців, які проживають у Гермаківці. Наступного дня до Чорткова приїхав Георг Міллер. З ним прибули гестапівці, котрі оскаженіло накинулись на поліціантів. Магду відразу відпустили, навіть попросили вибачення за «прикрий інцидент».

Співпрацюючи з гестапо, Георг Міллер мав можливість підбирати на службу довірених осіб. Так, до Гермаківки німецьким урядовцем по контролю за посівами плантацій тютюну призначили фольксдойчера Струмінського з Чорткова, адміністратором лігеншафту (фільварку) - Гначинського. Виконуючи Міллерову волю, Гначинський побудував у лісі декілька добротних бункерів для польських партизанів. Разом з гайовим Теофілом Юрчаком (шваґром Георга) та надлісничим, адвокатом Кукуревичем облаштували у лісовому масиві вишкіл для польських підпільників Армії Крайової, де ті вправлялися у стрільбі.

За час німецької окупації польські фольксдойчери встигли добре нашкодити молодому українському підпіллю. Знаючи в обличчя багатьох українців, що вийшли з підпілля під час Акта 30 червня, сотнями видавали їх на розтерзання окупантам.

Гестапо з польськими агентами полювало за Павлом Рогачуком («Арсен»), майбутнім повстанським командиром з Турильча. Не знайшовши «Арсена», заарештували його брата Авксентія. Польських

шпиків завжди остерігався районний провідник Мельниччини Андрій Назарків («Зелений»). Інтенсивне переслідування у Гермаківці поляки влаштували за підпільником Ярославом Рудкою («Чорноморець»). Біля його будинку завжди були засідки. Через це він не зміг побувати на похороні батька у грудні 1943 року. З 12 на 13 грудня цього ж року у Боришківцях від пострілу фольксдойчера Галанцовського, директора лігеншафту, впав довголітній підпільник Василь Кравчук («Квітка») з Ніври, котрий провадив ідеологічний вишкіл на теренах краю.

Приклади злочинної співпраці польських фольксдойчерів з німецькими окупантами можна було б продовжувати. Зокрема, до Надзбруччя долинали тривожні вісті із Закерзоння, де розгнудана шляхта з димом пускала українські села, ба навіть на Львівщині та Волині. Українське підпілля від безрезультативних переговорів з польською стороною вирішило приступити до відплатних акцій проти польських місцевих боївків. Їх провели у Глибочку, Більчі-Золотому, Турильчі, Мельниці-Подільській, Сапогові, Кудринцях та інших селах. Одного ярмаркового дня на головній вулиці Борщева вбили начального «довудцу» польських боївків у Надзбруччі.

Наприкінці 1943 року збройне підпілля ОУН оголосило полякам ультиматум - покинути Борщівщину і виїхати до Польщі. У німецького ляндркомісара у цій справі попросив аудієнції голова Польського Допомогового Комітету адвокат Бурдович. Але ляндркомісар заявив, що може лишень видати полякам посвідки на виїзд до Польщі.

Оскільки вороже настроєні фольксдойчери продовжували тероризувати населення, відділ УПА 13 лютого 1944 р. ліквідував польську еліту Армії Крайової, що зібралася з навколишніх сіл до Гермаківки погуляти на весіллі Тонька і Туськи Понятовських. Події розгорталися так. Звечора підпільні аківці почали конфліктувати на весіллі з сусідами-українцями. Найбільше старався Георг Міллер, який тикав кожному під ніс пістоля й запитував: «Чим пахне?». Вже добре стемніло, але емоції не вщухали. Раптом хату оточили озброєні українці. Пролунала команда молодій з молодим та сусідам покинути хату, а полякам скласти зброю. У відповідь пролунало: «Хам'є, мордерци! То ви хцеце Польскен валіць?».

З боку поляків хтось вистрілив і смертельно поранив стрільця УПА Івана Цюника з Іване-Пустого. Міллер і радист, що був з ним, зачини-

ли двері й підперли їх столами зсередини. Отоді розпочалася запекла стрілянина. До хати вкинули гранати. Будівля спалахнула. За польськими документами, загиблих налічувалося 28, насправді було 18. Серед них і Георг Міллер. Двом його синам з радистом пощастило втекти.

За поданням Казимири Міллер, дружини вбитого Георга, у їхніх підвалах того вечора перебувала група радянських диверсійників НКВС. Вони прямували у невідомому напрямку. Євреїв заздалегідь перевели до лісових бункерів.

Наступного дня, виступаючи на похороні, польський ксьондз Ян Концур звинуватив у кривавому акті греко-католицького священика Івана Чолгана з Іване-Пустого. На могилі загиблих польські шовіністи поклялись відомстити українцям за «криваве весілля» у Гермаківці.

За спогадами Казимири, ксьондз Концур добре знався з Міллерами та багатьма іншими аківцями, які щоразу перебували у нього в Кривчі. Водночас він сприяв братанню поляків з більшовиками, фронт яких наближався. Одного вечора, взявши попід руки присутніх у нього представників, Концур заявив: «Навіть з чортом проти Гітлера!». Присутні випили по чарці, а Казимира зіграла їм на мандоліні «Єще Польска не згінела»...

6 квітня 1944 р. частина 4-ї танкової армії радянських військ, наступаючи на п'яти гітлерівцям, увірвалася до Скали-Подільської, а через кілька днів увійшла в Гермаківку. На обіцяну поляками помсту довго чекати не довелося. 12 квітня 1944 р. о четвертій годині ранку невідомі в уніформі офіцерів Червоної армії застрілили визнаного у краї лікаря Федора Андрійовича Аксентіїва та його асистента, фельдшера Петра Федоровича Вовчука.

«Досвітком, - розповідала донька Вовчука Ганна, - постукали у вікно й наказали відчинити. Мій тато, що з відома підпілля був головою сільської ради, подумав, що це свої і відчинив. У снігах почулось: «Ренце до гури». Тата вивели на подвір'я і двома пострілами в голову поклали мертвим на землю. Я побігла за лікарем Аксентіївим, що жив по сусідству. Але він вже теж лежав застреленим. Звисаючи з дивана, стікав кров'ю».

Казимира Міллер з донькою втекли до Чорткова, а звідти до Мельниці-Подільської. Дев'ять місяців проживали вони у будинку, наданому їм НКВС. До них у мундирі польського старшини прибув старший

син Казимири Збігнев, котрий, як прибічник АК, сподівався на позитивне вирішення польських претензій до Галичини. Але становище докорінно змінилося на користь більшовиків. Правда, навесні 1944 року частина польських боївкарів вписалася до більшовицьких каральних загонів НКВС. Їх злочини не мали меж [37, с.69-72].

НЕ БУДЕТЕ ПАНУВАТИ, КАТИ

В умовах закінчення Другої світової війни у Європі повстанський загальний Надзбруччя вирішив не складати зброї, а продовжити боротьбу за вільну Україну, до її переможного завершення.

Натомість 19 травня 1945 р. советський уряд України виступив з третім зверненням до повстанців, підписаним М. Хрущовим, у якому чітко вказувалося, що повстанці повинні здатися «органам правосуддя» до 20 липня 1945 р.

У Головній квартирі штабу УПА під проводом Романа Шухевича («Тарас Чупринка») відбулася нарада, на якій прийняли наказ ГК УПА «До бійців і командирів Української Повстанської Армії». Провід ОУН звернувся зі Словом ОУН до Українського народу: «Нам треба і ми мусимо вести далі збройно-революційну боротьбу... Треба ввійти в новий післявоєнний стиль роботи на довшу мету... Переключитися з масових на індивідуальні форми конспірації...».

Отримавши наказ, Андрій Назарків («Зелений») зібрав у с. Іване-Пусте нараду чільних провідників визвольної боротьби. Зійшлися О. Соколянський («Шура») - діяв на Мельниччині і очолював окружний Провід ОУН Кам'янецьчини, В. Панасюк («Фукс») - районний військовик і командир СКВ, С. Пономаренко («Оселедець») - командир СКВ, підрайонні політреференти С. Колодрубський («Олесь»), М. Зуляк («Карий»), районний референт СБС. Слишинський («Комар») та інші. Всього до тридцяти учасників.

Лідери збройного опору заявили про свою вірність безкомпромісній боротьбі з більшовизмом до повного визволення України з-під кремлівського ярма. Дух конференції було поширено серед надзбручанського повстанського загалу та селянських мас. Наступні бойові дії підтвердили, що ОУН і УПА залишаються в авангарді оборони краю, боротьби за свободу народу.

Кара на більшовиків не забарилася. Уночі з 24 на 25 серпня 1945 р. успішну акцію на гермаківський каральний гарнізон та советські комунікації здійснив командир Самооборонного кущового відділу Павло Рогачук («Арсен») родом із с. Турильче. Це був сміливий командир повстанців, характеризувався відчайдушністю та безпощадним ставленням до ворогів нації. Загартований у тюрмах гестапо та Волинській базі УПА.

У той час до гермаківської заготбази із зазбручанських сіл звозили конфісковане у населення зерно. Поруч була залізниця, якою планували його вивезти. Скоординувавши дії із Мельниці-Подільським районним проводом, «Арсен» поділив повстанців на три рої і визначив конкретні завдання.

Опівночі у небо злетіла ракета. Це був знак до загального наступу. «Стрибки», що стерегли зерно, розбіглися. Склади спалахнули вогнем. Інший рій закидав гранатами казарму. Був убитий начальник гарнізону старший лейтенант Федосов, повстанці захопили кулемет, карабіни, набої та гранати. Третій рій підпалив залізничну станцію.

«Арсен» наказав усім швидко відходити із зони дій. Упівці мали пробігти десять кілометрів до лісового масиву біля с. Мушкатівка. І не пропрахувався. Через півгодини у селі з'явилися гарнізонники.

Прогорілим зерном радянці не змогли скористатися. Селяни годували ним цілу зиму худобу та птицю.

12 листопада цього ж року «Арсен» вдруге здійснив напад на загот-базу. На цей раз безуспішно - зерносховище було під потрійною охроною [37, с.145].

ЙШЛИ В БІЙ ЗА УКРАЇНУ

Навесні 1944 р. підпільна ОУН звернулася до молоді вступати до Української Повстанської Армії, що поступово формувалася. Добровольці збиралися і йшли до Іванківських та Циганських лісів, де відбувалося комплектування загонів. Але переміщення великої кількості людей не могли залишитися непоміченими. І сталося найгірше. Навчання та мобілізація добровольців УПА перервалася у перших числах травня масовими облавами армійських частин у Циганських

лісах, які тривали кілька днів, і страшним побоїщем. Багато добровольців загинуло. Відділи втрачали зв'язки, їх розкидано по різних напрямках. Хлопці не готові були до такого раптового нападу совітів. Цим скористався ворог, який діяв підступно, зухвало і жорстоко.

Юнаків майже упритул розстрілювали енкаведисти фронтової «СМЕРШ»: «Стой, захотелось самостійної України, бандіти. Кто живой, строится». Захоплених у полон погнали до Борщєва.

У Циганських лісах вічним сном праведника спочиває і мій рідний дядько Михайло Кузьмич Остап'юк (1922 р.н., с. Гермаківка). Був він активним членом ОУН. Закінчив успішно Борщівську торговельну школу. Виявив хист майстровитого столяра. Мав чудовий голос. Співом його не раз заслуховувалася Гермаківка. Напередодні відходу до УПА Михайло розумів, що боротьба буде важкою.

Розповідала наша мама, коли до села увійшла Червона армія, лежав Михайло на лавці й говорив до себе: «Прийдеться, напевно, загинути, піду на поле, поховаю хоч одного советського солдата, може, і мене хтось поховає». Вночі узяв кріса, попрощався з сестрою. «Я дуже плакала тоді, - розповідала не раз мама».

Родина боляче переживала загибель улюбленого сина. Батька вороги виселили в Сибір, а мати, моя бабуся, помирала вдома. Пам'ятаю, в останні хвилини життя вона раптово піднялася з ліжка і, простягнувши вперед руки, покликала: «Михайлику!» [37, с.108].

Таких талановитих, здібних і гарних людей, як вуйко Михайло, було багато на нашій землі. Вони загинули, захищаючи її свободу і незалежність.

КУРІНЬ УПА В ГЕРМАКІВЦІ

Уславленому командирові УПА Петрові Хамчуку («Бистрий») автор присвятив окрему книгу під назвою «Курінний УПА «Бистрий» України герой», у якій розповідає про його життєвий і героїчний шлях. Додам лише, що «Бистрий» походив із с. Великі Чернокінці Чортківського р-ну. Організувавши курінь, він став грозою для гітлерівських та більшовицьких окупантів. Основною тактикою «Бистрого» були рейди, завдяки яким він довгий час залишався невловимим.

Під час рейду Надзбруччям упівці «Бистрого» побували і в Гермаківці.

Йшли вони з Шупарки після вдалого бою з советським підрозділом у с. Худіївці. На світанку 15 березня 1945 р. курінь увійшов до Гермаківки. Командир наказав першій сотні «Сича» піти на охорону, яку виставили на гермаківському лісництві. Чотовий послав у ліс на стежу групу стрільців з кулеметом.

Вранці стрільців змінила чота із сотні «Хмеля». Гермаківські дівчата вже встигли пригостити повстанців сніданком. Вони принесли кілька відер вареників і смажену яечню.

Решта повстанців розмістилася на постій у західній частині села, що називається «Пинка». Командир «Бистрий» заквартирував у хаті Василя Костецького, якого більшовики розстріляли 1941 р. Тут він мав декілька зустрічей з підпільниками і провідниками тереневої сітки ОУН сіл Гермаківка й Іване-Пусте і віддав їм останні оперативні накази щодо взаємодії з рейдуючими відділами УПА.

Але ворог не дрімав. Удосвіта з Борщева залізницею прибуло військо й намагалося увійти в Гермаківку. Застава не витримала наступу ворога і відступила до села. Енкаведисти почали її оточувати, але сотня «Хмеля» витіснила нападників з великими втратами для них. Щоб уберегти село від мінометного вогню, який відкривали військові, «Бистрий» приблизно о шостій годині віддав наказ відступити на Нівру [38, с.73].

«НАСЕЛЕНИЕ с. ГЕРМАКОВКА ПЕРЕСЕЛИТЬ...»

У боротьбі з визвольним рухом радянська влада поступово приступала до акцій виселення. З цього приводу місцеві органи влади видали серію відповідних постанов. 8 березня 1945 р. Борщівський райком партії розпорядився «...решительно усилить репрессии, высылку в Сибирь семей бандитов и их пособников». 9 березня райком уточнив своє рішення: «...в каждом селе объявить заложников от 5 до 7 человек. В случае убийства наших людей высылать немедленно заложников».

Таким чином окупаційна влада запровадила на галицьких землях метод заручництва, перевірений ними у період «воєнного комунізму».

Антигуманну сутність новоявленої галицької влади яскраво засвідчує документ з пропозицією РВ НКВС і РК КП(б)У про повну депортацію села Гермаківка Мельниця-Подільського району. Тут дуже часто відбувалися перестрілки, бої та атентатні акції на службовців і їх вислужників. Сюди сходився зв'язок районного Проводу, керованого Андрієм Назарківим («Зелений»), який енкаведисти намагалися ліквідувати. Неспроста тут вбили сімох повстанців, заарештували шестеро членів ОУН - Шимківа Дмитра Івановича, Заплітного Дмитра Івановича, Бігуна Петра Максимовича, Костецького Івана Йосиповича, Мартинюка Василя Петровича, Ярему Дмитра Івановича. Проте основний кістяк організації не переставав діяти. НКДБ завів на село «особую папку», в котрій збереглася така характеристика за підписами начальника Мельниця-Подільського РВ НКДБ Кілячкова та секретаря Мельниця-Подільського РК КП(б)У Снісаренка: «Село Гермаківка имеет 626 крестьянских единичных хозяйств с общим количеством 1835 жителей, включая сюда репатриантов, в т.ч. 965 человек свыше 16-летнего возраста, 9 крупных кулацких хозяйств».

В настоящее время на территории села существует районный провод ОУН, возглавляемый Назаркивым Андреем Петровичем, 1907 г.р., под пс. «Зеленый,» насчитывающий 17 активных участников бандгруппы. Агентурно-следственные материалы и изъятые документы подтверждают: районный провод ОУН в селе Гермаківка является активным руководящим контрреволюционным центром, организующим диверсионно-террористические акты на территории Мельнице-Подольского района.

Все виды поставок государству по селу проходят с опозданием, и, как правило, с боевыми столкновениями. Местное население активно поддерживает украинско-немецких националистов, враждебно настроено против Советской власти.

Характерно, что в ранее оглашенные сроки прихода с повинной никто не явился, тогда как с других сел района явилось с повинной 185 человек.

Призыв по мобилизации на фронт проходил под воздействием военных частей. За период с апреля 1944 г. по декабрь 1945 г. по селу не было ни одного случая добровольного заявления о местонахождении бандитов, их действиях и намерениях, тогда как местное население об этом хорошо осведомлено. Местные бандэлементы также питаются за счет местного

населения, о чем последние, как правило, скрывают. За этот период в Гермаковке дважды сжигался сельский совет. Постоянно раскидываются листовки. В марте 1945 года рота НКВД (174 ОСБ к-р Козиков) свела бой на территории села с вооруженной группой оуновцев». З невідомих причин село не виселили. Однак пропозиції советської влади щодо суцільної депортації до Сибіру галицьких сіл не були поодинокими. Нам відомий наказ Г. Жукова і Л. Берії 1944 р. про суцільне виселення українців, хоча власті його відмінили. Проте маховик депортаційних заходів був запущений. З нашого села на Сибір вивезли 147 селян і 15 з них там загинули. Усі вони, хто перебув тягар вигнання, зазнали неймовірних страждань і поневірянь, мріючи про повернення додому. Пам'ятаю, скільки то було різних розповідей про заслання. Колишні депортанти зустрічалися, підтримували зв'язки, відвідували друзів на празникові свята. На жаль, записи у той час ніхто не вів. Згодом усі вони перейшли у вічність, забравши з собою муку і біль власних сердець [37, с. 138-139].

Реєстр депортованих гермаківчан у 1944-1950 рр.

Прізвище, ім'я	Кількість членів сім'ї	Загинули
Бігун Ганна	1	-
Березний Василь	3	-
Боечко Андрій	4	-
Бігун Парасковія	2	-
Бездітна Степанія	1	-
Гнатюк Федір	5	-
Гуменний Василь	4	-
Гуменюк Йосип	4	-
Гнатюк Григорій	3	-
Глушка Парасковія	2	-
Гусак Федір	3	1
Головатий Максим	3	-
Гнатюк Василь	1	1
Зуляк Матій	2	-
Зуляк Олекса	2	1
Зуляк Роман	2	1
Зуляк Іван	2	-

Заплітна Ганна	3	-
Кифяк Іван	3	1
Калуцька Анастасія	3	-
Костецька Олена	1	1
Коновальчук Іван	3	-
Калуцький Дмитро	3	-
Кучер Гнат	6	-
Лесюк Іван	3	-
Лесюк Ганна	1	-
Лесюк Юрій	1	1
Лядобрук Ганна	2	-
Матіїв Михайло	4	-
Мизак Дмитро	5	-
Мизак Іван	4	1
Мизак Павло	3	1
Мизак Авксентій	1	-
Мизак Ганна	1	1
Миханюк Василь	4	-
Назарків Петро	1	1
Назарків Ганна	1	1
Назарків Зиновій	1	1
Нагачевська Марія	2	1
Остафіїв Олекса	5	1
Остап'юк Кузьма	1	-
Остафійчук Максим	3	-
Олексин Ганна	1	-
Пуляк Ганна	1	-
Підклибанні (два брати)	2	-
Рудка Петро	3	-
Решітник Григорій	4	-
Слободян Олена	4	-
Соловій Степан	4	-
Чорнюк Ганна	2	-
Шимків Олена	3	-
Шупенюк Іван	3	-
Шупарський	3	-
Шупенюк Артем	3	-

Шкриба Степан	3-
Ярема Петро	2-
Ярема Іван	1-
Яремко	3-

Слід додати, що безпосередніх учасників визвольного руху влада ув'язнювала і вони відбули понад десятилітні терміни в більшовицьких тюрмах і концтаборах. Серед них **Бігун Петро, Букатор Ганна, Граб'юк Степан, Зуляк Михайло, Заплітний Федір, Костецький Петро, Карачко Степан, Лядобрук Іван, Масовець Іван (з Волині), Мизак Дмитро, Матіїв Дмитро, Матіїв Ганна, Музика Василь, Остафійчук Василина, Пуляк Роман, Пуляк Олена, Пуляк Василь, Пуляк Володимир, Сандюк Василь, Слободян Нестор, Тихохід Зиновія, Шимків Дмитро, Шупарський Григорій, Ярема Степан, Ярема Євгенія (з Волині), Ярема Дмитро** (разом усіх ув'язнених 27 осіб) [37, с.195].

ЗАБУТА ПІСНЯ

*«Коні тихо ішли, сумували,
«Ліс» ранений на снях лежав,
Його друзі з сannyaми поспішали,
Бо їх друг від ран умирав.
Тепла кров із гарячої рани
Червоніла на білім снігу,
А сосни тиху казку шептали,
Бо я вже, напевно, умру...»*

Це прості слова пісні - про славної пам'яті Василя Леонтійовича Ковальчука з Вербівки під псевдом «Ліс». Народ гірко оплакував жертви молодих синів і доньок у рядах Української Повстанської Армії, виливаючи свої болі у піснеспівах. У той час невідомими співцями складалися пісні про кожного загиблого героя. Повстанська пісня, цементуючи «дух, що тіло рве до бою», лунала по всіх усядах - лісових землянках, по хатах, снігах Сибіру, аж поки не ставала народною. Сьогодні - це забутий пласт народної повстанської творчості, який за всяку ціну варто відродити.

...Василь Ковальчук, як і тисячі інших борців, загинув трагічно. У лютому 1945 року загін повстанців передислокувався Гермаківським лісом. Верхи на коні, пробираючись крізь гущавину, гілкою необачно зірвав кільце гранати на поясі. Прогримів сильний вибух, струшуючи з дерев срібний іней. Смертельно пораненого Василя сестри-санітарки занесли до найближчої хати. Затуманеним від болю поглядом «Ліс» востаннє поглянув на дівчат-жалібниць і вистрілом з пістолета добив себе.

Побратими поховали його на гермаківському цвинтарі.
Доспіваймо перервану пісню про «Ліса», друзі [27].

ЖЕРТВИ «ВЕЛИКОЇ БЛОКАДИ»

Під час «великої блокади» каральні війська широко використовували принцип заручництва. Так, 15 квітня у Гермаківці оточили у криївці-перемурівці станичного господарчого Гаврила Лядобрука «Старий». Повстанець почув у хаті команду: «Всім на колені!». Йому ж наказали виходити. У разі відмови усім членам сім'ї погрозували смертю. «Старий» вийшов, усвідомлюючи, що за мить може статися непоправне. Облавники тут же розстріляли підпільника.

Смерть Гаврила пекучим болем відгукнулася у повстанських молодих серцях, бо завжди рівнялись на нього. Облавники повідомили про цей випадок так: «15 апреля 1946 года при проведении операции в селе Гермаковка был убит станичный и господарчий по кличке «Старый», он же «Дядько». Справжнього прізвища повстанця не встановили.

Про інший випадок повідомив Тернопільський ОК КП(б)У в інформації від 30 квітня 1946 року: «...Оперативной группой райотдела МВД проведена операция в лесном массиве в районе села Гермаковка Мельнице-Подольского района. В результате обнаружен схрон. В завязавшемся бою все убиты. В их числе - подрайоновый референт СБ Алексин Петр Иванович по кличке «Король» и два участника боевки». При перевірці фактів з'ясувалося, що Петро Олексин мав псевдо «Гонта», а криївка знаходилася на околиці села. Щодо двох повстанців, імена яких вороги не встановили, то це були Дмитро Під-

клибанний з Гермаківки та Петро Димитращук із Залісся. Після короткого бою всі троє пострілялися.

Убитих повстанців енкаведисти стягували біля могили, коло церкви або гарнізону, де повстанські тіла розтягали собаки, вони розкладалися, наповнюючи простір тлінню смерті [37, с.1835].

ДРАМА У ГРОТІ «ГЛИНКА»

9 серпня 1945 р. група енкаведистів викрила наших повстанців у глухому гроті неподалік с. Верхнє Кривче. Ця невелика печера служила завжди добрим пристанищем українським борцям. Її довжина сягала майже 20 метрів і закінчувалася глухою місткою порожниною. Цього ж дня у гроті заквартирувала боївка Степана Слишинського, пс. «Комар» (нар. у с. Завалля над Збручем у районі Мельниця-Подільської). 20 солдатів, які прибули з Сапогова, оточили цей грот. На узвишші поставили три скоростріли, націлені на вхід, і наказали виходити по одному. Хлопці мовчали. Облога тривала 2 доби. Енкаведисти розпалили вогонь біля входу в печеру, сподіваючись, що дим викурить повстанців. Але ця затія була марною. Тоді відправили кривецького лісника Бугеру із запискою, в якій наказали здатися. Повстанці не відповідали. В ніч з 9 на 10 серпня обложені, вибравши момент, почали прориватися з оточення з боєм. З грота вибігли четверо повстанців і розбіглися у різні боки. Першими вискочили Петро Олексин («Тарас») із с. Гермаківка і «Шелест» (справжнє ім'я не ідентифіковане), й вони врятувались. Інші два стрільці Дмитро Головатий («Гала») і Степан Чернецький («Твердий») впали від прицільних пострілів енкаведистів. Троє залишились у гроті й відмовились виходити. 10 серпня енкаведисти замінували грот і підірвали його. Від потужного вибуху під землею загинули Петро Матіїв («Зубенко») з с. Гермаківка, Іван Бездітний («Соловій») і Дмитро Бугера («Недоля») - обидва з Верхнього Кривча. Але спелеологи знайшли тільки один скелет. Де ще двоє, невідомо. Подаємо повний список загиблих:

1. Бугера Дмитро 1915 р.н. («Недоля») с. Верхнє Кривче.
2. Бездітний Іван Андрійович 1921 р.н. («Соловій»), с. Верхнє Кривче (був одружений в Гермаківці).

3. Головатий Дмитро Васильович 1922 р.н. («Гала») с. Гермаківка.
4. Матіїв Петро Васильович 1922 р.н. («Зубенко») с. Гермаківка.
5. Чернецький Степан Петрович 1927 р.н., с. Гермаківка. Похований у рідному селі [39, с.14-15].
Вічна їм Пам'ять!

ЗАГИБЕЛЬ НА БЛАГОВІЩЕННЯ

7 квітня 1946 р. на Благовіщення у Гермаківському лісі від с. Нівра загинуло троє повстанців. Серед них - Лариса, дружина відомого командира боївки УПА на Мельниччині Олександра Соколянського («Шура»). Напередодні вона переховувалася у Гермаківці в хаті Марії Синьків. Лариса ділила з «Шурою» усі радощі і труднощі повстанського життя. Звістка про смерть Лариси наспіла «Шуру» у Кудринцях біля церкви, де він сказав людям, що вже немає дружини. З Ларисою загинули два старшини з колишнього куреня УПА «Сірі вовки» «Вуж» і «Гамалія». Про першого з них стало відомо, що він із с. Бураківка Заліщицького р-ну на прізвище Василь Лабанда, інший не ідентифікований. Трагічна подія відбулася так. З полудня гарнізон села Гермаківка відправився у згаданий район, де три години точився бій. До села долинали постріли з ручного кулемета, гвинтівок та автоматів. Рвалися гранати.

Облавники повернулися до села, залишивши загиблих на місці бою. Вони лежали метрів за тридцять від криївки. Ліс ще тримав безрезневу прохолоду і тіла не розкладалися. Через тиждень місцеві жителі поховали героїв. В одній могилі - хлопців, в другій - жінку. Місце обгородили березовим плотиком, у головах поставили березові хрести, посадили квіти.

Кажуть, упродовж багатьох років на могили лягали кетяги калини, горіли свічечки, а потім заросла сюди стежка, хрести струхлявіли. Ледь-ледь серед трави виднілися могильні пагорбки, над якими зависла зажурена тиша.

5 липня 1992 року гермаківчани при велелюдному зібранні віддали борцям заслужену шану і перезаховали їх прах у братську могилу Героїв УПА на сільському цвинтарі. Світлої пам'яті їм від віку до віку!

ЗА ПОКЛИКОМ ЮНОГО СЕРЦЯ

Кращих юнаків і дівчат, які співпереживали за долю і волю України, збройне підпілля рекомендувало до вступу в ОУН. Новобранців підпілля ретельно добирало, остерігаючись проникнення більшовицької агентури. Показовими у цьому плані були контакти збройного підпілля із старшокласниками Гермаківської середньої школи. «Молоде, твоє місце на фронті боротьби за волю України! Мстить ворогові за смерть і кривди ваших близьких!» - закликала підпільна листівка у Гермаківці.

Школу в селі, яка розташовувалася у добротній будівлі, побудованій ще за польських часів, відвідувала молодь довколишніх сіл і навіть із-за Збруча. Старшокласники постійно вели бесіди про знуцання над рідним народом, деякі з них мали зв'язки з підпіллям, виконували функції зв'язкових. Учениця восьмого класу з Кудринців Марійка Макогонюк у визначені дні передавала грипси для «Зеленого» через старшокласника Степана Мизака. Особливо активними були учні з Худіївців - Михайло Андрійчук, Ярослав Верига, Зиновій Олійник, його сестра Стефанія, Міля Шатило та Йосафат Лазорко з Бабинців. Часто на подвір'ї та в коридорах школи з'являлися молодіжні листівки із закликами не коритися сталіністам.

Відчуваючи націоналістичний мікроклімат у школі, райком партії вжив запобіжних заходів, направивши директором члена ВКП(б) П.Я. Щербакова, який люто ненавидів галичан.

Він часто брав участь у засідках на підпільників, обшуках селянських господарств, дітей бив, називав їх «бандеренятами». Підпілля ОУН кілька разів попереджувало Щербакова, щоб угомонився та не впроваджував у життя сталінські методи виховання. Але він ставав ще більш жорстоким. Як наслідок, 1949 року підпільники його застрелили, що викликало бурхливу реакцію емдебістів.

П'ятьох учнів зі школи заарештували і кинули до мельниці-подільської тюрми. З молодими в'язнями жорстоко поводитись оперативники Кугаївський та Крижанівський, слідчий Ніколаєв. Останній допитував, чи існує у школі підпільна ОУН. Учні вперто твердили, що, крім комсомольської організації, іншої не знають. Перед звільненням арештованих лейтенант Ковальчук поцікавився у Йосафата Лазорка і Леоніда Козаря про їхні подальші плани. Хлопці відповіли,

що підуть вчитися. «Напрасно ваші родителі стараються вас учить, - перебив суворо. - Вам одна дорога - в Сібір».

Після зимових канікул у 1950 р. Лазорка і Козаря виключили зі школи. Уникаючи можливих репресій, Йосафат пішов у підпілля. На той час із Гермаківської школи взяли до рук зброю Іван Гірник, член ОУН з 1948 р. (загинув у бою 21.09.1950 р. на хуторі Кудринецька Зелена) та Зиновій Олійник («Орест», 1932 р.н., с. Худийвці), член ОУН з 1949 р. Спочатку Зиновій перебував у групі районного провідника ОУН Скалеччини «Богуна», потім у «Зеленого». Наприкінці червня 1950 року в Іванкові був поранений у руку. Загинув улітку 1951 р. в с. Лисичники Заліщицького р-ну. Зиновію Олійнику місцевий поет Володимир Дудчак присвятив полум'яні рядки, які стосуються всіх учнів -патріотів Гермаківської школи:

*«...У той незабутній сорок дев'ятий
За покликом серця в УПА ти пішов.
Без страху, вагання, пішов без сльозини,
Щоб мстити за муки, за кров, за руїни,
Як відданий, люблячий матері син...» [37, с.317].*

ЗНИЩЕНІ, АЛЕ НЕ СКОРЕНІ...

Звернімо увагу на світлини трьох дівчат - членів визвольного руху села Гермаківка.

Перша - славної пам'яті Олена Йосипівна Недокус. П'ять років Олена переховувала підпільників. Завдяки їй не один з них врятувався від холодної і голодної смерті, безкінечних облав. 4 червня 1950 р. емдебісти жінку заарештували і кинули до мельниці-подільської катівні, де через чотири дні замордували. Крізь далекі роки донині вчувається передсмертний крик нещасної. З садистською жорстокістю слідчий Дорохін добив патріотку. Нині не відомо, де спочивають тлінні останки Олени Йосипівни.

Наступна жертва гебістів - славної пам'яті Ганна Теодосіївна Яремко, станична. Сирота, вона у ранньому дитинстві залишилась без батька і матері. А у 19 літ без вагань віддала своє життя на вівтар свободи. Ганна була членкинею молодіжної організації «Юнак», надійною,

глибоко законспірованою зв'язковою. Провокаторам вдалось її заарештувати. Юнку нещадно катували, кидали у карцер. За відсутності доказів відпустили додому, де вона незабаром померла.

Стефанія Василівна Костецька - теж зв'язкова підпілля. Печально трагічна доля її рідні. У 1941 році більшовики розстріляли батька, а у 1942-му - брата Станіслава. Стефанія працювала секретарем сільської ради та передавала підпіллям інформацію. Дівчину заарештували. Перед арештом вона встигла попередити десяток сімей, котрих планували вивезти. У Мельниці слідчий в пориві хапав з долівки залізну решітку і щосили бив дівчину. Бив до тих пір, поки ротом не хлинула кров. З відбитими легенями Стефанію відвезли додому, і вона також померла.

Схилимо наші голови перед подвигом дівчат. Хай рідна земля свято береже прах славних дочок українського народу, буде для них легкою.

ПОВСТАНСЬКА МАТИ

12 липня 1945 року на гермаківському терені впав славної пам'яті Василь Григорович Синьків - «Орлик». Оточений «рубашниками», бійовик застрелився. Для побратимів він навечно зостався взірцем відваги, мужності і жертвовності. Без вагання, тернистою дорогою героя пішло ще 27 повстанців села, які організували для побратима повстанський похорон.

Пекельно боляче, тоскно і гірко озирала Матір голову і руки сина, що звисали з траурних мар. Плакати не могла, паморозь зцементувала свідомість, кров і серце. Вночі на цвинтар зійшлася повстанська молодь. Багато було їх, споминала ненька, як того зеленого саду. У володіннях Ангела Смерті розстилався погребельний гомін-стогін. Крізь пітьму вбачався відчайдушний блиск очей. Хтось присипував могилу, хтось інший казав: «Ми нині гинем, завтра кров за кров». Попрощавшись з погиблим, відійшли у темну ніч останні стежі. Аж тоді Мати розридалась, дала волю серцю. Цілу ніч просиділа над гробом, говорила то з сином, то із зорями. Ніби почула його голос: «Ви, мамо, на мене не надійтеся. Маєте маленького мого братика, то й бережіть його, будете при ньому доживати». З другого боку села вдарили автомати, залементували собаки. Знову облава, подумала. Як розвиднілося, перехрестилась, підвелася, пішла росами додому.

Чи гадала Парасковія Синьків, що здолає сибірські морози і житиме ще довго-довго - 92 роки. Велике щастя було говорити з живою матір'ю повстанця. Життерадісна, вона зберегла світлий розум і життєву енергію.

На фото вона тримає його портрет на колінах. Мовчазний, невеселий у парубоцькому лейбику, мов із заліза кований, твердий як криця. «Орлик» дивиться і не поведе бровою! Такі Сини - наша гордість, наша слава, наш Золотий Дзвін. У вінці пам'яті вони нетлінні.

*«Як леви, боролись вони за народ,
За правду народного діла.
Життя їх стрівало тернами негод,
А смерть їх безсмертям зустріла...»*

Мені ж на прощання кинула старенька: «Не забудьте поховати мене з синьо-жовтим прапором і у католицькому обряді». Але ви краще - жийте, Мамо, - відповів я [23].

«ДЕ ПІШЛИ ДВА, ТУДИ НАЙ ІДЕ ТРЕТІЙ»

У святу годину змагань гідна обов'язку українська Мати щиро благословляла дітей на подвиг, потай оплакувала їх гіркі долі. І про одну з таких жінок, яка віддала всіх трьох синів на вітвар української свободи, розповідаємо нині.

Страждальна Мати - Марія Теодорівна Рудка - померла 12 вересня 1979 р. Поховали її тихо й скромно без почестей, що належаться Національній Героїні. Тільки й мала за життя вона потіхи, коли снилися їй хлоп'ята, та все маленькими, а не парубками...

Ще і ще раз вдивляємося у стару світлину тридцятого року. Двох малят Славка (1922 р.н.) і Богдана (1925 р.н.) бачимо серед членів гермаківського пожежно-руханкового товариства з гуртовим знаком «Сокола-батька» у руках. Мати, Церква, читальня, самоосвітній гурток у чистих душах соколят запалили факел святого національного вогню і усвідомлення того, що їхнє життя належить багатомільйонному уярмленому народу!

Прийшла війна. Підросли й сини Марії. Найстарший Славко влився до організації найпершим. За німців він вступив до підпільної

Організації Українських Націоналістів, де відважно діяв під псевдами - «Чорнота», «Чорноморець», «Чорний». Його постійно підстерігали гестапо і польська поліція. І невідомо де загубилися дороги маминого первістка.

Услід за старшим подався середущий син - Богдан. У сорок четвертому коло Чорткова він пройшов вишкіл УПА. Після фронту червоних, боївкарем нелегально повернувся на сільський терен. Та, на жаль, бойовий шлях його був коротким. І також невідомо де повстанець упав смертю хоробрих.

Наймолодший Нестор (1927 р.н.) у лави бандерівського підпілля влився сорок сьомого. Хлопці висловлювали співчуття Матері, радили й просили, щоб той залишився дома. Але ні, Рудчиха твердо відповіла: «Де пішли два, туди най іде третій син». Юнак зі псевдом «Тарас» став невловимим месником. Його караюча десниця наздогнала не одного напасника. Він протримався чи не найдовше - до 1952 року. Приймавши нерівний бій, не здався живим.

«Отож пішли всі три сини в могилу спочивати» - співається у пісні, що стала народною:

*«Молодший син, як старший син,
На старшого удавсь,
Він крикнув: «Слава Україні!»
Йй гранатою підірвавсь».*

У безтямній люті вороги сплюндрували вщент подвір'я Рудків. Начальник Мельниця-Подільського МГБ Курило наказав усі будівлі розібрати, камінь з-під фундаментів вивезти, а місцевину заволочити. «Щоб і духом бандерівським не пахло» - сатанів кат.

Заніміла, вже ні до кого не говорила більше стара Мати. Скорбна, опромінена втратами, вона була як свята. Довший час ще поневірялась серед добрих людей, згодом їй збудували невеличку хатину, де зустрів її Ангел Смерті.

Гласить народна мудрість: скажи, як називаються твої сини, і я повідаю хто ти! Ярослав, Богдан, Нестор, - усі три вони не зганьбили імені українських історичних діячів, на прапорах яких було написано «Воля Україні або смерть».

1992 року на Різдво, перед вікнами самотньої оселі, ми урочисто заспівали «Нова Радість стала». Колядка проникла за чор-

ні шиби, затремтіла у сутінках, майнула блискавицею на цвинтар й зупинилася над могилою: «Звеселіться, мамо, кров і слава наша не пропали» [20; 37, с.321].

ГАРТОВАНА ДУХОМ

Хто ця мужня жінка? Звідки черпала вона силу волі і безстрашшя? Невичерпним джерелом енергії для Ганни Федорівни Матіїв був могутній дух українського націоналізму, що наказував: «Встань і борись! Здобувай і перемагай, щоб Україна була вільна як колись».

Скільки їх, героїв, зримих і незнаних, зійшло у могилу, навіки забравши з собою імена, дати, події з останніх Визвольних Змагань.

На вірність українській нації Ганна заприсяглась 9 березня 1941 року у 127-му річницю уродин Тараса Шевченка. При цьому горіла свічка, яка блакитним пломенем осявала портрет княгині Ольги з написом: «Благослови наші Чини, Труди, Змагання». У присутності двох підпільників «Чорноморця» та інструктора-студентки «Гомін» Ганна, піднявши вгору два пальці, проказала «Декалог» - десять заповідей українського націоналіста.

Відтоді довгих дев'ять років Г. Матіїва («Малина») у підпіллі виконувала функції зв'язкової і пішки сходила сотні кілометрів. У сльоту, снігові завії, вдень і вночі, через цвинтарі і базарні майдани несла вона інформацію, накази проводу. Рідними стали для неї стежки-дороги, що прослалися до Борщева, Скали-Подільської, Іванкова і Турильчого, Сапогова і Бабинців та інших сіл району. Повідомлення передавалися живою естафетою чи й прямим врученням зашифрованого письма (грписа). Це були мініатюрні записочки з декількома літерами або й більші, що вкладалися в гранату.

Підпільниця добре стріляла з кріса і пістолета. Цього ремесла її навчив чоловік Дмитро, який теж боровся у лавах підпілля. У 1944 році зв'язкова пройшла у Шершенівці курси санітарів, котрі організував для дівчат районний провід.

З другим приходом більшовиків для підпілля настали надзвичайно важкі часи. Згодом у кожному селі з'явилися каральні загони і місцеві «стрибки». Вони робили обшуки, облави. Тоді Ганна пережила у замурованій кам'яній стіні-криївці більше тижня. Це позначилося на її здоров'ї. Пізніше її заарештува-

ли. Тільки завдяки стійкому характеру волі і духу своєму витримала Ганна тортури. Не порушила дев'ятої заповіді націоналіста - «ні тортури ані смерть не приневолять тебе зрадити тайни». Не маючи вагомих доказів, її включили у списки депортованих. Набитий вщент поїзд з Чорткова рушив на Копичинці, але звідти кмітлива зв'язкова втекла й знову з'явилась на рідному терені.

Ще не раз водила вона за повстанськими адресами інструкторів ОУН «Іскру», «Гомона». У Кудринцях був бій з «рубашниками», з якого ледь уцілила. Незабаром Ганну знову затримали. Це вже був п'ятий арешт, після якого прослалася її дорога на Сибір. Насичені жахливими пригодами були її сибірські поневіряння, на жаль, нами не записані. Вічна їй пам'ять! [22].

СЛУЖИЛИ ДВА ПОВСТАНЦІ

Напередодні урочистого перезахоронення воїнів УПА вдалося віднайти оригінальне фото часів повстанської боротьби. На світлині (справа), стрілець Василь Стефанчук з Іване-Пустого. На звороті хімічним олівцем виведено 8.VI.1948. Літо завжди було благодатною порою для українських партизанів. Обидва вояки у легкому трофейному військовому одязі з німецькими автоматами. Фотографія передає нам оптимістичний настрій повстанців, які не знали почуття страху. Молодий Василь усміхається, хоч його смерть уже не забарилася. Супроводжуючи на перев'язку районного провідника «Зеленого», вони разом потрапили на засідку у селі.

Районовий вирвався з кільця, а Стефанчука перерізала довга автоматна черга. Спливаючи кров'ю, хлопець добіг до крайньої хати. Усвідомлюючи свій критичний стан, він через кілька годин застрілився.

Ім'я і прізвище його побратима на фото зліва були довгий час не відомі. Згодом ми дізналися про повстанця ліворуч. Це районний есбіст Степан Слишинський («Комар») і про нього мова окремо [29].

ОСТАННІЙ ХОРОБРИЙ

Ця розповідь про невловимого і безстрашного борця за Українську державу. Товариші його любили, пишалися ним, а для ворогів він був грозою. В архівах Мельниця-Подільського МДБ про «Комара» є коротка згадка від 1947 року - «Личность не установлена».

Несподіваність була однією із складових у діях «Комара», а небезпека - рідною стихією. Друзі казали: «Ти згубиш безпечністю істину». А він на те: «Небезпечним для істини є більшовицький пряник». І не гавував у собі відчайдушності.

15 травня 1950 року під час «стрибківської» охорони «Комар» зайшов ввечері на комсомольські збори. Було те у селі Панівці. Зупинився у дверях, коли голова сільради Мізинчук на чому світ крив українських націоналістів за те, що сіють страх серед людей, що заважають колективізувати землю в колгоспи та вчасно здавати податки.

Очевидець Іван Красінський із с. Гермаківка на все життя запам'ятав той вечір:

«...Мізинчук, коли говорив, був гострим у слові. Закликав активізуватися у будівництві нового життя, казав зміцнювати на селі радянську владу і колективну дисципліну. І що за приклад мають бути комсомольці, бо з бандерівськими недобитками уже покінчено. Одних перебили, інших - спровадили до Сибіру, понищені їхні криївки. І в цю хвилину з дверей пролунав рішучий голос: «Оце вже й брешеш». За словами пролунала автоматна черга. Погасла лампа, але через якусь хвилю той же голос наказав: «Засвітіть лампу!»

Знову зблиснуло світло. За столом президії не було нікого. Завклубом Айвазовський і голова колгоспу Головачук у темряві втекли через запасні двері. Мізинчук лежав на підлозі мертвий - автоматна черга пройшлася по ньому.

«Комар», поруч з ним був ще один повстанець, ступив кілька кроків наперед. Його ми впізнали в лице. Він заговорив не голосно, але впевнено: «Пробачте, що в такий тихий вечір посіяли вам тривогу... Але то прикро, брати, що серед людей наших знаходяться ті, які у своєму зрадницькому серці нічого не залишили для України, стали добровільними більшовицькими погоничами до колгоспу. Отрують і ваш

мозок, наставляють, що совітське ярмо краще, ніж соборна Україна. А чи краще?..»

«Комар» якусь хвилю помовчав, а потім продовжив думку: «Ось і ви, такі молоді та гарні, вступаєте, чи хочете вступити до комсомолу, не сьогодні-завтра підете служити в Червону армію... І отак власними ногами - хочете того, чи не хочете - знову потопчете предковичну думу про соборність Української держави... Одягнете чужинницьке ярмо і будете орать, волочити, сіяти, збирати хліб на своїй і... не своїй землі», - «Комар» зітхнув важко. - «Так, так, - ніби додавав собі болю, - і знову все піде прахом - не тільки воля, але й надія... Думаєте, нам, - «Комар» хитнув головою у бік товариша, що стояв поруч, - не хочеться хатнього тепла, спокою, а ще не впасти від кулі ворожої?.. Хочеться... Але ще більше хочеться волі для України. Ось такі ми, опльовані ворогами і, бачу, для вас, застрашених, теж чужі... І від цього останнього душа болить мені найдужче... Бо вірилось, що за волю України повстанемо всі, як у часи козацької слави... А може, ми ще станемо самі собою? Бо хто знає, чи будемо мати для цього час...».

«Комар» обірвав думку, бо хтось із своїх покликав його з порога. Очевидно, то був якийсь сигнал, бо він різко повернувся й попрямував до дверей. Вже не озирався. Тільки позад себе помахав рукою. А ми, мов вкопані, стояли посеред залу. Я добре знаю, що його слова обпекли душу тоді не одному. Говорив він їх з прикрістю, ніби кожне слово відривав від серця. Це й зараз пам'ятаємо...»

У той вечір у Панівцях з «Комаром» були Нестор Рудка («Тарас») із Гермаківки та Володимир Недокіс («Роман») зі Скали-Подільської. Їх постійно висліджували емдебісти.

Засідка у селі Іване-Пусте у травні 1952 року ледь не стала для «Комара» останньою. У криївці на обійсті родини Паскариків лікувався повстанець Іван Кузимка («Рев'юк»). Мав надію на добрий сховок, бо жив у сім'ї надійного друга Авксентія Паскарика («Вихор»), який «служив» у «стрибках». Але знайшлися на селі злі очі. Хтось доніс таємну вість.

Авксентія не було вдома, коли облавники схопили живого Кузимку. Емдебісти заявили - якщо Авксентій не видасть «Комара», то і матір, і двох сестер вивезуть у Сибір. Ніхто не відав, що Авксентій («Вихор») у ті дні чекав «Комара». Вони мали зустрітися у родинній хаті. Авксентій не сумнівався, що з того часу, як зі сто-

доли забрали Кузимку, двір буде постійно під пильним оком сексотів, та, на жаль, не мав змоги попередити про небезпеку.

Було це за тиждень до Зелених свят. Суботній день видався гарним, щедрим на сонце. А в Паскариків одна тривога. Авксентій сказав мамі і сестрам, що мусять покинути хату, інакше з бідою не розминуться.

Вони його послушали. Паскариха зі старшою дочкою Ганною одягнулися святочно і сказали сусідам, що йдуть на чуже село до рідних. Авксентій з сестрою Марійкою домовилися при перших сутінках теж покинути рідну домівку.

Найбільше тривожився Авксентій про те, що ввечері мав прийти «Комар». Марійка бачила його схвильованість, але не випитувала брата. Так було заведено: кожен говорив при потребі, бо, здавалося, що й стіни вуха мають. Коли ввечері Авксентій сказав, що будуть виходити крізь причільне вікно, а хату облиють бензином, то Марійка і тут нічого не сказала. Серцем відчувала, що поспіх брата не є випадковим. Довгий шнур сама облила бензином, бо з хати мали потягнути його до саду. І звідти, щоб уникнути раптового спалаху, пустити вогонь у хату.

Коли бігли щодуху за село, рідне обійстя здіймало до неба довгі, пекучі язички полум'я. Авксентій уже посеред поля впав на коліна і заплакав. І вже тут сказав: «Жаль мені. Марійко, нашої хати. Але інакше я не міг його попередити про небезпеку... Думаю, він мене зрозумів».

Тієї ночі вони добралися до села Залісся. Михайло і Стефанія Гаврилюки зустріли їх, як своїх. Нагодували, веліли заночувати на горищі, щоб не побачив хтось із сусідів. Михайло казав: «Спокій там, де надійно...».

Але помилився. Чи то хтось бачив, як заходили до Гаврилюків сторонські люди, чи оте пізніє світло для когось забило тривогу, бо таки прийшли незвані гості. Наказали здатися. Натомість Авксентій вигукнув: «Полон - це ганьба... Прощай, Україно».

Заголосила Марійка: «Не залишай мене, брате. Не залишай... Застріль мене, я буду вдячна тобі й на тому світі...»

«Последний раз предупреждаем... Считаю до десяти», - емдебіст зручно вкладав ручний кулемет на загату. Ті, що були біля нього, приготували гранати.

Пролунали постріл і легкий скрик Марії. І ще один...

«Ну, сволочи! - обурювався емдебіст. - Непонятливый этот народ, Гришка, ей Богу, непонятливый... Ану иди посмотри, что там на чер-

даке... Оружие держи наготове... А то черт их знает, что еще придумают... Иди, иди... Я тебя прикрою...»

З горища зняли спочатку мертву Марію, за нею - Авксентія. У ньому ще ледь теплилося життя, але емдебісти тут же доби́ли його: «Сволоць. Немножко промахнувся... Видишь, Гришка, а девчонку пристрелил сразу. Я тебе скажу, что характер у него сильный...»

...Паскариха, як довідалася про смерть дітей, знепритомніла. Відливали її водою, примовляли. А вона, як та причинна: «Нема їх, то й мене не треба...».

До села не верталися. Ходили з Ганною полями, ховалися на берегах Збруча. А потім зійшлися на думці, що краще їм втопитися, бо більшовики якщо не закатують у тюрмі, то виселять на погибель до білих ведмедів. «А нам нащо того, доню? - Паскариха тулила Ганну до себе, як маленьку дитину. - У чужині вмирати - що пропадати навіки. А тут земля наша, і сонечко наше, і травичка наша буде шуміти над нами... Чи Збруч нас поховає... Усе то, доню, рідне...».

Отак і вмовила Ганну заподіяти смерть. Та не впиралася. Бо вже начулася про страшну наругу по тюрмах та висилках. Обидві були голодні, аж світилися. Зійшли на кручу, помолилися, взялися за руки і... пішли під воду.

Та, певне, не було їм на смерть, а судилося залишитися свідками страшної трагедії народу і спогадами своїми не допустити безпам'ятства, знеславлення народних месників.

Ганна Паскарик зберегла для нас ту сумну історію:

«...Мамині очі - глибокі, глибокі - дали мені силу побороти страх. Тримаючись за руки, ми пішли на дно ріки. Швидка течія розірвала нам руки і підняла над водою. Ми вдруге пішли на дно. Але течія не взяла під себе, а викинула нас ближче до берега. «Мамо! Мамо!» - кричу. А вона знову пірнула. Бачу, мама вчепилася тремтячими руками за стрімкий камінь, жадібно вбирають у себе повітря. Кричу їй: «Матусю, рідна моя, найдоржча! Ти бачиш, Всемогутній Бог не хоче нашої смерті...».

Холодні, тремтячі, обнялися ми з нею. Плач груди стискує, а слова сказати не можемо. Хрестимось і цілуємось... Мама як заплаче, що я на руках її на берег винесла. Отак і пішли до

скирти соломи, що була недалеко від нас. Ноги зомліли, ніби тих кількасот метрів йшли по смолі. Пробули кілька днів. Питаю маму: «Не жалієте, що більшовики понівечили так вам життя?»

Вона дивиться на мене сумно-сумно, хитає головою й каже: «Волі цураються, дитино, тільки ті, хто не любить волі, або не знає, яка вона... Але та пташка, що народжена в клітці, навіть у золотому пір'ї зневолена... І гірко, коли в ній вона народжується і помирає... А я, Ганнусю, не хотіла жити з вами в клітці... Бо є у нас своє поле, своя хата, садок... Так що не жалкую... Я тільки сумую, що, може, уже не побачу того, що буде... Але завжди гордилася і Авксентієм, і Марією, і тобою. А знаєш, дитино, чому? Бо та клітка була вам чужою...».

Мама, дорога моя мама, була у нас гордою горлицею. Це я правду кажу. Можу заприсягтися навіть на святому хресті».

Коли вивозили Паскариху з донькою до Сибіру, казала конвоїрам: «Не думайте, що там мене схороните, та й уже все по мені пропало. Душа моя сюди повернеться. Бо тут моя земля, а в ній мій Авксентій і моя Марійка... А я їх не залишу, аби навіть мене в кайдани закували... А до душі моєї у вас руки короткі».

За непокірність радянська влада дотла знищила господарку Паскариків. Сад вирубали на паливо для сільради, а там, де стояла хата, проклали дорогу. Кажуть, «Комар» навідувався сюди не раз. Сумував, згадував Авксентія, його порядність. Бо він підпалив рідну хату, аби подати знак небезпеки.

Новий 1953 рік «Комар» зустрів у Іване-Пустому. Були з ним «Ліщина», «Олена» та «Софія». Виглядав пригніченим і розчарованим. Тугу мав від того, що зрадянство, сексотство завдали тяжкого удару по повстанцях, що не всі дотрималися клятви. Говорив про прорахунки у веденні партизанської боротьби. І плакав, затуляючи долонями очі, коли згадував про незліченні жертви в ім'я нездійсненої Перемоги... Чи згадає їх хтось? - ніби питав і себе, і тих, що сиділи поруч.

З такими думками він покинув засніжене село і ніби крізь землю провалився. Підготовлена агентурна операція по знешкодженню хороброго месника успіху не принесла. За це Мель-

ниця-Подільський райком партії 25 лютого 1953 року виніс догану із занесенням в облікову картку заступнику начальника РВ МВД лейтенанту Бурову. Так і записали - «за слабую роботу и руководство оперативной группой в деле ликвидации районного проводника «Комара».

А він в цей час квартирував у Гермаківці у Андрія Калуцького, що повернувся з фронту і був поза підозрою. Донька господаря, Марія, згадуючи дні його перебування у них, виділила кілька важливих деталей: був працьовитий, щось записував на аркушики, а потім скручував їх і втискав у пляшку. Коли Марія цікавилась, як він оті папірці дістане, жартуючи, казав: «Комар всюди пролізе».

Пляшки з написаним кудись відносив. Очевидно, закопував. Одного дня важко зітхав, будучи у великому відчаї. Казав, що йде на важливу зустріч. Сподівався бодай хоч трохи поправити становище на терені боротьби. Цими думками хотів поділитися з давнім приятелем.

Той зустрів його привітно. Оскільки гість прийшов з дороги, вирішили розмову почати зі смачного обіду. В хаті запахло борщем. «Комар» втішився такій гостині, бо й справді зголоднів. А через хвилину упав зі стільця і вже не звівся. Сталося це 19 серпня 1953 року у селі Гермаківка. Як з'ясувалося, господар підсипав до борщу велику кількість снодійного. Це підтвердив начальник оперативного відділу Тернопільського обласного управління полковник Іван Котенко. Не обминуло зрадництво провідника.

Зі смертю «Комара» збройний опір ОУН на терені Чортківського надрайону припинився. Тоталітарна система перемогла і закріпилася на довгих 38 років на галицькій землі.

«Комар», він же «Маркіян» - Степан Якимович Слишинський. Народився 1923 року в с. Завалля Борщівського району. Освіту здобув середню. Виховувався у монахів греко-католицького черничого чину Василіян, що служили у монастирі біля села. У 1944-1953 роках був районним референтом Служби безпеки [37, с.324-327].

**Реєстр воїнів УПА
і членів збройного підпілля ОУН
с. Гермаківка, полеглих за Українську
Самостійну Соборну Державу**

Аксентіїв Теодор Петрович 1896 р.н. Симпатик ОУН. Лікар. Убитий боївкою Армії Крайової 12.04.1944 р. Похований у с. Гермаківка.

Бездітний Іван Андрійович 1921 р.н. Член ОУН («Соловій»). Стрілець СКВ УПА. Загинув під час облоги Кривченського грота 10.08.1945 р.

Бігун Петро Максимович. Член ОУН. Підпільник. Заарештований контррозвідкою «Смерш» у квітні 1944 р. Розстріляний.

Боднарчук Петро Максимович 1923 р.н. Член ОУН («Квітка»). Стрілець СБ. Смертельно поранений 19.08.1945 р. у с. Залісся. Похований у с. Гермаківка біля церкви. Неодмінно треба поставити хрест.

Боечко Степан Петрович 1923 р.н. Член ОУН. Стрілець УПА. Пропає безвісти.

Бойко Євдокія Олексіївна 1906 р.н. Симпатик ОУН. Розстріляна 21.12.1944 р. енкаведистами. Похована у с. Гермаківка.

Вовчук Петро Федорович 1900 р.н. Симпатик ОУН. Фельдшер. Убитий 12.04.1944 р. боївкою Армії Крайової. Похований у с. Гермаківка.

Головатий Дмитро Васильович 1922 р.н. Член ОУН («Гала»). Стрілець СКВ. Загинув 9.08.1945 р. під час облоги Кривченського грота. Похований у с. Гермаківка.

Гуменюк Степан Іванович 1910 р.н. Член ОУН. Підпільник. Капелан. Застрелився 1949 р. Похований у с. Гермаківка.

Закшевський Станіслав 1921 р.н. Член ОУН. Розстріляний німецьким гестапо 27.11.1942 р. на полі Чортків-Стара Ягільниця.

Калуцький Василь Максимович 1914 р.н. Член ОУН («Тригуб»). Чотовий УПА. Застрелився 1946 р. в обложеної емдебістами криївці. Похований у с. Гермаківка.

Калуцький Іван Васильович 1911 р.н. Член ОУН. Стрілець СКВ. Загинув 1944 р. Похований, ймовірно, у с. Цигани.

Костецька Степанія Василівна 1927 р.н. Симпатик ОУН. Померла після катувань у РВ МДБ 11.05.1946 р. Похована у с. Гермаківка.

Костецький Авксентій Федорович 1921 р.н. Член ОУН («Шарий»). Підрайонний СБ. Застрелився в обложеної енкаведистами криївці в Усті 4.12.1945 р. Похований у с. Гермаківка.

Лядобрук Гаврило Теодорович 1903 р.н. Член ОУН («Старий»). Станичний господарчий. Розстріляний емдебістами 15.04.1946 р. Похований у с. Гермаківка.

- Матіїв Петро Васильович** 1922 р.н. Член ОУН («Зубенко»). Командир кущового відділу. Загинув 10.08.1945 р. під час облоги Кривченського грота.
- Мизак Василь Теодорович** 1923 р.н. Симпатик ОУН. Розстріляний німецьким гестапо 1942 р. за зберігання зброї.
- Назарків Андрій Петрович** 1909 р.н. Член ОУН («Зелений»). Районний провідник ОУН Мельниччини у 1941-1952 рр. Загинув 12.05.1952 р. у районі сіл Бабинці-Шупарка під час засідки МДБ.
- Назарків Григорій Васильович** 1909 р.н. Симпатик ОУН. Загинув 1945 р. під час облави військ НКВС. Похований у с. Гермаківка.
- Недокус Олена Йосипівна.** Сипатик ОУН. Закатована 4.06.1950 р. у мельниця-подільській тюрмі за квартирування повстанців.
- Олексин Петро Іванович** 1922 р.н. Член ОУН («Гонта»). Підрайонний СБ. Застрелився 30.04.1946 року під час нападу емдебістів на викриту криївку. Похований у с. Гермаківка.
- Олексин Володимир Іванович** 1926 р.н. Член ОУН («Тарас»). Стрілець СКВ. Загинув під час засідки гебістів у травні 1946 р. Похований у с. Гермаківка.
- Остап'юк Михайло Кузьмич** 1922 р.н. Член ОУН. Стрілець УПА. Загинув на початку травня 1944 р. під час боїв з НКВС у Циганських лісах.

Остафійчук Степан Максимович 1923 р.н. Член ОУН («Вихор»). Стрелець кущового відділу. Застрелився під час облави 14.02.1946 р. Похований у с. Гермаківка.

Підклибанна Текля Андріївна 1903 р.н. Симпатик ОУН. Закатована 1946 р. гебістами за двох синів-повстанців. Похована у с. Гермаківка.

Підклибанний Дмитро Петрович (син Підклибанної Т.А.) 1926 р.н. Член ОУН. Учасник збройного підпілля. Застрелився 30.04.1946 р. під час нападу облавників на криївку. Похований у с. Гермаківка.

Пуляк Кузьма. Симпатик ОУН. Загинув під час облави 1945 р. Похований у с. Гермаківка.

Решітник Степан Григорович 1921 р.н. Член ОУН («Мирик»). Підрайонний СБ. Загинув 26.01.1946 р., потрапивши у засідку МДБ у с. Вовківці. Тіло вивезено до Борщева.

Рудка Ярослав Григорович 1922 р.н. Член ОУН («Чорнота», «Чорноморець»). Кадровий підпільник. Пропає безвісти.

Рудка Богдан Григорович 1925 р.н. Член ОУН. Бойовик СБ. Пропає безвісти.

Рудка Нестор Григорович 1927 р.н. Член ОУН («Тарас»). Підпільник. Загинув 22.12.1951 р. в с. Кудринці. Тіло вивезено до Мельниці-Подільської.

Синьків Василь Григорович 1923 р.н. Член ОУН («Орлик»). Стрілець СКВ. Застрелився 12.07.1945 р. під час облави. Похований у с. Гермаківка.

Соловій Василь Іванович 1923 р.н. Член ОУН («Буревій»). Стрілець СКВ. Загинув 5.12. 1944 р. під час бою з енкаведистами у с. Кудринці. Похований у с. Кудринці.

Чернецький Степан Петрович 1927 р.н. Член ОУН («Твердий»). Підпільник. Загинув 9.08.1945 р. під час облоги Кривченського грота. Похований у с. Гермаківка.

Яремко Ганна Теодосіївна 1920 р.н. Член ОУН. Станічна дівочої сітки ОУН. Померла 1946 р. після катувань у мельниця-подільській тюрмі. Похована у с. Гермаківка.

Яремко Степан Антонович 1921 р.н. Член ОУН («Коник»). Стрілець СКВ. Застрелився під час наскоку облавників у 1945 р. Похований у с. Гермаківка [37, с.395-397].

*“А кого ми не пом’янули через невідання,
або забуття або через множество імен,
ти сам пом’яни Боже, що знаєш вік і ім’я
кожного, кожного знаєш від лона матері його”*
(Із Божественної літургії Василя Великого)

Вічна їм пам’ять!

ЗА ЗЛОБУ ГІТЛЕРА Й СТАЛІНА

Гермаківчанам, призваним навесні і влітку 1944 р. на фронт, довелося сповна випити московської отрути з московської чаші. Після відступу німецьких окупантів з Борщівщини та відновлення советської влади, знедолені галичани знову опинилися в лещатах московської терористичної диктатури.

Додамо, що під час наступу Червоної армії за Гермаківку на полі бою впало 86 червоноармійців і ні одного солдата з німецького боку. Ось так червоні командири гнали українців зі східних і центральних областей, необстріляних і не вишколених на німецькі позиції. Німці витрачали на них усі набої, і лише наступні лави фронтовиків проривалися вперед.

Безіменних загиблих поховали у братській могилі на місцевому цвинтарі. У п'ятдесятих роках тлінні останки загиблих відкопали й перепоховали у колишньому райцентрі Мельниця-Подільська.

Сьогодні від пам'ятної могили залишився лише чотиригранний цегляний стовп, а під ним цементована плита, на якій викарбовано: «Здесь упокоены 86 бойцов Красной армии, погибших при освобождении с. Гермаковка 1944 г.». Місце заросло чагарником і мало хто про нього уже пам'ятає.

Намагаючись захопити нові території у Центральній Європі, советське командування вимагало свіжих людських резервів. Під мобілізацію із с. Гермаківка потрапили понад 200 чоловіків. Бездарність советського командування, байдужість у ставленні до життя змобілізованих, прагнення «ітти вперед» будь-якою ціною, за рахунок не виправданих жертв - ось ті обставини, в яких Советський Союз вигравав війну з ненависною гітлерівською Німеччиною. Недаремно основного «стратега» советської армії Г. Жукова називали «м'ясником», який ніколи не жалів радянських вояків. Як наслідок, лише з Гермаківки на фронті впало 114 осіб, далеко від рідної землі. Про 57 з них взагалі не існує ніяких даних як безвісти пропалих.

Незабаром у село прийшли перші похоронки і їх зачитали біля церкви. І народ заривав так, що здавалося, затужили від жалю стіни святині. До неба летіли прокляття червоній кровавій Москві та її сателітам. Тому пам'ятаймо про наші жертви в імперських арміях Другої світової і хоч раз на Трійцю в Зелені свята відспівуймо їх. Бо такою була наша доля як бездержавної нації. Вічна їм пам'ять!

**Реєстр гермаківчан,
загиблих на советсько-німецькому фронті
1944-1945 рр.**

- Арнауд Данило Павлович**. Рядовий. Загинув у бою 23.11.1944 р. Похов.: с. Пампалі, Салдуський р-н, Латвія.
- Бездітний Іван Якимович**, 1915 р.н. Рядовий. Загинув у бою 14.07.1944 р. у Литві.
- Бігун Григорій Петрович**, 1907 р.н. Рядовий. Загинув у бою 18.10.1944 р. Похов.: м. Мажейкяй, Литва.
- Бігун Максим Максимович**, 1912 р.н. Рядовий. пропав безвісти 31.10.1944 р. в районі м. Мажейкяй, Литва.
- Бігун Степан Іванович**, 1920 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у квітні 1945 р.
- Боечко Григорій Петрович**, 1912 р.н. Рядовий. Загинув у бою 12.10.1944 р. Похов.: с. Новосяди, Литва.
- Боечко Дем'ян Петрович**, 1900 р.н. Рядовий. Загинув у бою 17.10.1944 р. Похов.: с. Жальоні, Вілкавишкський р-н, Литва.
- Боечко Дмитро Тимофійович**, 1921 р.н. Рядовий. Загинув у бою 18.10.1944 р. Похов.: с-ще Бабушкіно, Нестеровський р-н, Калінінградська обл., Росія.
- Боечко Степан Петрович**, 1918 р.н. Рядовий. Загинув у бою 12.04.1945 р. у Польщі.
- Бойко Іван Олексійович**, 1917 р.н. Рядовий. Загинув у бою 31.01.1945 р. Похов.: с. Піддубне, Гур'євський р-н, Калінінградська обл., Росія.

- Бойчук Іван Панькович**, 1917 р.н. Рядовий. Загинув у бою 16.10.1944 р. Похов.: с. Жальоні, Вілкавишкський р-н, Литва.
- Бурдейний Василь Іванович**, 1895 р.н. Рядовий. Пропавав безвісти у квітні 1944 р.
- Бурдейний Іван Олексійович**, 1925 р.н. Рядовий. Пропавав безвісти у лютому 1945 р.
- Бурдейний Петро Васильович**, 1905 р.н. Рядовий. Пропавав безвісти у квітні 1944 р.
- Випрук Василь Остапович**, 1911 р.н. Мобілізований у 1940 р. Рядовий. Пропавав безвісти у червні 1941 р.
- Вишенський Владислав Іванович**. Рядовий. Пропавав безвісти 02.02.1945 р.
- Вілюра Збігнев Григорович**, 1920 р.н., поляк. Хорунжий. Пропавав безвісти 03.03.1945 р.
- Герман Степан Дмитрович**, 1925 р.н. Рядовий. Пропавав безвісти у лютому 1945 р.
- Гільтяй Іван Тимофійович**, 1911 р.н. Рядовий. Загинув у бою 19.01.1945 р. Похов.: с. Крадішкен, Східна Пруссія.
- Гільтяй Петро Тимофійович**, 1915 р.н. Рядовий. Пропавав безвісти у грудні 1944 р.
- Гнатюк Петро Іванович**, 1903 р.н. Рядовий. Пропавав безвісти у квітні 1944 р.
- Гнатюк Семен Іванович**, 1905 р.н. Рядовий. Пропавав безвісти 16.10.1944 р.
- Городенський Дмитро Васильович**, 1907 р.н. Рядовий. Пропавав безвісти у лютому 1945 р.

Горчинський Петро Михайлович, рядовий, загинув у бою 05.02.1945 р. Похов.: м. Валч, Польща.

Гуменюк Федір Іванович, 1913 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у червні 1944 р.

Гуральнюк Федір Петрович, 1910 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у квітні 1945 р.

Дмитрик Петро Якович, 1910 р.н. Рядовий. Загинув у бою 02.04.1945 р. Похов.: м. Вроцлав, Польща.

Дончак Антон Васильович, 1922 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у січні 1945 р.

Дудчак Дмитро Ількович, 1925 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у квітні 1944 р.

Заплітний Василь Михайлович, 1909 р.н. Похов.: с-ще Добровольськ, Краснознаменський р-н, Калінінградська обл., Росія.

Заплітний Григорій Петрович, 1925 р.н., с. Гермаківка, українець. Рядовий. Пропав безвісти у квітні 1945 р.

Заплітний Степан Федорович, 1912 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у травні 1944 р.

Зуляк Андрій Федорович, 1898 р.н. Рядовий. Загинув у бою 29.01.1945 р. Похов.: с. Дугібров-Гурна, Польща.

Зуляк Атаназій Васильович, 1900 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у січні 1945 р.

Зуляк Василь Миронович, 1922 р.н. Рядовий. Помер від ран 10.03.1945 р. Похов.: м. Вроцлав, Польща.

Зуляк Василь Петрович, 1919 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у липні 1944 р.

- Зуляк Дмитро Григорович**, 1921 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у лютому 1945 р.
- Зуляк Степан Васильович**, 1921 р.н. Рядовий. Загинув у бою 14.02.1945 р. у Східній Пруссії.
- Кайфер Герш Шлеймонович**, єврей. Мобілізований у 1941 р. Рядовий. Помер від ран 01.09.1942 р. Похов.: с. Молдавське, Красноярський край, Росія.
- Калуцький Василь Степанович**, 1925 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у березні 1945 р.
- Калуцький Дмитро Петрович**, 1904 р.н. Рядовий. Пропав безвісти 22.10.1944 р.
- Калуцький Роман Максимович**, 1913 р.н. Рядовий. Загинув у бою 27.02.1945 р. Похов.: с-ще Корнево, Багратионовський р-н, Калінінградська обл., Росія.
- Калуцький Федір Васильович**, 1906 р.н. Рядовий. Загинув у бою 25.10.1944 р. Похов.: с-ще Бабушкіно, Нестеровський р-н, Калінінградська обл., Росія.
- Каплун Павло Іванович**, 1922 р.н. Рядовий. Загинув у бою 06.11.1944 р. Похов.: м. Приєкуле, військ. клад., Ліепайський р-н, Латвія.
- Каплун Петро Іванович**, 1922 р.н. Рядовий. Загинув у бою 17.10.1944 р. Похов.: с. Хоптяни, Литва.
- Карачко Дмитро Васильович**, 1911 р.н. Рядовий. Загинув у бою 25.10.1944 р. Похов.: с. Вільдервайтшен, Східна Пруссія.
- Катеринюк Степан Васильович**, 1908 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у травні 1944 р.

- Кіф'як Максим Васильович**, 1922 р.н. Рядовий. Загинув у бою 16.01.1945 р. Похов.: м. Мажейкяй, Литва.
- Ковалюк Василь Іванович**, 1925 р.н. Рядовий. Загинув у бою 18.10.1944 р. Похов.: м. Кібартай, Вілкавишкський р-н, Литва.
- Коновальчук Степан Данилович**, 1902 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у січні 1945 р.
- Коновальчук Тарас Ількович**, 1911 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у квітні 1944 р.
- Король Гнат Іванович**. Рядовий. Загинув у бою 18.12.1944 р. Похов.: с-ще Ясна Поляна, Калінінградська обл., Росія.
- Костецький Василь Максимович**, 1916 р.н. Рядовий. Загинув у бою 17.10.1944 р. Похов.: с. Жальоні, Вілкавишкський р-н, Литва.
- Лесюк Антон Іванович**, 1902 р.н. Рядовий. Загинув у бою 16.10.1944 р. Похов.: с. Гужеля, Каунаський р-н, Литва.
- Лесюк Дмитро Іванович**, 1915 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у 1944 р. в Литві.
- Лесюк Іван Степанович**, 1915 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у липні 1944 р.
- Лесюк Лук'ян Васильович**, 1900 р.н. Рядовий. Загинув у бою 10.10.1944 р. Похов.: с-ще Добровольськ, Краснознаменський р-н, Калінінградська обл., Росія.
- Лесюк Максим Васильович**, 1912 р.н. Рядовий. Загинув у бою 13.07.1944 р.

Лесюк Роман Іванович, 1908 р.н. Рядовий. Загинув у бою 21.10.1944 р. Похов.: с-ще Корнево, Багратіоновський р-н, Калінінградська обл., Росія.

Лесюк Федір Іванович, 1906 р.н. Похов.: м. Антанішкен, Східна Пруссія.

Лядобрук Юрій Васильович, 1909 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у червні 1944 р.

Львівський Іван Мартинович, 1919 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у червні 1944 р.

Максимчук Василь Никифорович, 1903 р.н. Рядовий. Загинув у бою 25.01.1945 р. Похов.: с. Славинське, Гвардійський р-н, Калінінградська обл., Росія.

Максимчук Михайло Никифорович, 1911 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у лютому 1945 р.

Мартинюк Павло Іванович, 1911 р.н. Рядовий. Загинув у бою 12.10.1944 р. Похов.: с. Абракен, Східна Пруссія.

Матіїв Семен Петрович, 1910 р.н. Рядовий. Загинув у бою 16.04.1945 р. у Чехо-Словаччині.

Мизак Олексій Степанович, 1900 р.н. Рядовий. Загинув у бою 15.02.1945 р. Похов.: с. Тіффенталь, Польща.

Мизак Степан Федорович, 1912 р.н. Рядовий. Загинув у бою 14.10.1944 р. Похов.: с-ще Добровольськ, Краснознаменський р-н, Калінінградська обл., Росія.

Музика Дмитро Степанович, 1916 р.н. Рядовий. Загинув у бою 04.02.1945 р.

Незнайко Григорій Васильович, 1904 р.н. Рядовий.
Загинув у бою 25.10.1944 р. Похов.: м. Гросс-Дегез, Східна Пруссія.

Олексин Іван Дмитрович, 1902 р.н. Рядовий. Загинув у бою 23.03.1945 р. у Східній Пруссії.

Остафіїв Іван Петрович, 1904 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у жовтні 1944 р.

Остафіїв Павло Петрович, 1907 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у вересні 1944 р.

Патралюк Степан Федорович, 1921 р.н. Рядовий.
Загинув у бою 12.10.1944 р. Похов.: с-ще Добровольськ, Краснознаменський р-н, Калінінградська обл., Росія.

Підклибанний Федір Іванович, 1900 р.н. Рядовий.
Загинув у бою 17.10.1944 р. Похов.: с. Лецкава, Литва.

Решітник Дмитро Васильович, 1905 р.н. Рядовий. Загинув у бою 21.10.1944 р. Похов.: м. Кібартай, Вілкавишкський р-н, Литва.

Сенюк Дмитро Миколайович, 1918 р.н. Рядовий.
Пропав безвісти у червні 1944 р.

Симаник Степан Васильович, 1901 р.н. Рядовий.
Пропав безвісти 22.07.1944 р.

Синюк Петро Миколайович, 1900 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у липні 1944 р.

Синюк Федір Романович, 1921 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у грудні 1944 р.

Синьків Дмитро Іванович, 1912 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у лютому 1945 р.

- Скрипчук Стефан Тимофійович**, 1907 р.н. Рядовий.
Загинув у бою 15.11.1944 р. Похов.: с. Езере, Салдуський р-н, Латвія.
- Слоньовський Дмитро Іванович**, 1902 р.н. Рядовий.
Пропає безвісти у квітні 1945 р.
- Соколюк Василь Іванович**, 1905 р.н. Рядовий. Пропає безвісти у жовтні 1944 р.
- Струк Степан Васильович**, 1914 р.н. Рядовий. Пропає безвісти 11.05.1945 р.
- Татарчук Дмитро Васильович**, 1915 р.н. Рядовий.
Пропає безвісти у липні 1944 р.
- Тихохід Степан Петрович**, 1898 р.н. Рядовий. Пропає безвісти у лютому 1945 р.
- Чаплінський Степан Васильович**, 1910 р.н. Рядовий.
Загинув у бою 30.03.1945 р. Похов.: м. Черняхівськ, Калінінградська обл., Росія.
- Чаплінський Федір Васильович**, 1904 р.н. Рядовий.
Помер від ран 29.07.1944 р. Похов.: м. Київ, Україна.
- Чернецький Максим Іванович**, 1906 р.н. Рядовий.
Пропає безвісти у грудні 1944 р.
- Чопик Тимофій Юрійович**, 1914 р.н. Рядовий. Загинув у бою 12.10.1944 р. Похов.: с. Победжугя, Литва.
- Чубей Микола Іванович**, 1921 р.н. Рядовий. Загинув у бою 01.10.1944 р. Похов.: с. Счітовти, Литва.
- Чубей Петро Іванович**, 1901 р.н. Рядовий. Пропає безвісти у січні 1945 р.

- Чубей Петро Михайлович**, 1907 р.н. Рядовий. Про-
пав безвісти 04.12.1944 р.
- Цвіль Казимир Станіславович**, поляк. Рядовий.
Пропавав безвісти 25.04.1945 р.
- Ціхмінструк Дмитро Васильович**, 1916 р.н. Рядо-
вий. Пропавав безвісти у квітні 1945 р.
- Ціхмінструк Степан Тимофійович**, 1920 р.н. Рядо-
вий. Пропавав безвісти у грудні 1944 р.
- Цюник Петро Юрійович**, 1924 р.н. Рядовий. Пропавав
безвісти 17.09.1944 р.
- Шевчук Гнат Григорович**, 1909 р.н. Рядовий. Заги-
нув у бою 25.04.1945 р. Похов.: м. Розенталь, Ні-
меччина.
- Шевчук Прокіп Григорович**, 1908 р.н. Рядовий.
Пропавав безвісти у лютому 1945 р.
- Шимків Антон Іванович**, 1901 р.н. Рядовий. Заги-
нув у бою 19.10.1944 р. Похов.: м. Вілкавишкіс,
Литва.
- Шкриба Петро Миколайович**, 1910 р.н. Рядовий.
Пропавав безвісти у лютому 1945 р.
- Шкриба Прокіп Миколайович**, 1907 р.н. Рядовий.
Загинув у бою 20.02.1945 р. у Східній Пруссії.
- Шупарський Степан Петрович**, 1904 р.н. Рядовий.
Загинув у бою 08.02.1945 р. у Східній Пруссії.
- Шупарський Терентій Іванович**, 1906 р.н. Рядовий.
Пропавав безвісти у квітні 1945 р.
- Ярема Андрій Іванович**, 1919 р.н. Рядовий. Загинув
у бою 20.10.1944 р. Похов.: с-ще Бабушкіно, Не-
стеровський р-н, Калінінградська обл., Росія.

Ярема Андрій Юрійович, 1919 р.н. Рядовий. Загинув у бою 12.04.1945 р. Похов.: м. Вроцлав, Польща.

Ярема Дмитро Васильович, 1921 р.н. Рядовий. Загинув у бою 18.04.1945 р. Похов.: х. Моток, Чехо-Словаччина.

Ярема Іван Васильович, 1909 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у 1944 р.

Ярема Матвій Андрійович, 1917 р.н. Рядовий. Пропав безвісти у липні 1944 р.

Яструбецький Мирослав Михайлович, 1924 р.н. Рядовий. Загинув у бою 17.01.1945 р. Похов.: с. Альт-Катанау, Східна Пруссія.

Яцишин Василь Григорович, 1905 р.н. Рядовий. Загинув у бою 23.03.1945 р. Похов.: с. Гайники, Чехо-Словаччина [5, с.143-149].

*“А кого ми не пом’янули через невідання,
або забуття або через множество імен,
ти сам пом’яни Боже, що знаєш вік і ім’я
кожного, кожного знаєш від лона матері його”*

(Із Божественної літургії Василя Великого)

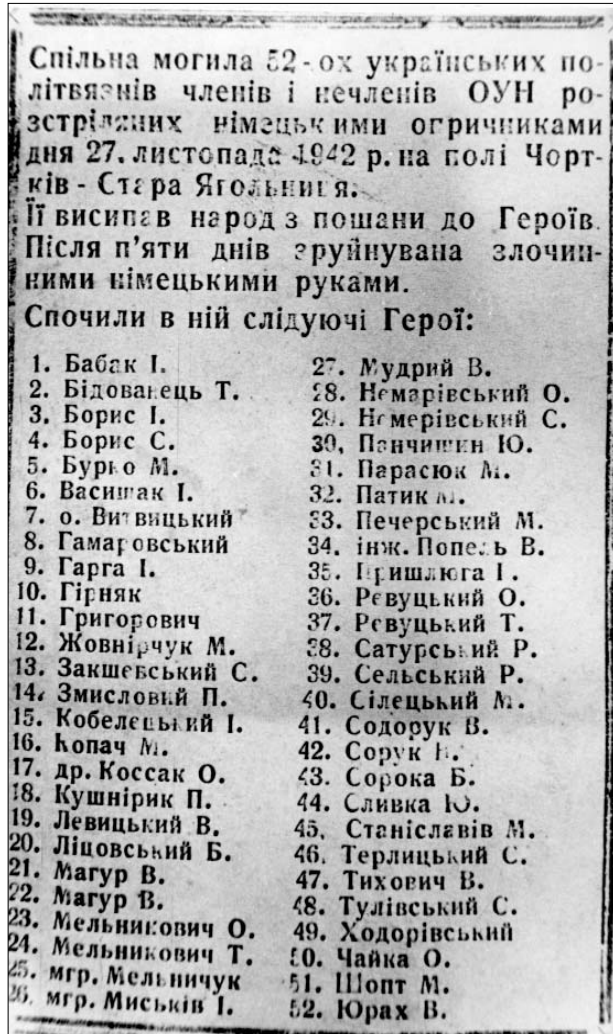
Вічна їм пам’ять!

Братська могила патріотів ОУН, розстріляних гестапо 27 листопада 1942 р. на полі Чортків-Стара Ягольниця.

Станіслав Закшевський, розстріляний німецьким гестапо 27 листопада 1942 р. на полі Чортків-Стара Ягольниця.

Зворотний бік світлини з прізвищами розстріляних. Серед них Станіслав Закшевський.

О С В И А Д О Ч Е Н И Е

Ja niżej podpisany Franciszek Hajdel, urodz. w dniu 29.III.1896 r. - syn Jerzego i Pauliny z domu Halarawicz - świadom skutków prawnych wynikających ze składania nieprawdziwych oświadczeń w miejsce przysięgi - oświadczam, że znałem Georga Müllera syna Włodzimierza i Marii z domu Gumpert, jak również jego rodziców - od 1921 r. t.j. od czasu jak wraz z całą rodziną przybyli do Mielnicy - mego rodzinnego miasta - z terenów Z.S.R.R.

W czasie okupacji /w drugiej wojnie światowej/ pracowałem w Warszawie, a żona moja Gertruda prowadziła gabinet dentystyczny w Piasecznie pod Warszawą.

Późną jesienią 1941 r. spotkałem Georga Müllera w Warszawie, który przyjeżdżał do Warszawy w sprawach handlowych. Od czasu do czasu przyjeżdżał razem ze swoim synem Zbigniewem.

W okresie od 1941 r. do końca 1943 r. odwiedzałem szereg razy moją rodzinę w Piasecznie. Stąd wiem, że Georg Müller posiadał legitymację Volksdeutscha - wydaną przez władze niemieckie w Czortkowie. Poza tym stałe nosił w butonierce odznakę ze szastyką. W legitymacji miał wpisana małoletnia córka Marię.

Natomiast wiem z jego opowiadania, że ojciec jego posiadał legitymację Reichsdeutscha - wydaną również przez władze niemieckie w Czortkowie i, że był Treuhendlerem kilku młynów w powiecie Borszczowskim.

Przed drugą wojną światową ojciec jego był właścicielem 2-oh młynów w Germakówce i Iwanówce Koło Skwały.

Nadto wiem od syna jego Zbigniewa, który odwiedził nas w lutym albo w marcu 1944 r., że w styczniu 1944 r. ojciec jego Georg został zamordowany przez Ukraińców - podczas uroczystości weselnych u ich znajomych w Germakówce. W mordzie tym zginęło 28 osób w tym 2-oh albo 3-oh żandarmerów niemieckich.

Sopot, dnia 9 stycznia 1978 r.

Franciszek Hajdel

Свідчення
Францішека
Гайдела про під-
пільну діяль-
ність Георга
Міллера.

Млин Міллерів - центр підпільної
польської Армії Крайової у
Надзбруччі.

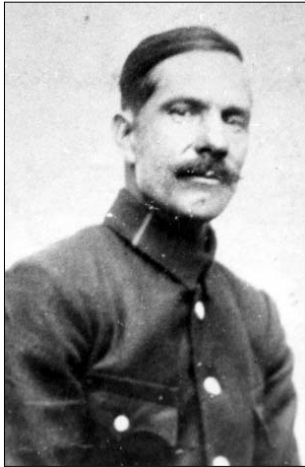
Свідчення Марії Міллер, що вона є
останньою із роду Міллерів -
спадкоємців двох млинів у
Гермаківці та Іванківці.

Elżbieta Müller - Słipko
Bangsgaardsgade 12. I I.H
2200 København
Danmark

Niniejszym oświadczam, że
jestem ostatnią z rodu
spadkobierczynią dwóch młynów
Iwanów i Germakówka,
który był właścicielem młyna
Dziedzielski Włodzimierz
Müller. Ja byłem żoną
i mam dwoje dorosłych
dzieci Zbigniewa Iwana
Słipko, bratanika Karola
i Józefa Słipko.

Dotarcam kopie listu z
U. S. A. od Żydów, który
przechowywałem
Główny świadek Edka Re
po mężu-Mercel. Żyją
U. S. A. - New York.

Z poważaniem
Elżbieta Müller - Słipko

Іван Костецький, залізничник. Арештований енкаведистами 1944 р. Пропав безвісти.

Теодор Аксентіїв, лікар. Застрелений польською боївкою 12 квітня 1944 р.

Петро Вовчук, фельдшер. Застрелений польською боївкою 12 квітня 1944 р.

Учні Борщівської торговельної школи. Серед них гермаківчани, члени ОУН, 2 травня 1943 р.

Підпільники ОУН. Справа наліво: сидить Ярослав Рудка, стоять Михайло Остап'юк, Степан Остафійчук. У центрі дяк Гладкий із Залісся.

Саджання дерев у гермаківському лісі, 1942 р.

Пожежна команда с. Гермаківки. Більшість - члени ОУН, 19 серпня 1942 р.

Трактор у німецькому лігеншафті. Зліва направо 3-й Дмитро Чернецький, 6-й Никифор Боєчко.

*Петро Матіїв («Зубенко»).
Командир Самооборонного
кущового відділу (СКВ). Заг.
10 серпня 1945 р. у Верхне-
Кривчанському гроті.*

*Одна з перших боївок на Мельниччині.
К-р Дмитро Гончар («Стріл») із с. Завал-
ля, крайній справа Василь Цюник
 («Змій») із с. Іване-Пусте. Був у Гермаків-
ці, заг. 24 січня 1947 р.*

*Актив читальні «Просвіта», 1942 р. Зліва направо: Петро Олексин,
Степан Решітник, Марія Мизак-Остап'юк, Михайло Остап'юк, Степан
Яремко. Усі хлопці загинули в УПА.*

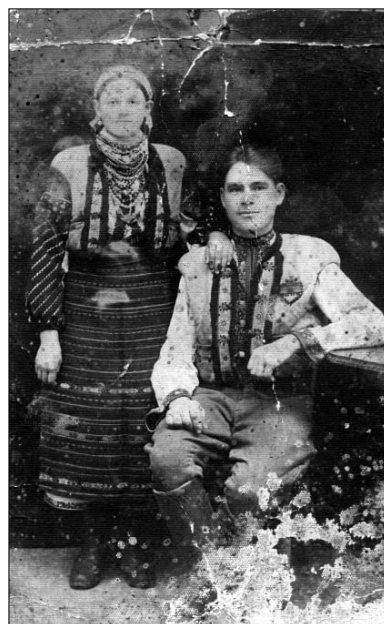
Справа наліво: Андрій Назарків, Дмитро Заплітний, Михайло Зуляк, Роман Пуляк.

Андрій Назарків («Зелений»). Н. 1909 р. Районний провідник ОУН. Заг. 12 травня 1952 р.

Родина районного провідника ОУН Андрія Назарківа («Зелений») (стоїть у центрі).

Андрій Назарків з дружиною Марією.

Павло Рогачук («Арсен»). К-р боївки СБ. Відвідував Гермаківку. Н. 1919 р. у с. Турилъче, заг. 1 листопада 1946 р. у «Шимковій долині» біля рідного села.

Петро Хамчук («Бистрий»), к-р куреня УПА «Сірі вовки». Н. 1919 р. у с. Великі Чорнокінці. Був у с. Гермаківка.

Володимир Панасюк («Фук»). Командир куршового відділу. Квартирував у Гермаківці. Заг. навесні 1946 р.

Мати Марія Рудка з чоловіком Григорієм і братом Гаврилом. Виховала трьох синів-патріотів Ярослава, Богдана, Нестора - борців за волю України.

Парасковія Синьків, 92-літня мати з портретом сина-повстанця Василя.

Гаврило Лядобрук («Старий»). Н. 1903 р. Станичний господарчий. Заг. 15 квітня 1946 р. Похов у с. Гермаківка.

Ярослав Рудка («Чорнота», «Чорноморець»). Н. 1922 р. Кадровий підпільник ОУН. Обставини загибелі невідомі.

Василь Калуцький («Тригуб»). Н. 1914 р. Чотовий УПА. Застрелився 1946 р. у кривці, оточений еддебістами. Похов у с. Гермаківка.

Повстанці. Зліва направо Іван Лук'янів («Андрій»), н. у с. Кудринці, заг. 12 травня 1952 р., Нестор Рудка («Тарас»), н. 1927 р., заг. 22 грудня 1951 р. в с. Кудринці.

Степан Остафійчук («Вихор»). Н. 1923 р. Стрілець кущового відділу. Заг. 14 лютого 1946 р. у с. Гермаківка. Похов. там само.

Степан Гуменюк. Н. 1910 р. Член ОУН, священник. Загинув 1949 р. на полі біля с. Гермаківка.

Дмитро Головатий («Гала»). Н. 1922 р. Стрілець кущового відділу. Заг. 9 серпня 1945 р. біля Верхне-Кривчанської гроти. Похов. у с. Гермаківка.

Андрій Назарків («Зелений») із друзями по зброї. Зліва Петро Боднарчук («Ярема»), справа Степан Слїшинський («Комар»).

Степанія Костецька. Н. 1927 р. Симпатик ОУН. Секретар сільради. Закатована на допитах 11 травня 1945 р. Похов у с. Гермаківка.

Олена Недокус. Симпатик ОУН. Закатована емдебістами на допитах 4 червня 1950 р. у мельниця-подільській тюрмі.

Ганна Яремко. Н. 1920 р. Станична дівочої мережі ОУН. Загинула 1946 р. після допитів у мельниця-подільській тюрмі. Похов. у с. Гермаківка.

Похорон Степанії Костецької, 1946 р.

Василь Синьків («Орлик»). Н. 1923 р. Стрілець кущового відділу. Заг. 12 липня 1945 р. Похов. у с. Гермаківка.

Петро Олексин («Гонта»), Підрайонний СБ. Загинув 30 квітня 1946 р. у с. Гермаківка. Похов. у с. Гермаківка.

Степан Боєчко. Стрілець УПА. Подальша доля невідома.

Зліва направо: Степан Слишинський («Комар»), районний есбіст, і Василь Стефанчук («Ігор») із с. Іване-Пусте.

Степан Решітчик («Мирик»). Підрайонний СБ. Заг. 26 січня 1946 р. у с. Вовківці. Тіло забрано до Борщова.

Василь Ковальчук («Ліс»). Н. 1925 р. у с. Вербівка. Стрілець кущового відділу. Важкопоранений, дострелився узимку 1945 р. Похов. у с. Гермаківка.

Авксентій Костецький («Шарий»). Підрайонний СБ. Н. 1921 р., заг. 4 грудня 1945 р. у с. Устя Єпископське. Похов. у с. Гермаківка.

Районна референтура СБ. Зліва направо: Степан Слишинський («Комар»), н. у с. Завалля, надрайонний референт Петро Боднарчук («Ярма»), н. в с. Латківці, бойовик Іван Сушинський («Ікс»), н. у с. Іване-Пусте.

Степан Чернецький («Твердий»). Н. 1927 р. Підпільник ОУН. Заг. 9 серпня 1945 р. біля Верхне-Кривчанського грота. Похов. у с. Гермаківка.

Іван Бездітний («Соловій»), стрілець кущового відділу. Заг. 10 серпня 1945 р. у Верхне-Кривчанському гроті.

Володимир Олексин («Тарас»). Н. 1926 р. Стрілець кущового відділу. Заг. у травні 1946 р. Похов. у с. Гермаківка.

Степан Ярема («Хвиля»), стрілець теренової сітки ОУН. Контролював залізницю.

*Іван Калущький.
Стрілець кущового
відділу. Н. 1911 р.,
заг. 1944 р. Похов. бі-
ля Циганського лісу.*

*Степан Яремко («Ко-
ник»), Н. 1921 р. Стрі-
лець кущового відді-
лу. Заг. 1945 р., по-
хов. у с. Гермаківка.*

*Петро Боднарчук («Квітка»), Бо-
йовик СБ. Заг. 19 серпня 1945 р.
у с. Залісся. Похов. на подвір'ї
матірної церкви і на його могилі
потрібно поставити хрест.*

*Повстанці Іван Шмиглик («Чорно-
морець»), Іван Сушинський («Ікс»),
обидва з Іване-Пустого. Відвідува-
ли Гермаківку, загинули.*

*Іван Сушин-
ський («Ікс»).
Н. 1922 р. в
с. Іване-Пус-
те. Бойовик
СБ. Відвіду-
вав Гермаків-
ку. Заг. 29
вересня
1950 р. на
хуторі Куд-
ринецька Зе-
лена.*

Михайло Остап'юк.
Н. 1922 р. Стрілець
УПА. Заг. у травні
1944 р. у Цигансько-
му лісі. Місце похован-
ня невідоме.

Василь Соловій («Бу-
ревій»). Н. 1923 р.
Стрілець УПА. Заг.
5 грудня 1944 р. у с.
Кудринці. Похов.
там само.

С. у.

Дорогий Брате

Буде дякую тобі за
смерть котрий я одержав
12. 4. 44. в Івано-Франків.
Тобі мене дужеко не
перезжук. Все в мене
дуже робота тишу, божику
і читаю.

Скажу тобі вранку,
що сестра свих одра-
чувала смета, не хотіла,
щоб я їй, що погніт в
твій дім.

Прошу написати, що нове
там у Василь. Ф. Когалки

Лист повстанця Михайла Остап'юка до Василя
Соловія, 25 лютого 1944 р.

*Хата повстанця Степана
Яремка. Служила як
шкільний гуртожиток.
Розібрана.*

*Хата братів-повстанців
Володимира і Петра Олек-
синих. Використовувалась
як шкільний гуртожиток.
Розібрана.*

*Хата господаря Василя
Костецького, розстріляно-
го НКВС у 1941 р. У березні
1945 р. у ній квартирував
курінний УПА «Бистрий».*

*Хата Марії Рудки, матері
трьох синів-повстанців,
загиблих у боях.*

Михайло Зуляк («Карий»). Підрайонний пропагандист ОУН, політв'язень СРСР

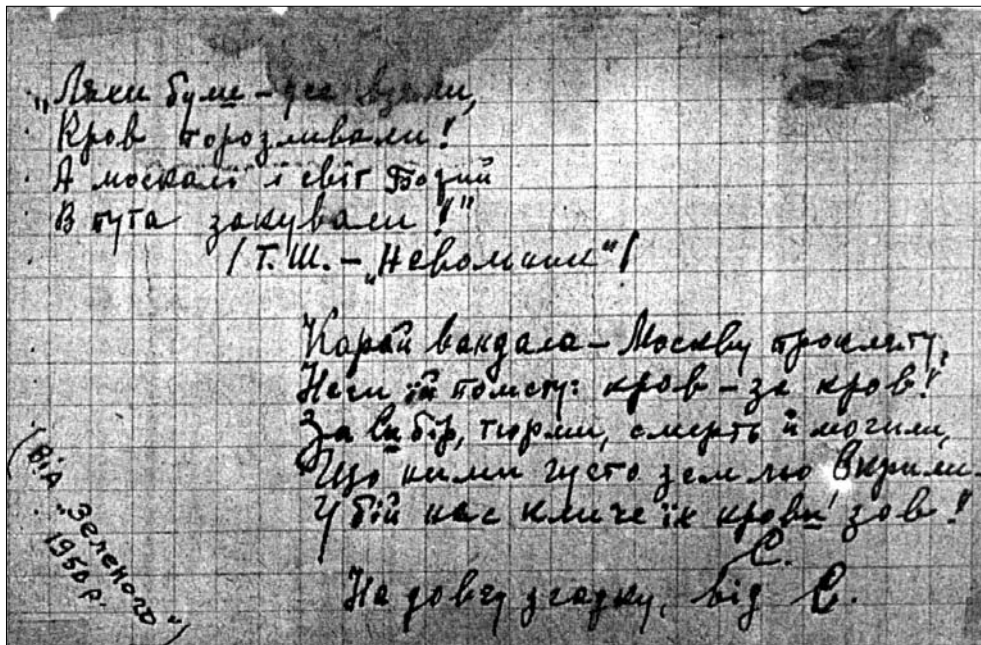
Григорій Шупарський, служив при допоміжній українській поліції. Розстріляний 1945 р.

Іван Лядобрук, член теренової мережі ОУН, політв'язень СРСР.

Степан Ярема («Хвиля»). Член ОУН, двічі політв'язень СРСР.

Автограф А. Назарківа («Зелений»).

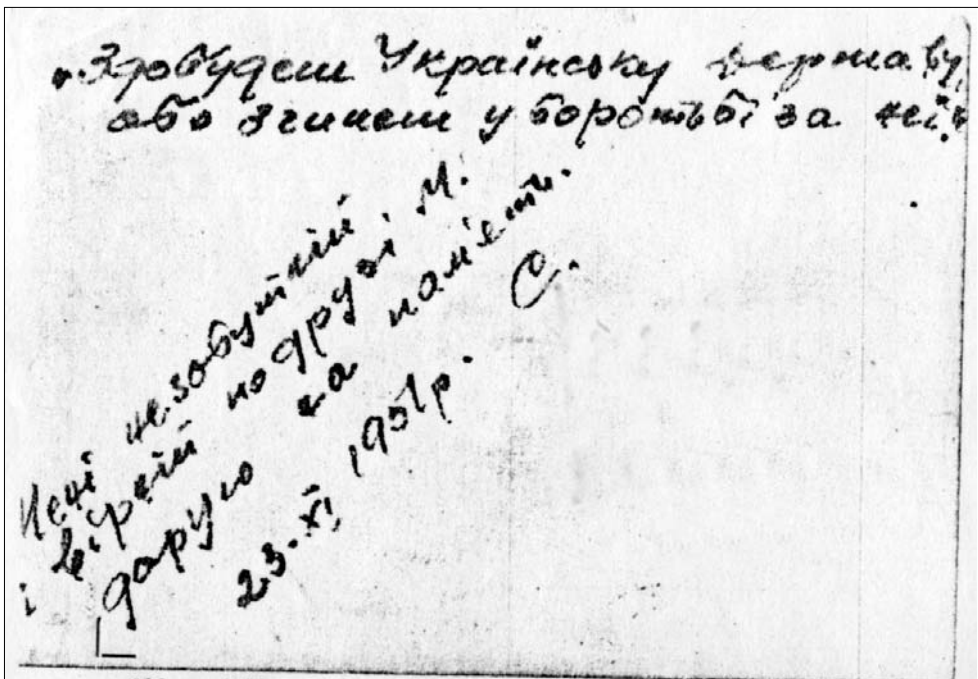
Підпільне подружжя Дмитро і Ганна Матієви. Політв'язні СРСР.

Катерина Масовець-Лядобрук («Китиця»). Депортована до Сибіру.

Ганна Букатор-Кифяк, чл. ОУН, політв'язень СРСР.

Автограф районного референта СБ Степана Слишинського («Жомар»).

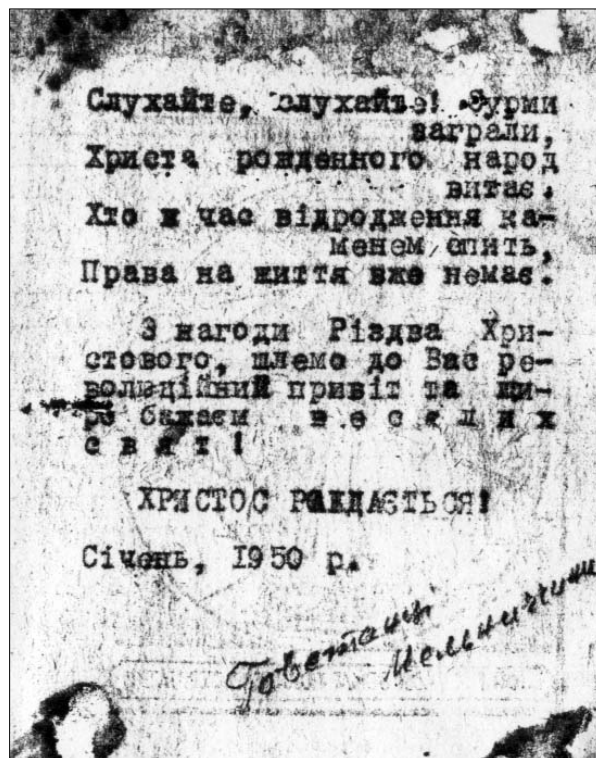
Петро Костецький («Явір»). Н. 1928 р. Учасник збройного підпілля. Політв'язень СРСР.

Дмитро Ярема (праворуч), учасник підпілля ОУН, політв'язень, голова осередку НРУ.

Нестор Слободян, чл. ОУН. Зять отця І. Волошина. Політв'язень СРСР.

Листівка, яку повстанці розповсюджували у с. Гермаківка.

*Іван Масовець,
стрілець УПА.
Н. на Волині.
Політв'язень
СРСР.*

*Василь Сандюк,
зв'язковий ОУН.
Політв'язень
СРСР.*

*Олег Швед (справжнє Петро Половинко «Обережний»).
Н. у с. Угринь Чортківського п-ту.
Господарчий референт
Чортківського повітового
проводу ОУН.*

*Дівчата-політв'язні (на висилці).
У центрі в першому ряду
Ганна Букатор, чл. ОУН.*

Гермаківчани на Сибіру. Справа наліво: 1-й Кузьма Остап'юк, 2-га Олена Слободян (дочка о. І. Волошина), 4-й і 5-та Матій Зуляк з дружиною. Зліва у 2-му ряду стоять Степанія та Ольга Матіїви, які приїхали з відвідинами до рідних, та інші.

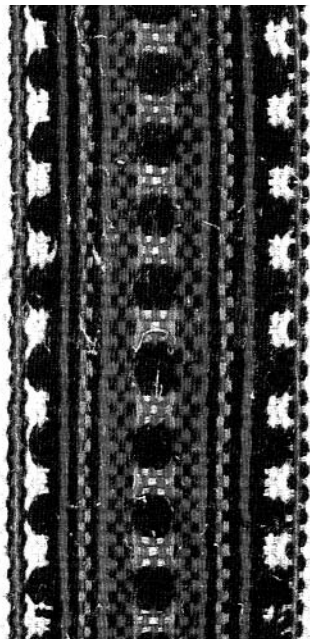
Стоять зліва направо: О. Слободян, К. Остап'юк, дружина Матія Зуляка та ін.

Підірваний вхід до печери УПА "Глинка-1" біля с. Верхнє Кривче у якій загинули гермаківські повстанці. Фото 1960 р.

Сучасний вигляд входу до печери "Глинка-1". На світлинці Нестор Мизак. 1994 р.

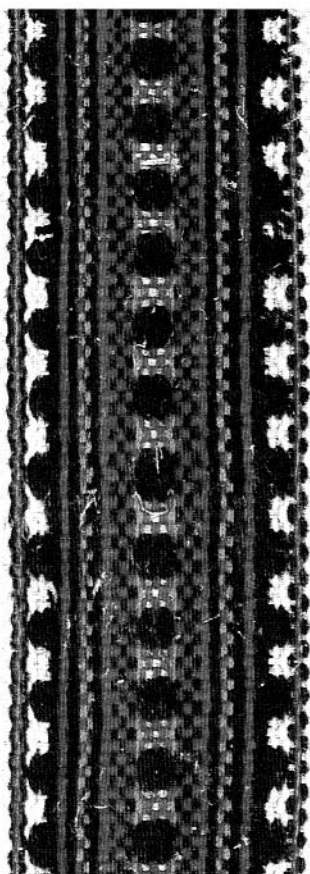

«Дай доброго світа.»

Олександр Кониський
Духовний гімн України

РОЗДІЛ 6 НЕ БУТИ КОЛГОСПНОМУ РАЮ

ГЕТЬ КОЛГОСПНЕ ЯРМО!

Протягом 1948-1949 рр. станиця ОУН у с. Гермаківка продовжувала функціонувати. Районний провід під керівництвом «Зеленого» діяв і карав кулею непроханих зайд.

Проте радянська влада, незважаючи ні на що, форсувала зміцнення системи колективного господарювання на базі пограбованих селянських господарств. На 1 січня 1949 р. налічувалося 78 колгоспів, які охопили всі села і хутори Надзбруччя. У Гермаківці діяло два колгоспи «Паризька комуна» і «Більшовик».

Закручуючи гайки колгоспного ладу, радянські органи проводили численні наради, збори, конференції, пленуми. У 1948 р. відбувся лютневий пленум ЦК ВКП(б), який постановив «...піднести громадськість до встановлення твердої дисципліни у колгоспах, почати боротьбу проти порушень трудової дисципліни, злочинних паразитичних елементів...». Тому районні комітети партії настирливо «роз'яснювали» цей документ і ретельно впроваджували його у життя. На практиці він означав новий виток репресій на селі. Районні газети зарясніли свіжими повідомленнями про відкриті судові процеси над «саботажниками колгоспного будівництва». Тих селян, котрі вели одноосібні господарства, районна влада «душила» великими податками.

Місцеві державні органи чітко контролювали наявність робочої сили в районах, беручи на облік підлітків і престарілих.

У п'ятдесятих роках колгоспник став дармовим робітником, за один трудовдень одержуючи по 15-20 копійок. Будучи безпаспортним, він не мав права виїхати на заробітки в іншу місцевість. Над селянином тяжів адміністративний апарат, який розширювався з кожним роком. Навіть конюхи та сторожі намагалися скористатися з рядових колгоспників. Повсюдно почав правити бал «могорич». Не даси пляшку самогону - не виореш город, не вкрадеш відро картоплі, не отримаєш довідку з сільради і т.д.

Надзвичайно важким було становище жінок-колгоспниць. Їм надіяли для обробітки великі «норми» - по одному гектару цукрових буряків, картоплі, кукурудзи, гороху та інших культур. Підневільне життя селян до того ж всебічно контролювали апаратники РК КП(б)У, райвиконкому, міліції, МДБ. Стежили за посівною, обробіткою та збором урожаю, чергували на полях. Про становище селян у колгоспах йдеться у спогадах, поданих у кінці книги.

Збройне підпілля у цій складній ситуації заклиало українське селянство до боротьби з колгоспною системою, роз'яснюючи усно і в листівках її суть, що зводилася до соціального поневолення та політичного підкорення сталінській машині. «Геть колгоспи! Землю селянам!» - таким був лейтмотив листівок, які розповсюджувались у Надзбруччі: «...Сталін і його згряя, щоб вас ще більше поневолили, задумали насильно заложити вам колгоспне ярмо. Для цього вживають усіх питомих засобів брехні, обману, насилля і терору. Що таке сталінсько-більшовицькі колгоспи? Хай на це питання вам дасть відповідь жахливе життя селян-колгоспників України, їх безупинна боротьба проти колгоспної каторги і нечуваний голод на Україні українських селян-колгоспників 1932-33 рр., що приніс мільйони жертв та, врешті, голод у 1947 році, який змушував українських селян-колгоспників мандрувати сотні кілометрів на захід за братньою допомогою...

...Сталінські вельможі готуються забрати у вас весь хліб. Вони будуть розкошувати на вашому хлібі, а ви залишитесь жити впроголодь. Хліб вам, бо ви його продукуєте! Беріть його! Розганяйте охорони коло зерна. Саботуйте молотьбу! Винищуйте й ушкоджуйте молотарки! Знищуйте заготсклади й магазини! Винищуйте активних партійних наглядачів, погоничів і донощиків» [37, с.270-271].

ДЕРЖАВНИЙ ГРАБІЖ ПОЗИКОЮ

Зі встановленням радянської влади у Галичині на населення непомірним тягарем лягли так звані державні позики. У 1948-1949 рр. насильницьке стягнення позик було особливо жорстоким. З допомогою «стрибків», міліції, емдебістів людей зганяли до клубів, де примушували підписувати «підвищені соціалістичні зобов'язання» щодо здачі грошей. Агітатори обклеювали стіни та паркани плакатами із закликами про передплату позики. Чи не кожна сторінка районних газет рясніла пропагандистськими зверненнями на кшталт «Дружньою передплатою нової позики радянський народ демонструє свою безмежну любов і відданість більшовицькій партії і своєму великому вождю і учителю товаришеві Сталіну. Всі як один передплатимо позикую!»

Грабіжницьке стягнення позик по селах провадили районні можновладці залежно від кількості жителів та наявності збройного підпілля, намагаючись і в такий спосіб «відплатити» за непокірність. Грошова позика була непосильною для селян, бо вони не мали готівки. Однак з року в рік позики повторювалися.

На радянській Україні позики були відомі ще у довоєнні часи. Населення «викупувало» позики другої і третьої п'ятирічок, «Зміцнення Оборони Союзу РСР», а потім позики 1943, 1944, 1945 років.

Після вигнання німецьких окупантів у Галичині приступили до збору позики 1944 року, а згодом і 1945-го. У наступні роки сплачувалася «Позика відбудови і розвитку народного господарства СРСР» за 1946, 1947, 1948, 1949 роки.

Збереглися дані, що Гермаківка у 1949 р. мала здати державі 47 тис. карбованців готівкою. Позика боляче вдаряла по багатьох селах, у яких ще тліли осередки національного опору.

Збір позики був нещадним. Після районної розверстки голови сільських рад ділили села на квадрати. Відтак «буксирні» групи гарнізонників та «стрибків» йшли до селянських осель.

Налякане селянство, як за татарських часів, тікало від збирачів. Очевидці розповідають, що уповноважена Мельниця-Подільського райкому партії Тетяна Коломієць міцною спиною розбила не одні двері у селах.

Мій співбесідник, який просив не називати його імені, був учасником збору позики в с. Гермаківка й розповідає таке: «...Підходимо до

хати Степана Амбросійчука. Всередині немає нікого, господарі повтікали. На кухні парує недоварений борщ. Коломієць оскаженіло хапає гарячу каструлю й обливає варивом всі стіни з іконами. Потім відчиняє скриню з пожитками й пересипає шмаття попелом. Хтось приніс пару відер води і заливає все те зверху. Інші копають у хаті до пояса яму. Ще двоє заходилися валити комин і кричать: «Бункер! Бункер!». Сплондрувавши за півгодини помешкання, ідемо до сусідів...»

Позику намагалися стягнути в максимально короткі строки. За виконання і перевиконання грабіжницького збору голови і секретарі сільських рад отримували грошові винагороди від 100 до 300 карбованців.

Збройне підпілля проти найбільш злісних збирачів позики чинило атентати. 9 травня 1949 р. убили голову сільської ради села Гермаківка Юрія Куриша. За 5 років головування він уміло загравав між підпіллям і владою. За «сумлінну» працю одержав від окупаційної влади іменний годинник.

Гадаючи, що сили ОУН на селі підупали, Куриш посилив збір хліба, позики, складав списки на виселення до Сибіру. За це і поплатився.

А сталося це так. Зібрав він у сільській раді членів «буксирних» груп і почав кричати на них, чому не виконали плану збору позики. «Ви думаєте, що вернеться Америка, ні не вернеться, ми вляємо Вам крові советської. Завтра всім іти в село й дозбирувати позику».

Було вже пізно і темно. Куриш повертався додому. Попереду ішов Петро Лесюк, як раптом чийсь голос із темряви запитав: «Ти хто?» - Відповів, що Петро Лесюк. «Проходь», - відповів той. За ним же ішов Куриш. Запитав і його. Не встиг він відповісти, як прошила автоматна черга. Куриша зранку знайшли у ярі перед своєю брамою. Ховали яничара з участю районного начальства. Отець Волошин на цвинтарі мусів сказати кілька слів. «Злочинна рука піднялася на Юрка Григоровича», - почав він. Оддалік стояв голова Мельницької райради Крутіїв, він уважно слухав і потім додав: «Вам ваш батюшка всьо сказав. Спі спокійно, дорогою товарищ, а ми за тебя отомстім».

У далекі п'ятдесяті по українській землі поряд ходили непокора і зрада. Одних губила вірність національній ідеї, інших - довірливість до більшовизму. Нація складала найважчий іспит перед світом. Тільки той достойний щастя, хто боровся за нього, лише той боявся борців за волю України, хто роду і племені не мав [37, с.271-275].

МАРОДЕРСТВО «СТРИБКІВ»

У боротьбі з повстанським рухом радянська влада організувала допоміжні яничарські формування, т.зв. «істребительні гарнізони», яких люди з презирством називали «стрибками».

До цієї категорії силою змобілізували тих, хто не пішов на фронт, поляків, які вороже ставилися до українців, та різний злочинний елемент, яким був багатий повоєнний час. Як і енкаведисти, вони жорстоко знущалися над населенням. Під час погромів гвалтували і грабували... Про це стверджують численні факти.

«Стрибки» допомагали заганяти людей у ненависні колгоспи і довгий час охороняли награбоване від людей колгоспне майно, транспортували депортантів на залізничну станцію тощо.

Обуренню людському не було меж. Грабунки «стрибків» ставали нестерпними. Бюро Борщівського райкому партії змушене було визнати: «Люди, находящиеся в истребительных батальйонах, занимаются мародерством».

Органи влади, по суті, не реагували на тривожні повідомлення. Селяни залишалися беззахисними перед мародерами, від яких неможливо було сховати майно. Залишилася народна пісня про той гіркий час:

Зажурились люди в селах:

Що мають робити?

Ходять «стрибки» районні

Людей грабувати.

Приспів:

Рад, два, три, чотири -

Ламають комори,

Розбивають в хаті двері,

Шукають бандьоров.

А як прийдуть у село

Ті зайді голодні,

Не лишають в хаті бритви,

Ані в скрині споднів.

Приспів:

А як зайдуть вони в хату, -

Все перевертають

*І по скринях, і по горшках
Бандьоров шукають.*

Приспів:

*Уже пуста в хаті стала,
Спорожнів весь двір,
Беруть тепер господарів,
Женуть на Сибір.*

Приспів:

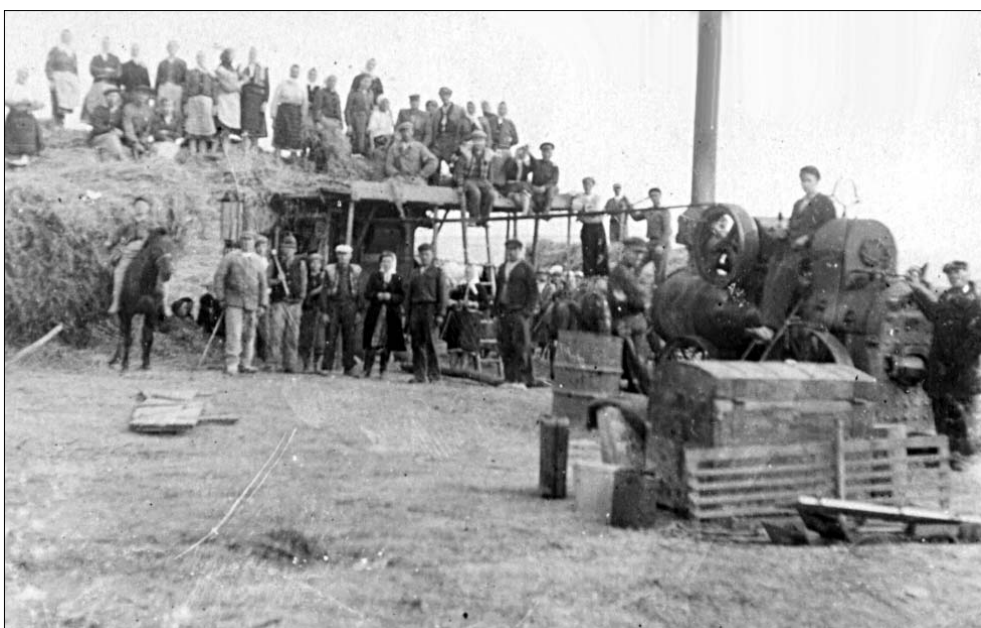
Повстанська Служба безпеки закликала «стрибків» кидати службу, якщо не хочуть загинути як лакеї комуністичного режиму.

«Московсько-большевицькі загарбники поневолили Україну, - йшлося у листівці, розповсюдженій у Гермаківці, - і в постійно зростаючих розмірах грабують майно нашого народу, топчуть наші національні святощі, нівечать духовно нашу молодь, винищують фізично весь національно свідомий елемент і революційно-визвольний рух українського народу. У цій злочинно-бандитській роботі допомагають їм різної масті вислужники, зрадники українського народу, серед яких не останнє місце займає ви, члени ганебних «истребительных» банд і т.зв. охорон колгоспів.

Рятуючи свою мерзенну шкуру, ви взяли від большевицьких бандитів зброю на те, щоби допомагати їм поневолювати свій рідний український народ, гнати своїх братів у Сибір чи Донбас на каторгу, гнати їх на колгоспну панщину, грабувати у них мізерний доробок, арештувати й насилувати українських жінок, розпиячувати і деморалізувати молодь та, врешті, стріляти в плечі оборонців українського народу - українських повстанців.

Ставши «стрибками», ви стали слугами і прихвостнями кривавого МВД-МГБ. Ви стали його співниками...».

Із розформуванням «стрибківських гарнізонів» у першій половині 60-х років ХХ ст. їх функції у колгоспі передали сторожам, які чесно стерегли колгоспні поля. Злі мов пси вони назавжди вкарбувалися своїм вислужництвом у пам'яті сільчан [31; 37, с. 155-157].

Примусова праця на колгоспному току у перші роки колективізації.

«Буксирна» група по збору державної позики 1946 р. У центрі районний кат, суддя Пласконос, ліворуч від нього голова сільради Ю. Куриш.

Група колгоспного активу на чолі з уповноваженим І. Рябенком (2-й зліва). Позаду «стрибки». В насмішку дали дівчатам гвинтівки.

«Стрибківський» гарнізон с. Гермаківка.

Відкриття советського клубу у приміщенні польського дому. На передньому плані голова Мельницького райвиконкому Крутійов і начальник міліції Бронько Чопик.

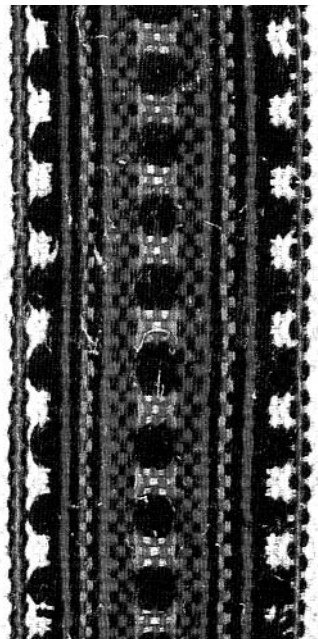

У 2000 р. гермаківчани колгоспні ферми розібрали і повернули собі у власність пограбоване у них майно.

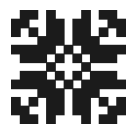

На власній землі оживає душа хлібороба. Живує Василь Мизак, 2009 р.

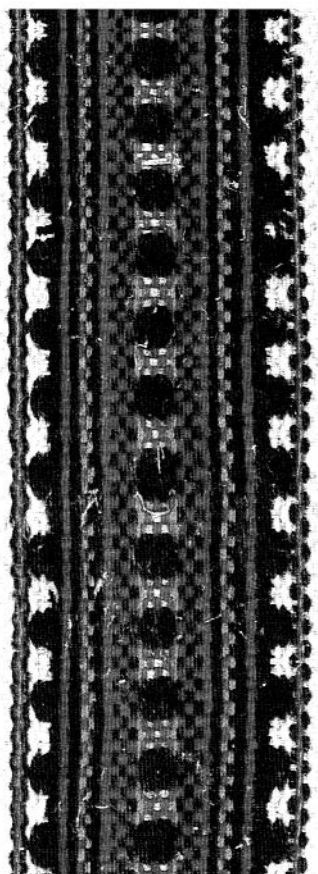
*«Волі і світу промінням
Ти їй осіни!»*

Олександр Кониський
Духовний гімн України

РОЗДІЛ 7

**З ХРЕСТОМ
ПЕРЕМОЖЕМО**

ВІДГОМІН ОПЕРАЦІЇ «СОБОР»

Ще за рік до Львівського «псевдособору», що відбувся 8-10 березня 1946 року, греко-католицьку церкву органами НКДБ було приречено на загибель. Українська церква у Галичині сталінськими поплічниками класифікувалась, як «націоналістическая, бандеровская, бандитская». Тому ще тоді арештовано все католицьке єпископство та дві тисячі (50%) священників.

Організацію собору у Львові поклали на полковника-кадебіста Богданова. Він відав підбором всіх 235 делегатів, їх доставкою і реєстрацією. Кожний представник отримував при цьому талони на обід і 200 грамів горілки. Площа біля собору у Львові в ці дні була оточена солдатами та офіцерами органів безпеки. Пропускним режимом керував старший лейтенант Овсянников. Тексти усім виступаючим на соборі підготував його секретар Павлосюк.

Таким чином, після березня 1946 року нашу греко-католицьку церкву погромлено вщент. Під заборону потрапили Богословська Академія у Львові, три духовні семінарії, дві духовні школи, дев'ять часописів. Заборонено всі громадські інституції католицької церкви: захоронки, бурси, установи для убогих, лікарні, бібліотеки, національний музей. Закрито також і промислово-фінансові організації, яких підтримувала католицька церква, - банки «Дністер», «Сільський господар», «Ризниця», «Достава», нафтопереробне підприємство «Унія» та інші промислові об'єкти. На православ'я примусово переписано близько 3040 парафій, 4400 храмів і каплиць.

Невдовзі у райцентрах Надзбруччя скликали на «наради» греко-католицьких священників. У Мельниця-Подільській на таких зборах у присутності начальника РВ МДБ Курила та голови райвиконкому Крутійова секретар РК КП(б)У Снісаренко ознайомив присутніх з ухвалою «Собору». У залі почулось обурення, шум. Тоді слово взяв Курило. Стукнувши кулаком по столу, він підвівся і сказав: «Кому не нравится решение собора, кто против, тому даю одни сутки для приготовления на Сибирь. На этом собрание закрываю, а всех попов приглашаю по одному ко мне в кабинет».

Священникам наказали створити у парафіях ініціативні комітети православних громад, зареєструвати їх. Через місяць кожна церква отримала посвідки «Про реєстрацію ревізійної комісії релігійного товариства».

Докотилась хвиля релігійного терору і до Гермаківки. Ось архівна довідка «О регистрации исполнительного органа ревизионной комиссии религиозного общества». На штампелі порядковий номер 215 від 6 серпня 1946 року. У документі йдеться: «Настоящая справка выдана в том, что Уполномоченным Совета по делам Русской православной церкви при СНК Союза ССР по Тернопольской области на основании регистрации от «6» августа 1946 года религиозного общества Святоуспенской православной церкви сего числа зарегистрирован исполнительный орган...», тобто церковний комітет. Вдалось прочитати тільки деякі прізвища членів - Лисюк, Заплітний, Синюк... (шкода, що не залишилось живих свідків ганебної акції). Внизу довідки підпис «Уполномоченный Совета по делам Русской православной церкви при СНК СССР по Тернопольской области (Куличенко)» і кругла печатка [19].

Так, одним розчерком пера окупаційної влади перестала існувати прадідівська греко-католицька парафія. Згодом на Сибір була вивезена вся сім'я гермаківського священника І. Волошина - донька, зять, онуки. Сам отець уже був надто перестарілий, тому його залишили.

Після Львівського «псевдособору» минуло 54 роки. За весь цей період Українська греко-католицька церква працювала у підпіллі і не покидала свій народ.

Напередодні розвалу СРСР церква легалізувалася і гермаківчани 12 лютого 1990 р. таємним голосуванням визначились за

повернення церкви Успення Пресвятої Богородиці у лоно УГКЦ - 234 чол. проголосували «за» і 60 за Українську православну церкву (протокол додається і він був опублікований в районній газеті «За вільний край». Однак їхні надії не збулися. Борщівський райком партії при підтримці правління колгоспу, сільської ради проігнорували добрі наміри гермаківчан й підклали міну сповільненої дії на довгі роки у взаєминах між людьми.

СПРАВИ РЕЛІГІЙНІ

ВИПИСКА

***із протоколу №1
засідання лічильної комісії
по віросповіданню
віруючих села Гермаківка
від 12 лютого 1990 року***

Порядок денний:

1. Розподіл обов'язків між членами лічильної комісії.

Лічильна комісія **ВИРІШИЛА:**

Розподілити обов'язки між членами лічильної комісії в такому порядку:

Обрати головою лічильної комісії

тов. Мизака Степана Теодоровича

Секретарем лічильної комісії

тов. Пиняк Наталію Василівну

Членами лічильної комісії

тов. Саджинську Ганну Петрівну

Тихохід Степана Максимовича

Ярему Дмитра Івановича

Пуляк Олену Іванівну

Синьків Ганну Іванівну

Голова лічильної комісії

Секретар лічильної комісії

ВИПИСКА

із протоколу №2

**засідання лічильної комісії про визначення
віросповідування віруючих села Гермаківка
Борщівського району**

від 12 лютого 1990 року

На зборах віруючих присутні 303 чол.

Порядок денний:

1. Про наслідки таємного голосування по визначенню віросповідування віруючих с. Гермаківка.
2. Роздано бюлетенів для таємного голосування - 303 шт.
При відкритті урни виявлено бюлетенів - 295 шт.
Зіпсованих - немає
Недійсних - 1

По підрахунку голосів таємного голосування по визначенню віросповідування віруючих с. Гермаківка виявилось:

1. За українську православну церкву - 60 голосів.
2. За українську католицьку церкву східного напрямку - 234 голоси.

Голова лічильної комісії

Секретар лічильної комісії

Члени комісії

НЕ ПИЙТЕ, ХЛОПЦІ, ВКРАЇНА ПЛАЧЕ

За советських часів у нашому селі, під час ремонту дороги біля церкви, члени дорожньої бригади викопали кістяк людини з пляшкою горілки під головою. Горілку випили. Колись тут був цвинтар, на якому збудовано церкву.

Йдеться про обряд поховання небіжчиків у давнину, коли людина настільки зрослася з алкоголем, що пляшку їй клали до гробу. І ця алкогольна чума продовжується до сьогодні.

Кожна чужа влада в Україні завжди намагалась прищепити любов до пиятики. Приміром, на українських землях під російською займанщиною пияцтво найбільше поширилось за Катерини Другої, яка стверджувала: «П'яним народом легше керувати». Австро-Угорсь-

ка імперія дещо обмежувала права пияків. Хоча за статистичними підрахунками Івана Франка 1876 року у Галичині їх теж було немало. Тут діяло 23269 шинків, тобто один шинок припадав на 23 душі. У Гермаківці, за пам'яті автора спогадів «Мое село» Василя Колісника, діяло 6 корчем, а раніше ще більше, у яких жидівські орендарі споживали місцеве населення.

На кожную особу, враховуючи і жінок, припадало 26 літрів горілки на рік. У багатьох околицях краю заробітна плата виплачувалась не грішми, а горілкою, тютюном, що лише збільшувало пияцтво. «Кожний новозаложений шинок, - писав Іван Франко, - відбирає майже у сотні селянських дітей можливість шкільної просвіти, на кожному крейцарові кров самовбивців і тих п'яниць, що гинуть кожного року в шинкових та весільних війнах; кожний крейцар, добутий паном на продажі горілки, облитий не тільки кривавим потом, але й слізьми селянських родин, котрим горілка забрала життєві сили».

Кількість горілки, якою торгували дідичі, орендарі, була настільки великою, що припадала і на дітей. Як наслідок, у Гермаківці зі спогадів старожилів відомі часті бійки, наприклад, між парубками з вулиці «Глинка» і «Клибаном» або іншими сільськими кутами. У селі панував роздор і не було єдності. Родичі не хотіли посилати дітей до школи, яку вважали великим злом. Учителів висміювали, вечорами кидали за ними камінням тощо. Усе це відбувалося за панщини.

У складній трагічній ситуації до порятунку українського села кинулись священники під керівництвом львівського митрополита Йосифа Сембратовича (1870-1882 рр.).

У 1874 р. він написав послання «О великім достоєнстві чоловіка», яке можна вважати початком культурного пробудження селянства. Через кілька місяців написав другий пастирський лист «О братствах тверезості», в якому закликав священників на місцях приступити до боротьби за отверезіння народу, організовувати в селах «Братства тверезості».

Члени братства складали у церкві присягу, що не будуть пити «опьяняющих» напоїв, і віддавались під опіку Божої Матері. Текст присяги був наступного змісту:

«Я прирікаю і слюбую перед Господом Богом, всемогущим, Пречистою Дівою Марією, перед Ангелом хранителем моїм і всіма Святими, втримуватися от всякого паленого напоя, котрий розпалляє, і що так-

же буду старатися по силах моїх приклоняти до сего святого товариства і приводити до него ближніх моїх. При тім узнаю і признаю, що це тільки буду повинним за невірність против Бога, но также заслужу собі на безчестіє у людей, а навіть на вилучення і видалення з мого святого братства, если бим коли-будь той слюб святий, котрий тепер добровольно і з розвагою ділаю, зухвало отважился нарушити або зломати».

Склавши таку присягу, парафіяни скріплювали її своїм підписом або хрестиком, якщо були неграмотні у «Книзі тверезості». Така книга зберігалася і в нашій церкві Успення Пресвятої Богородиці. На жаль, нами знайдено лише палітурку від неї. Книга була червоного кольору з вибитим на ній золотим хрестом.

Після прийняття присяги Папа римський Пій XI наділяв селян повним відпустом. Акція охопила всю Галичину, а митрополит Сембратович особисто контролював справи на місцях.

Тисячі селян перестали пити горілку. Сотні корчем припинила своє існування. Акція митрополита Сембратовича була першою свідомною спробою Української греко-католицької церкви організувати українське селянство до самооборони під гаслом: «Молися, тверезися і трудися» або «Хрест поборов підданство, поборе й п'янство».

Успішний захід Йосифа Сембратовича перелякав польських дідичів і євреїв, які утримували корчми. Імператору посипались доноси про загрозу подібних дій австрійському престолу. У результаті цісар Франц-Йосиф I зажадав, щоб Йосиф Сембратович добровільно залишив митрополію на користь брата Сильвестра Сембратовича, а сам виїхав на постійний побут до Рима, де він пізніше і помер у 1900 р.

Однак пияцтво, хоч і меншою мірою, продовжувалось серед нашого народу й набирало ще страхітливіших форм у міжвоєнний період.

Так, згідно з польським урядовим статистичним вісником 1937 року, у Польщі, де проживало близько 6 мільйонів українців, ними пропивалось і прокурювалось майже 150 мільйонів золотих річно. За ці гроші можна було купити 300 тисяч моргів поля або оплачувати школу й утримувати 150 тис. студентів. Західні українці за чотири години пропивали стільки коштів, скільки жертвували на книжковий фонд «Просвіти» щорічно. Як вислід, на 100 громадян цього регіону припадало аж 42 особи неграмотних.

Відомо, що Гітлер у своїй програмі, викладеній у «Майн Кампф», писав так: «... для слов'ян ніякої гігієни, щеплень, тільки горілка й тютюн... нічого більше не треба», - розраховуючи, що через кілька поколінь отрута зітре з лиця землі ненависних йому українців. Не треба буде ні крематоріїв, ні газових камер.

Наколи ж не стало фюрера, ідею алкогольного експерименту над народом продовжила імперія СРСР, за час існування якої розпочалася справжня алкогольна вакханалія.

На жаль, наша незалежність не зупинила алкоголізм. Навпаки, Україна сьогодні має мільйони п'яниць, алкоголіків і наркоманів! Про який економічний поступ може йти мова, коли значна частина людей молодого ще віку, деградувавши, вже ніколи не зможе сповна працювати.

Отже, міна сповільненої дії, закладена у наших надрах тоталітарними системами, тільки-но починає спрацьовувати. Нас не треба нікому знищувати, ми самі себе ліквідуємо.

Були в Україні війни, голодомори і чвари, але український народ завжди відроджувався з попелу, відтворюючи до життя нові покоління. Кого ж сьогодні ми залишимо після себе, адже алкоголь ще нікого не пожалів: ні вчених, ні художників, ні письменників, ні поетів...

У повоєнні роки алкоголем забрано значно більше жертв, ніж ми зазнали під час Другої світової війни. Прикро, що цю ситуацію у державі ніхто не контролює і не аналізує.

Нині у нас різко галопує виробництво та вживання алкоголю. Зрадливі трунки у фігурних пляшках з яскравими наклейками красуються на вітринах чисельних магазинів, кіосків на базарах. Майже у кожній сільській оселі налагоджена власна індустрія самогонваріння.

Підійдімо на цвинтар і перелічимо хрести, під якими спочивають зовсім молоді люди, згадаймо нещасливі сім'ї села, які страждають від алкоголізму одного з членів родини. Такі сім'ї руйнуються, калічаються людські долі, росте кількість дітей без розуму - а це майбутнє нашої нації.

«Не пийте, хлопці, Вкраїна плаче» - десь ніби чайкою за своїми дітьми сплакує бандура самотнього сивого співуна. На жаль, заглушеного естрадними децибелами та алкогольними рекламами, каламуттю кінопорнопродукції і книжкового ринку його мало хто чує. Тому муси-

мо підіймати загальну культуру українського народу з дошкільного віку, формувати престиж тверезості духу й тіла, систематично утверджувати ці чесноти в життя [40, с. 50-55].

«СІЯ КНИГА РЕКОМАЯ АПОСТОЛ»

Мова йтиме про українську стару книгу, яка, увібравши в себе християнські традиції народу, досягла високих мистецьких вершин. Серед них графічні твори неперевершеної вартості, як шрифти, гравюри, ілюстрації, кінцівки, заставки, титульні оздоблення, що й сьогодні дивують нас філігранністю виконання.

Одна з них - «Апостол» 1719 року видання, збереглася у с. Гермаківка Борщівського р-ну Тернопільської обл. Аналіз змісту книги, її поліграфічного та орнаментального оздоблення яскраво віддзеркалює особливості релігійного і культурного життя західних українців у XIV-XVIII століттях.

Видано «Апостола» друкарнею Львівського ставропігійського братства при церкві Успення Пресвятої Богородиці у Львові.

Відомо, що зазначене братство засновано у 1439 р., а у 1588 р. Константинопольський патріарх Єремія надав Львівському братству ставропігійських прав. Користуючись підтримкою, братчики виступили в обороні православної віри від польської експансії на політичні, економічні й духовні права українців, їхня діяльність носила релігійне забарвлення. Усвідомлюючи значення рідної школи для виховання молоді, вони першими в Україні почали організовувати навчальні заклади і з цією метою 1591 р. заснували друкарню для видання релігійних книг та підручників. Друкарня діяла упродовж кількох століть і навіть в умовах, коли Львівська єпархія визнала верховенство Брестської унії 1700 року, а Львівське братство - 1708 р. Друкарня продовжувала друкувати богослужбові книги для православного люду України і про це засвідчує гермаківський «Апостол», випущений у Львові 1719 р.

На підтвердження сказаного львівські друкарі у прикінцевому слові до книги написали таке:

«К читателемъ православнымъ»

Изволєніємъ въ троици славимаго Бога, за моленіємъ Пречистыя Владичицы нашей, и присно Дивы Маріи. Совершенна єсть сія Книга, Апостол названая, тцаніємъ и иждывеніємъ братства ставропігіи, при Церкви Храма Пречистеи Прєблагословенной Маріи Дивы Богородицы, Успенія ся. В. Богоспасаємомъ Граді Львові. В літо от Рождєства Христа [1719]. Мєсяца Іануарія [30] дня».

Повна назва гермаківського стародруку складається з кількох речень, які звучать так:

«Апостол»

Сі ієсть

книга новаго завіта

Содержащая в себѣ

дїяній и посланій святыхъ

Апостоловъ

По оуставу Церковному къ оупотребленіи Чтеніи на правиле Церковны Сочиненая и Расположеная.

Тцаніємъ и иждивеніємъ Братства при Храмѣ Успенія Прссвятой Богоматєре в Типографіи ихъ совершенні Издадєся.

Въ Львові

В Літо Бѣтія Міра, [7227]

отъ Воплощенія Господня, [1719]»

Слід згадати, що Успенське братство у Львові відкрило власну друкарню, завдячуючи Іванові Федорову (Федоровичу), яку відкупило у нього в кредит «у скарбницю церковну». Маючи кваліфікованих ремісників, обізнаних з друкарством, їм неважко було розпочати власну справу. Разом з друкарнею у власність братства перейшла й поліграфічна база Івана Федорова, створена ним під час праці у Львові. Серед них відливки шрифтів, дереворити, кліше різних орнаментів, які використовувалися друкарями як заставки і кінцівки.

Починається «Апостол» розкішно оформленою титульною сторінкою у вигляді барокового іконостасу із зображенням євангельських сюжетів. Під гравюрою своє прізвище залишив майстер «ієромонах Никодим», відомий як Никодим Зубрицький, що належав до плеяди видатних українських граверів XVII - початку XVIII ст. Мав великий досвід в оздобленні фронтисписів, текстових ілюстрацій. Працював у Львові, Уневі, Києві і Чернігові. У центрі фронтиспису гравер Никодим уміло вкомпонував вищезгадану назву книги та рік її видання.

«Апостол» проілюстровано 11-ма великими гравюрами на розмір книги і 18-ма меншими, з яких прочитуються чисельні елементи національної культури українців: архітектура львівських споруд, інтер'єр кімнат, настінні ікони, одяг людей, їх обличчя, зачіски, відповідна зброя тощо. Цікаво виконані гравюри Святих апостолів Луки, Павла, Івана, Марка, Якова, вміщені на величину формату видання.

Українські майстри гравюри сміливо їх моделюють, зіставляючи світло, тіні, штриховані пунктирні лінії. Образи апостолів уособлюють різні характери, якими прославляється ідея творчої праці для добра народу, звеличується філософія українського християнства та творців богословської думки тієї складної історичної доби.

Стародрук виконаний червоною і чорною фарбами, шрифтом Івана Федорова з багатьма заставками з фєдорівського «Апостола» 1574 р., що характеризуються густою рослинною орнаментикою. Братська друкарня з елементами власних майстрів уміло поєднувала також заставки й чужих виконавців, наприклад, з приватної друкарні Михайла Сльозки та його львівських видань «Апостолів» 1639 і 1642 рр. Вони часто повторюються у 49 декоративних та вплетених у них євангельських сюжетів.

З книг Михайла Сльозки братські друкарі запозичили гравюри Святих Павла та Івана 1639 р., видання і гравюру «На Рождество Христове» Памви Беринди 1616 р.

Додамо, що друкарня Михайла Сльозки постала 1639 р. і видавала книги навіть технічно кращі за братські. За це вони часто конкурували між собою. В «Апостоли» є також єдина заставка, використана з мідериту німецького гравєра Ганса Зебальда Бєхама - учня Альбрехта Дюрєра. Цю заставку творчо переробив Іван Федоров і її унаслідували братчики.

На думку автора, братська друкарня мала свій герб, який був значно складніший за фєдорівський. В «Апостоли» 1719 р. він поданий на звороті фронтиспису. З лівого боку герба зображена вежа Успенської церкви у Львові.

Біля неї на фоні трибаштової вежі святі, обабіч тіла усопшої Божої Матері. У хмарах над ними Бог-Отець і Бог-Син з короною над Матір'ю Божою. Внизу малюнка - львівський лев.

Під цією композицією віддруковано вірш невідомого автора на прославу Матері Божої:

*«Син от Дівы рожденний, бывшу дівичтву цілу,
И в смерти ей въ тлінность не дал йти Тілу*

*Но долгъ смертний давшу паки отживляетъ:
И в вишшій Чертог свѣтло в проважаетъ:
Да где самъ сѣде, в десныхъ Отця сопрестольна,
Тамо Матерь и раба, любви Трієхъ полна,
Будетъ престоючи; да нас прекровъ снабденных,
Сия єя; въведетъ таможде спасенихъ».*

Апостольські тексти видання яскраво доповнюють тематичні гра-
вюри меншого формату, наприклад: «Смерть Апостола Стефана»,
«Савле, чого мене гониш?», «Плавання Апостола Павла», «Відвідини
болящого», «В'їзд Ісуса Христа в Єрусалим», «Апостол Павло виганяє
бісів», «Зцілення юнака» та інші. У багатьох з них уміло вписано міні-
атюрні абрєвіатури відомих і невідомих майстрів-граверів: «NZ» - зга-
даний Никодим Зубрицький; «BO» - невідомий львівський словолит-
ник і друкар (1664-1665 рр.); «EZ» - Євстахій Завадівський, майстер
широкого діапазону. Ще подані літери незнаних граверів: «ВФЗ»,
«КО», «ВОЗ», «ВОТ» - які, без сумніву, були талановитими майстрами.

Книга складається з 255 аркушів розміром 180 на 300 мм, у розгорну-
тому вигляді 360 на 300 мм. Друковані сторінки містять по 27 рядків тек-
сту, який укомпонований у рамки зі складним геометричним орнамен-
том. Складається «Апостол» зі вступу, апостольських послань та покаж-
чика літургійних відправ, починаючи від Пасхи на цілий рік.

Надруковано книгу на папері ймовірно з місцевої папірні у Раві Ру-
ській або міст Зашкова, Гданська, Вроцлава, звідки купці привозили
папір у бочках.

У зв'язку з тим, що «Апостола» постійно читали, його палітурки пе-
ріодично зношувались і вимагали оправи. Названа книга також була
оновлена приблизно 200 років тому.

Природно, виникає питання: хто придбав книгу для церкви у с.
Гермаківка? Про жертводавця дізнаємось, читаючи на перших вісім-
надцяти сторінках написане його власною рукою:

«С ім'ям отця і сина и Святого Духа, Амінь.»

**Сія книга рекома я Апостол котрий ей раб Божий Іоан с Кате-
риною (далі текст пошкоджено. - Н.М.) в пам'ять о душе і за отпу-
щення гріхов офіручи Пану Богу на хвалу Храму Успення
Пресвятої Владичиці нашої Богородиці в есі Гермаковкі. А хто ей
мав би отбирати той проклят будет, анафема. За которую дал зо-
лотих три десятки в року 1738. Амінь».**

Жертводавець лякав карою тих, хто хотів би відібрати «Апостола». І це зрозуміло. У ті часи конфіскувати книгу з церкви міг польський дідич за невиконання панщини або єврейські орендарі, які часто володіли ключем від святині.

Але Свята Книга упродовж століть збереглася, завдячуючи вірним, і ми маємо можливість прочитати в самому кінці молитву її друкарів: *«Молимъ оубо васъ христіяне братіє. Прочитающій сію книгу, аще что поползновенно, или безмістно быти приключися, сподобашіся болших дарованій от Духа святаго исправите. Иже труждающихся в ділі семъ душеспасительномъ, благославите, а не клените: Да ѡ сами прошенія и благословенія сподобитесь от Вседержителя Бога. Сгоже поспішескомъ и сія Книга начася и свершися: Ємуже честь слава и держава, въ безконечнія віки вікомъ, Амїнь».*

Підсумовуючи, зазначимо, що братська друкарня при церкві Успення Божої Матері у Львові постачала богослужбові книги та інші свої видання по всій Галичині, Волині, Поділлі, а також Молдавії та Валахії. На жаль, у дослідженнях вітчизняних науковців серед стародруків, виданих в Україні, «Апостол» 1719 р. не числиться - можливо, це видання надзвичайно рідкісне. Адже книга була видана через одинадцять років після прийняття братством Брестської унії 1708 р. Хоча Львівське братство, як пише Іван Огієнко, - «здалося на своїх умовах - що буде незалежним, але залежатиме тільки від самого папи, який забезпечив братству волю друку книжок».

20 жовтня 1730 р. Львівське братство добилось підтвердження від польського короля на привілей виключного права друку руських книжок.

Враховуючи складні взаємини, які відбувались між уніатами і православними, інспірованими Річчю Посполитою і Московщиною, примірники «Апостола» могли бути знищені.

Видання є визначною пам'яткою староукраїнської книжкової графіки, богословського і філософського мислення учених-богословів, філософів і майстрів. У ньому втілено досвід у розвитку книги від Федорівського «Апостола» 1574 р. до братського 1719 р.

Цю книгу тримали у руках багато поколінь гермаківчан. Під склепінням матірної церкви дяки виспівували з книги «Апостол» і прихожани уважно вслухалися у симфонію святих слів, відчуваючи у Божому слові розраду і надію для себе [41, с.168-176].

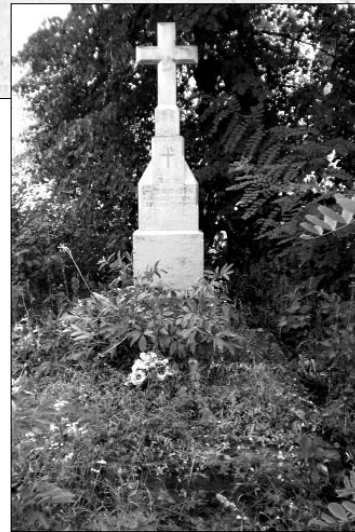
Довідка уповноваженого у справах Російської православної церкви Куличенка про перереєстрацію греко-католицької церкви с. Гермаківка на православну, 1946 р.

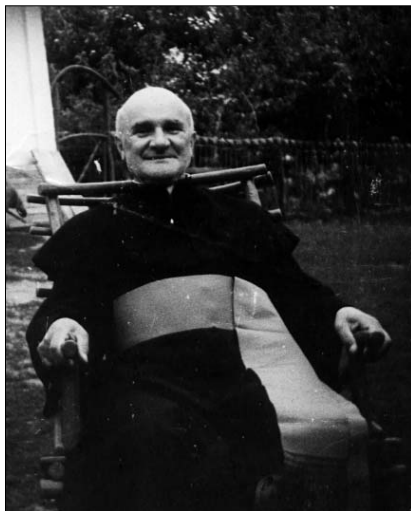
Похоронна процесія 60-х років XX ст.

Похорон отця Івана Волошина, 1960 р.

Хрест на могилі отця Івана Волошина.

Авксентій Бойчук, ректор Станіславської греко-католицької духовної семінарії. Н. у с. Іване-Пусте. Політв'язень СРСР.

Маланка, 1943 р. Учасники - члени збройного підпілля ОУН.

Вертеп 1952 р. Зліва направо у 1-му ряду: Йосип Бігун, Іван Кидик; у 2-му ряду: Тадей Костюк, Василь Карачко, Василь Бойчук, Володимир Тихохід, Авксентій Киф'як, Василь Шимків; у 3-му ряду: Іван Калущький, Іван Чубей, Юрій Фащовий, Дмитро Гресюк, Василь Лесюк, Артем Костецький.

Вертеп 1961 р. Учасники арештовані й утримувалися у слідчому ізоляторі Борщєва.

Вертеп, 1966 р. Зліва направо: Тарас Синьків, Василь Мизак, Богдан Задорожний, Степан Задорожний, Дмитро Синюк, Василь Боєчко, Ярослав Боєчко, Нестор Мизак, Василь Ярмолюк, Ігор Калуцький, Михайло Бережницький, у масці жиди - Ярослав Синьків.

Вертеп 1966 р. Зліва направо: Ярослав Боєчко, Тарас Синьків, Ігор Калуцький, Михайло Бережницький, Василь Мизак, Нестор Мизак, Василь Ярмолук, у масці жида - Ярослав Синьків.

Персонажі Різдяного вертепу. Ірод - Нестор Мизак, Ангел - Тарас Синьків, 1966 р.

Вертеп, 1967 р. Зліва направо: Василь Мизак, Михайло Бережницький, Ігор Калуцький, Дмитро Стемберський, Нестор Мизак, Петро Ярема, Василь Боєчко, Петро Вовчук, Дмитро Синюк. На передньому плані ангел - Дмитро Никирса, жид - Максим Чаплінський.

Персонажі вертепу, 1967 р. Зліва направо: Нестор Мизак, Петро Вовчук, Максим Чаплінський з маскою жида.

Різдвяні козачата, 1970 р. Зліва направо: Михайло Делетканич, Григорчук, Роман Остафійв, Іван Коновальчук, Богдан Миханюк, Володимир Варзо.

Відроджені вертеп, 1989 р. У вертепі брали участь: Василь Гуменюк, Іван Гуменюк, Дмитро Грубашук, Василь Дем'янів, Степан Карачко, Василь Куземчак, Ленюк, Василь Мизак, Ігор Сиротюк, Степан Тихохід, Іван Шмиглик та інші.

Нововідновлений вертеп при УГКЦ Успення Пресвятої Богородиці у с. Гермаківка, 2011 р. Персонажі вертепу: козак - Василь Боднарчук, 1-й цар - Олег Квас, 2-й цар - Дмитро Мизак, 3-й цар - Віталій Сарабун, Ірод - Назар Саджінський, воїн - Андрій Гаєцький, 1-й ангел - Роман Пирш, 2-й ангел - Анатолій Григораш, 1-й пастух - Петро Філяк, 2-й пастух - Андрій Фршюк, 3-й пастух - Василь Пелеп'юк, смерть - Юрко Фащовий, жид - Василь Босчко, чорт - Андрій Шмигельський, 1-й віншувальник - Ігор Гнатюк, 2-й віншувальник - Андрій Юрчак, 3-й віншувальник - Роман Тимчук, 4-й віншувальник - Олег Марковський. Організатор вертепу - Галина Тарих.

Відзначення 1000-ліття хрещення України-Руси у Гермаківці, 7 серпня 1988 р.

Жіночий хор у відзначення 1000-ліття хрещення України-Руси (на подвір'ї матірної церкви).

Хор греко-католицької церкви с. Гермаківка під час конкурсу християнської пісні напередодні Великодня 1996 р., смт Мельниця-Подільська.

Панахида на відреставрованій могилі отця Савчинського, 2 червня 1996 р.

ЗАПРОШУЄМО НА ОСВЯЧЕННЯ ХРАМУ!

4 жовтня о 12.00
у с.Гермаківка

відбудеться освячення
греко-католицького
храму Успіння
Пресвятої Богородиці.
Запрошуємо всіх
вірних взяти участь в
урочистостях.

о.Михайло ГРИЦЬКІВ, парох,
церковне братство

*Запрошення на
освячення
Українського греко-
католицького
храму Успіння
Пресвятої
Богородиці 4
жовтня 2009 р.*

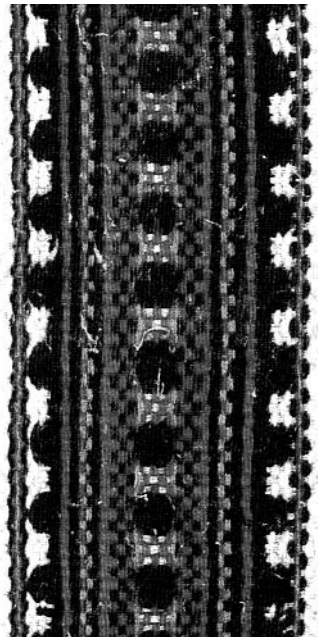
*Зустріч і
проводи
Місійної
Матері Божої
у Гермаківці
14-21 березня
1993 р.*

Церква Успення Пресвятої Богородиці у Гермаківці (сучасний вигляд).

Дзвіниця біля церкви.

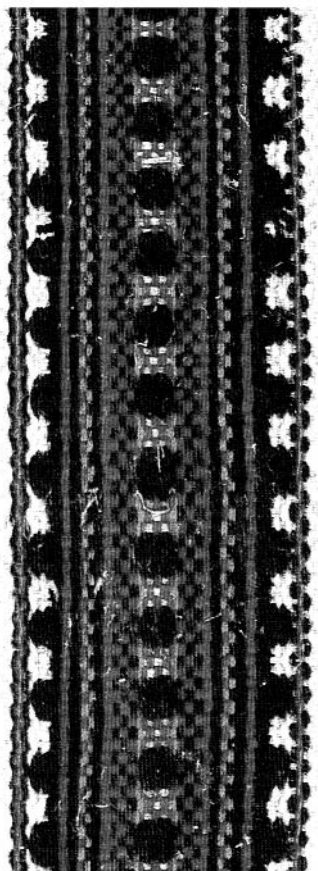

*«Щастя дай, Боже, народу!
І многая, многая літа!»*

Олександр Кониський
Духовний гімн України

ГРОЗДІЛ 8 ДІЛА ДОБРИХ ОНОВЛЯТЬСЯ

ВОСКРЕСЛА СЛАВА ПОНЕВОЛЕНОЇ НАЦІЇ

Тридцять вісім років, які минули від дня загибелі останнього повстанця на території Мельниця-Подільського р-ну, референта СБ Степана Слишинського («Комар»), що впав у с. Гермаківка до дня проголошення Акта державної Незалежності України 24 серпня 1991 року, були нелегкими. Вакханалія червоного безправ'я і експлуатації залишила глибокі шрами на серцях гермаківчан. Загнане, затиснуте у колгоспне ярмо, селянство жило і трудилося у мовчанні й покорі.

Лише на дев'ятому повоєнному році, у 1954-му, скасували грабіжницькі позики, відмінили податок за бездітність. Сімейні люди віком від 18 до 50 років, які не мали жодної дитини, сплачували по 150 крб на рік, ті, які мали одну дитину - 50, двоє дітей - 25. З тих, що не перебували у шлюбі, стягували так звані холостяцькі. Але з 1956 року ввели податки з городу, саду, кількості голів худоби, свиней. Під тиском місцевої влади селяни здавали у фонд колгоспу продукцію з підсобного господарства - картоплю, молоко, яйця. Для колективного поля вилучали з їх дворів перегній, попіл, курячий послід.

Кожен працюючий перебував під невсипущим контролем дільничних міліціонерів. У тих, хто ухилявся від роботи в колгоспі, здійснювали обшуки. Їх штрафували, зменшували присадибні ділянки, не давали коней виорати город, не виписували солому для годівлі худоби. Найбільш безправними у колгоспі були жінки. Вже через кілька тижнів після пологів їх змушували виходити на польові роботи.

Мізерної плати за роботу не вистачало на прожиття, тому селянам доводилося красти. Не раз за ними стріляли колгоспні сторожі, ловили їх, били, штрафували, карали тюрмою.

У пошуках кращої долі з кожного нашого села у п'ятдесяті-шістдесяті роки за так званою «вербовкою» виїжджали по 10-15 сімей на Східну Україну - у Донецьку, Дніпропетровську, Херсонську, Кримську та інші області. Дехто шукав щастя у Російській федерації, далеких і близьких союзних республіках. Демобілізовані з радянського війська нерідко назавжди залишалися у чужих краях. Десятки молодих людей після закінчення школи влаштувалися на роботу в обласних центрах. Село старіло.

У селі поступово проводилася русифікація. Документація у колгоспі, сільраді, на пошті поступово ставала російськомовною. Збільшувалася кількість годин на вивчення російської мови у школі. У навчальному закладі нав'язувалася примусова комсомольсько-піонерська діяльність. Піонерський галстук та комсомольський значок стали невід'ємними атрибутами советського школяра. Їх вимагали носити кожного дня, проводили виховну роботу з тими батьками, чиї діти ходили без них.

У колгоспі і школі зростали партійні ряди. Тим, хто пов'язував своє життя з партією Леніна, знаходили «кращу» роботу - бригадира, рахівника, комірника, водія, тракториста.

Але дух волі, дух непокори витав у Гермаківці. Він повнив людські серця надією на кращі прийдешні часи. Народ пам'ятав свою історію. Пережите згадувалося, передавалося дітям і онукам. Особливою популярністю користувалася патріотична література, заборонена владою, як-от: «Історія України-Руси» Михайла Грушевського, календарі «Просвіти», «Золотий колос», греко-католицькі «Місіонарі»... Їх таємно перечитували і передавали з рук у руки. Переглядалися вцілілі фотографії загиблих борців за волю України - братів і сестер, синів і доньок. Не раз до щему збуджували душу повстанські пісні та колядки. Вечорами наодинці, а хто із сусідами слухали вільний український голос радіостанцій «Свобода» і «Ватикан».

Але найцікавішим для підлітків були розповіді про учасників та свідків визвольних подій. Так, Андрій Калуцький розповідав, як переховував повстанців у себе на стриху, Іван Масовець - про участь в повстанських боях у концтаборах.

Цікавими були розповіді про героїчні рейди УПА Івана Ковальського з с. Нівра, який випасав з нами корову на полях від цього сусіднього села.

Тоталітарна влада не послаблювала ідеологічного контрнаступу на незнищенні національні ідеали. «Націоналізм, - читаємо в «Українському радянському енциклопедичному словнику», - буржуазна ідеологія, характерними рисами якої є пропаганда зверхності національних інтересів над соціальними, проголошення національної нетерпимості». Це було не просто визначення поняття. Прояви українського націоналізму заборонялися, з ними держава боролася, нівелюючи самостійність нації. Тисячі працівників КДБ, сотні кафедр і наукових установ, кіно, література і публіцистика нещадно витравлювали національну свідомість людей.

15 жовтня 1959 р. радянський агент убив у Мюнхені довголітнього провідника революційної боротьби, Голову Проводу Закордонних частин ОУН Степана Бандеру. Через три дні після скоєного злочину про це повідомив часопис «Шлях Перемоги», який виходив у Мюнхені: «Немає вже між нами Провідника, немає того, під керівною рукою якого йшли і привикли йти навіть на смерть лави борців за визволення України. За останню чверть століття з іменем Бандери нерозривно зрісся визвольно-революційний рух українського народу. Його ім'я в поточній мові своїх та ворогів стало символом українських націоналістів, бійців УПА, українських патріотів-активістів».

Ця трагічна вістка дійшла й Гермаківки. Люди пошепки говорили про болючу втрату. Докочувалися й інші події. Скажімо, про останній бій трьох повстанців на межі Підгаєцького і Бережанського районів у квітні 1960 р. та інші події.

Партійно-кадебівські органи робили все можливе, щоб очорнити, спалювати національно-визвольний рух під прапором ОУН. На сторінках різних часописів постійно публікувалися сфабриковані листи або відозви з каяттям колишніх борців.

Колішні учасники визвольної боротьби перебували під постійним контролем та шантажем. Після повернення з концентраційних таборів багатьох із них довго не прописували у нашому селі, організували привселюдні судилища, примушували «каятися». Повторно засудили Степана Ярему («Хвиля»).

Радянська влада продовжувала курс на викорінення Української греко-католицької церкви. Підступно знімалися хрести у селі та на полях, руйнувалися каплиці. Заборонялося дзвонити у церковні дзвони, ховати померлих з хоругвами і панахидою, відвідувати дітям церкви. Не можна було на Різдвяні свята колядувати, у Великдень співати гаївок. У найбільші християнські свята в колгоспі завжди знаходили роботу.

Але час показав, що суспільство з єдиною «керівною і спрямовуючою силою КПРС», інтернаціональною мафією та номенклатурою існувати довго не могло.

Імперська політика Радянського Союзу була політикою насилля, яку остаточно загострили регіональні конфлікти, війни, довгих десяти років афганської бойні... Афганська війна принесла Тернопільщині 40 загиблих. Четверо були з Борщівського району.

«...і велика зоря спала з неба, палаючи, як смолоскип. А ймення зорі тій Полин. І стала третина води, як полин, і багато з людей повмирили з води, бо згіркла вона...» Таким було віщування Іоанна Богослова, яке ми можемо витлумачити як аварію на Чорнобильській атомній станції. Ця катастрофа сколихнула весь світ, бо зачепила чорним полиновим крилом не лише Україну.

Найбільша біда упала на нашу землю. Не такого чекали для рідної держави. Найсвітліші сподівання плекали для своєї багатостраждальної батьківщини...

Проте Горбачовська політика «гласності і перебудови» породила нові настрої, викликала калейдоскопічну зміну подій в Україні.

У 1987 році в Києві був заснований культурологічний клуб. Тут точилися відверті розмови про штучний голодомор 1933 року, роль ОУН, УПА у боротьбі за українську державність та інші національно значимі історичні віхи.

На повну силу зазвучали голоси за збереження української мови Олесь Гончара, Дмитра Павличка, Івана Драча, Сергія Плачинди. 11 лютого 1989 р. в Києві почало діяти Товариство української мови імені Тараса Шевченка, зароджувалися неформальні організації, котрі в дуже короткий час активно зарекомендували себе у Галичині, - Українська Гельсінська Спілка, товариства «Лева», «Зелений світ». У Львові відбулися несанкціоновані мітинги, які організували дисиденти В'ячеслав Чорновіл, брати Гурині, Ігор та Ірина Калинці, Іван Макар.

1 травня 1989 р. у столиці Галичини вперше на демонстрації пройшла колона молоді з синьо-жовтими прапорами та іконами Матері Божої. Ця подія сколихнула всю Україну.

30 липня 1989 р. перші національні прапори замайоріли над Тернополем. Їх підняли члени Тернопільської філії УГС на чолі з Левком Горохівським під час посвячення могили жертв НКВС, закатованих у тернопільській в'язниці у 1939-1941 роках, та січових стрільців. Цей мужній патріотичний крок пробудив до національного поступу всю Тернопільщину.

Дух високого патріотизму виявила Борщівщина в авангарді з колишньою повстанською Мельниччиною.

8-10 вересня 1989 р. в Києві відбувся установчий з'їзд Народного Руху України. Долаючи різні перешкоди, від Борщівщини поспішили на з'їзд колишні учасники національно-визвольного руху. Серед них наш односельчанин Дмитро Ярема. Повернувшись з установчого форуму, делегати були сповнені духом революційної столиці. Дмитро Ярема вперше прийшов до церкви із синьо-жовтим значком на піджаку й запропонував хористам заспівати гімн «Боже, послухай благання». Під склепінням матірної церкви залунала героїчна християнська пісня, яка кликала до національного пробудження. У навколишніх селах відбувалися грандіозні панахиди на честь полеглих героїв.

30 грудня 1989 р. відбулася грандіозна панахида у Борщеві, в якій взяв участь колишній в'язень, подвижник Української греко-католицької церкви єпископ Павло Василик. Цього дня над Борщевом уперше замайоріли синьо-жовті знамена.

«Ми прийшли сюди, - говорив на цвинтарі владика Василик, - з'єднані єдиним серцем, щоб подякувати Богові за отих славетних борців що віддали своє життя за кращу долю і волю України...» Згадав владика Визвольні Змагання 1918-20 років, штучний голодомор 1933-го, визвольну боротьбу під прапором ОУН-УПА, жертви народу, депортації, знищення Української греко-католицької церкви... «...Скільки скалічено нашої молоді, нашої дітвори у тому жахливому полоні. Прийшовши у нашу хату, більшовизм приніс нам роздор. Страшна проклята руїна породила нам іродів, котрі не щадили дітей власного народу і помагали каттам. Ось чому ми повинні так наполегливо молити Бога відроджувати пам'ять про полеглих борців за волю України...»

«Чи прирікаєте свою вірність і любов рідному українському народові?» - звернувся до присутніх.

«Прирікаємо!» - відповіли люди.

«Чи прирікаєтесь у вірності Українській греко-католицькій церкві?»

«Прирікаємось!» - поклялися тисячі українців.

21 січня 1990 р. у населення краю взяло активну участь у ланцюгу єднання, присвяченому святові Злуки Західно-Української Народної Республіки із Українською Народною Республікою. Уздовж тернопільської магістралі з синьо-жовтими знаменами вишикувалися старі і молоді, колишні воїни УПА, збройного підпілля ОУН-УПА та симпатисти.

У ланцюгу мали честь стояти і гермаківчани. Серед них Дмитро Ярема, брати Нестор і Василь Мизаки, учитель математики Степан Соловій, Роман Колісник із сином Ярославом, Степан Тихохід, Антон Скаляк, Ольга Пуляк та інші.

Об'єктивні суспільні процеси в Україні неспростовно підтверджували історичну справедливість боротьби ОУН, УПА за незалежність України, про всеперемагаючу правду та незнищенність української Національної Ідеї.

У краї продовжувалися віча, походи та панахиди. 11 лютого 1990 р. на славу удався мітинг у Гермаківці. Тут уперше пролунав сміливий заклик розпочати вшанування героїв ОУН, УПА. З доповіддю про визвольні змагання українського народу виступив Нестор Мизак. Під звуки козацького маршу ветерани ОУН внесли синьо-жовті знамена. Священик УГКЦ Іван Синьків закликав вірних до повернення у лоно рідної греко-католицької церкви. Люди підтримали його заклик. Потім старші жінки - наші матері, як Марія Мизак, Степанія і Ольга Матіїви та інші почали співати «Боже, послухай благання». Хто знав, підхопив пісню. То був незабутній момент. Люди розковувалися, згадували минуле, раділи, що дочекали благословенного часу побачити рідні прапори. Однак стара советська влада не хотіла здаватися. На сільські ради чинився тиск, щоб вони не «випускали ситуацію з-під контролю». Сільська рада у Гермаківці змушена була прийняти рішення такого змісту: «Народний рух у Гермаківці вважати провокаційним і антинародним, що викликає недовіру у людей. Заборонити у селі проведення мітингів, зборів тощо».

У руслі політичних ігор партноменклатура зумисне загострювала міжконфесійні конфлікти у краї.

Омріяна віками, воля прийшла в Україну 24 серпня 1991 року, коли Верховна Рада України прийняла документ історичної ваги - Акт проголошення незалежності України. Незалежна держава, за яку упродовж століть складали голови сини і доньки української нації, вояки Української Повстанської Армії, члени збройного підпілля ОУН, стала дійсністю.

У Надзбруччі почалася хвилююча підготовка до відзначення 50-річчя зародження Української Повстанської Армії. Його святкування вилилось у велику демонстрацію відданості народним ідеалам, за які полягли герої збройного чину ОУН-УПА

5 липня 1992 року перезахоронили п'ятьох повстанців у Гермаківці - дружину окружного провідника ОУН Кам'янецьчини «Шури» Ларису Соколянську, двох молодших командирів куреня «Сірі вовки», підрайонного референта СБ Василя Стефанчука («Ігор») та повстанця Володимира Олексина («Тарас»). Домовини накрили синьо-жовтими прапорами із намальованими позолотою стрілецькими хрестами, стрічками із написами «Героям слава!» [37, с.338-343].

Їх на раменах несли молоді солдати Борщівського гарнізону. Траурну процесію супроводжували вісім греко-католицьких священників, сто співаків, два духові оркестри тисячі людей з сотнями прапорів і церковних хоругв. Під звуки гімну і військового салюту труни з прахом героїв опустили в братську могилу на кладовищі.

23 серпня 1992 року у Гермаківці освятили пам'ятник національному герою районному провіднику ОУН-УПА Андрію Назарківу («Зелений»). Монумент збудували на кошти односельчан і встановили перед школою. Возвеличили торжество повстанськими піснями хоріві колективи Мельниці-Подільської, Горошової, Устя-Єпископського та дует «Сірі вовки» з Чортківщини. Оживала героїка ОУН, УПА, воскресали розстріляні, закатовані незламні душі борців України...

Далі подаємо репортаж зі свята освячення пам'ятника Андрію Назарківу («Зелений»).

ГЕРОЙ У КАМЕНІ ПОСТАВ

Репортаж із свята освячення пам'ятника районному провіднику ОУН Андрію Назарківу («Зелений») 23 серпня 1992 р. у с. Гермаківка

У святі брали участь шість священиків Української греко-католицької церкви, які відслужили урочисто-траурну панахиду та освятили пам'ятник, учасники визвольної боротьби ОУН, УПА, соратники «Зеленого», мешканці сіл району, сільська молодь, інтелігенція; рота солдатів Борщівського військового гарнізону, які віддали салют і пройшли урочистим маршем повз пам'ятник «Зеленому». Урочисту частину свята забезпечили духові оркестри з с. Іванків та Борщівського гарнізону, хори повстанської пісні з Мельниці-Подільської, Горошова, Устя і Великих Чорнокінців. Програму склав і вів Нестор Мизак. Далі подаємо тексти виступів, які відбулися в урочистостях, без зміни стилю і мови оригіналу в магнітофонному записі.

Отець Богдан (м. Борщів): «Україно! Яку зашироку могилу тобі викопати, глибоку, щоб усіх героїв твоїх в одному місці поховати. Чи стане земля твоєї святої на всіх. Україно, ти на тих кістках героїв, на тих їх відважних поривах сьогодні зростаєш. Рік тобі завтра минає. Ти як те немовля, яке бачить, розуміє, на ногах стоїть, але йти вперед не може. Сьогодні збрала нас на тому від сьогодні святому місці величава подія. Бо ті, що впали, були, здається, в безвісті з тою ордою московською, здається, на віки вічні впали у забуття, вони сьогодні встають з могил, вони сьогодні лицем до свого вільного народу встають. Сьогодні ми зійшлися біля того першого, мабуть, на Україні пам'ятника нашому повстанцю, нашому герою - районному провіднику УПА «Зеленому».

То була велична армія. Така армія не могла бути забутою світом. То армія, у якій будуть навчатися, будуть досвід перебирати, то армія, до якої ти йшов. Тобі казали, дістань зброю, дістань одяг, дістань їжу і воюй, воюй за свій народ. Треба було бути відважним, треба було любити той народ, щоби йти в таку боротьбу. І в сьогоднішній день тут стоїть посивіла жінка, уся в чорному, і в неї сьогодні, за її вік лебединий, мабуть, найсумніший і найрадісніший день. Тут є присутня на нашому святі наша мати, дружина Назарківа Андрія, той живий свідок, той живий мученик, яка зазнала і каторги, і родичів там своїх втратила, залишила там синочка свого. Сама вернулася звідти і що-

би знову тут показували пальцем, що це зрадник і все. Ні, ти не була зрадником. То ті, що говорили, були обплутані облудою і на очах і на розум, що так говорили на тебе. Ти була українкою, ти була вірною дружиною героя. Завтра свято. Незалежність України. Герої повстанці, які ночами в п'ятьму, сльоту проводив наш сьогоднішній герой Андрій, з ворогом поступали справедливо, вони нищили ворога, вони не залишали для нього місця. Або ти з нами, або протів нас. Місця лицемірству не було залишено. Вони боролися в нерівному бою, боролися і билися за Україну. І сьогодні також за Україну треба боротися. Сьогодні також за Україну потрібно стояти. І сьогодні битва ще важча. Бо скільки сьогодні є тайних, підпільних ворогів, які не мають нації ніякої, вони ще думають, що вони советської нації. Скільки сьогодні є ще тих ворогів, лицемірів, які не можуть освідомити себе народом, відчути це і сьогодні, також іде бій. Сьогодні скритий бій іде. Боротьба велика йде. І треба бути дуже обережним, мати зір, щоб знати, хто говорить лише «Слава Україні», а хто серцем горить за Україну.

Я сьогодні біля того величного вояки хочу звернутися до нашої молоді, бо вам належить торити дорогу повстанців. Вам належить найбільше відстоювати честь і незалежність нашої України. Будьте гідними тих героїв, яких ювілей сьогодні золотий святкуємо. Будьте гідними їх, будьте українцями, величними героями. Бо коли будеш жити по правді, боротися, трудитися, то правда не вмере. Правда воскресне, як воскрес районний провідник УПА Андрій по псевді «Зелений». Сьогодні йому поклін. І від сьогодні це не буде, як стояли раніше по селах ідоли, де несли під силою квіти. Тут квіти ніхто не буде назначати приносити, вони все тут будуть. Тут не будуть підмітати школярі, коли їм скажуть, ту все буде чисто. Бо люди люблять шанувати тих, хто за них боровся, хто за них життя віддав. Слава Україні! Слава величним воякам Української Повстанської Армії! Слава нашому національному герою районному провіднику УПА Андрію Назарківу, псевдо «Зелений».

Прошу усіх присутніх нашого посвячення і за душу покійного Назарківа Андрія Петровича, районного провідника Української Повстанської Армії помолімся вперше спільною, мабуть, такою великою до Бога, щоб Господь вислухав нашу молитву - три рази Отче наш і три рази Богородице Діво!»

Нестор Мизак: «Шановне громадянство! Ми освятили монумент національному герою України, районному провіднику ОУН, УПА,

вірному християнину, греко-католику Назарківу Андрію Петровичу. Щезають у морок віків бородаті ідоли, а на зміну їм появляються монументи справжнім поборникам волі.

Андрій Назарків був одним із славної когорти провідників, які очолили боротьбу проти стократ переважаючих сил ворога. 50 років тому червона і коричнева чума вогнем і мечем сплюндрувала наші села. Від нашого рідного дому не залишилося каменя на камені.

Ворог знищив селянина-хлібороба, наснагу до праці, рідну кооперацію, рідну школу і найстрашніше, наніс смертельний удар греко-католицькій церкві.

Провідник Назарків народився 1909 року. З малих літ він усвідомив, що його життя не належить йому, а тому помноженому на мільйони, уярмленому українському народу.

У другій половині тридцятих років він вступив до підпільної Організації Українських Націоналістів і зв'язав своє життя з визвольною боротьбою. Ще він був у нашому селі головою спортивно-руханкового товариства «Сокіл». Коли вдарив великий дзвін тривоги у 1941р., Назарків 30 червня появився біля церкви, біля могили Борцям за волю України, де наші предки відсвяткували відновлення української державності на західноукраїнських землях. Але надії на союзника німецького були марні. Німці, як і більшовики, нищили нашу націю і почали полювати за провідником. У відповідь «Зелений» почав організовувати підпільні осередки і боївки УПА. У нашому колишньому Мельниці-Подільському кущі, його 25 селах, загинуло в нерівній боротьбі понад 700 повстанців, а половина з них пострілялися і підірвалися гранатами. Це була воістину справжня армія смертників! Героїв - смертників!

Проте не втратами міряється перемога. Справді, ворог переміг фізично. Але перемога міряється ідейним досягненням. Голова Української греко-католицької церкви Андрей Шептицький у свій час сказав так: «Немає такої ціни, щоб оплатити втрати нації за свободу і незалежність».

Наш земляк мав тверду і вогненну натуру. Він не знав страху і поблагливості для себе, бо вважав їх одними із смертних гріхів для людини. Але він був і доброю та щирою людиною. Своєю боротьбою Андрій Назарків вписав яскраву сторінку в історію нашого краю. Ця сторінка багата такими прикладами героїки, що ні одна нація не мо-

же похвалитися. Якщо б по всій Україні було стільки повстанців, то можна собі уявити, чи могла би ворожа навала посунути на нас, але це було далеко-далеко не так.

Ми поставили цей пам'ятник перед рідною школою, бо хотіли би, щоб повстанський дух Назарківа («Зеленого») витав у рідних стінах цієї школи.

Наприкінці п'ятдесятих років Андрій Назарків говорив: «Україна буде, але ми вже її не побачимо, її побачать наступні покоління».

Воскресає Україна, живе і оживає. Я не знаю, чи хто побачить, але напевно з небесних вершин до нас сьогодні лава за лавою крокують безкінечні душі повстанців Мельниччини. Ось вони йдуть кроком непереможних. Повстанці воскресають в нових борцях, а ті дійдуть до справжньої омріяної України, яку напевно судилося побачити, десь аж там у ХХІ сторіччі. Так хай же на їхньому тернистому шляху дорогоказами стануть могили і обеліски тих, на прапорах яких було написано: «Воля України або смерть». Хай буде вічною пам'ять наша всенародна про районного провідника Андрія Назарківа. Хай сюди ніколи не заростає народна стежина. Хай тут завжди полум'яніють квіти. Слава Україні!»

Марія Григорик - дочка повстанця: «Ах як багато, як багато вас до нас прийшло. Скажіть по правді, що вас привело? Видима сила чи невидима вам дорогу вказала, сьогодні Гермаківка якась надзвичайною стала. Прийшли сьогодні люди - люди звідусіль, з ближніх і далеких сіл. Прийшли поклонитись герою. Як гірко стає, що в нашому селі ще люди є, які кажуть, а я про нього не чула і не знала, хто він такий є.

Так слухайте усі, ось життя його і його роду перед нами встає. Ось тут між нами жінка стоїть. Чорна хустина, очі в глибині, а думки залишились десь там вдалині. У пройденім часі у тій даліні у тих Сибірах, у тій мерзлоті, ця жінка чоловікових батьків поховала. Ця жінка сина Зенка, як ангела, Богові віддала. Ця жінка брата Романа донині виглядала, хоч знала, тюремні мури дорогу додому закрили, гіркої отрути у юне серце налили. Розпрощалася вона з людиною, з коханою. І пронеслася та розлука чорною загравою. Пронеслася над їхнім життям блискавицею і пішов Андрій служити, щоб Київ став столицею. Тринадцять років підпільної боротьби, тринадцять років без хати, без сім'ї, без гарячої їди. Одна боротьба, одні зв'язки, згуртування моло-

ді. Мета одна, Україні допомогти. І була в цього предка натура така. Не одного він стримав, в кого була гаряча голова. Постійте, зупиніть-ся, ніколи не пізно стріляти. Треба навести їх на добру дорогу, щоб вони разом з нами ішли в ногу. Він появлявся там, де його не чекали, він був невловимий, кати це знали. І тому сто тисяч давали за голову його. Тільки зловити, знищити, вбити героя цього. Яка сила волі, в цієї людини, як віра, що настане воля для України, однієї прекрасної днини. І день цей настав, герой перед нами в камені, в бронзі постав.

Спочинь побратиме, хоч тут ти спочинь! Ми не знаєм, де твої кості. Може, в яру, може, терня покрила геройську голову твою. Тобі не страшно було помирати. Ти бачив, як твоїх друзів розносили власні гранати. Ти загинув за Прапор, ти загинув за Тризуб, ти загинув за Українську Долю. Такі, як ти, здобули для неї волю. Ти віддав Україні усього себе! Своїми молитвами ми не піднімем тебе. Та твоя зброя у наших руках. Тай дай нам право піти по твоїх стежках. І стоїть перед жінкою її чоловік, а скільки біди, горя, сліз цей рід за нього поніс. Бандитка, бандерівка - так її називали, твоє місце в Сибірах, так її «добрі вчені» люди казали. І корилася з усім жінка героя, а сьогодні, бачите, люди, бачите, яка справедлива доля! Ген зі сходом сонця з далекого Сибіру старенькі батьки ідуть, онука на руках несуть...

Ідуть поклонитись сину-герою. Іде син до батька і несе біль з собою. О любий татусю, якщо б дожив, усі радості, всі квіти землі до твого підніжжя б зложив. Червоні посіпаки такого малого мене з вами розлучили і назавжди в Сибірах залишили. Рідна матусю! Своїми душами ми будемо ось тут біля тата, хай повниться Назарковим духом кожна українська хата! Родино, племінники і ваші діти, приходьте сюди, приносьте квіти, не цурайтесь, гордіться, що такий герой у вашій родині є. Розкажіть кожному і найменшій дитині. І ви, вчителі, приходіть, учнів приводіть, виховуйте їх у Назарковім дусі. Нехай із шкільних дверей виходять вірні українки і українці, завзяті бойові, такі - це від вас залежить, наші вчителі. Тут, тут цьому герою стояти, тут його крилатим думкам літати. Нехай тут співають йому солов'ї, нехай ніколи не гаснуть свічки воскові, нехай весною, літом, осінню квіти багряніють, нехай зимою ніколи сніговії стежки сюди не завіють. Нехай факел наш сусіди переймають. Нехай несуть з села в село і нехай усі знають, що в землі, засіяній кістками, кров'ю политою, сходи зійшли і дасть Бог, що Україна дочекається, що ці сходи дадуть

родючі плоди. Загинув «Зелений», та не загинув в піснях майбутніх поколінь. Ми вище Прапор піднімемо, Тризуб повернем до чола і крикнем: слава, слава, слава Україні, - так щоб здригнулася земля».

Олег Бойко - заступник голови районної державної адміністрації:
«Дорогі друзі! Ми прийшли до друга Назарківа, до такого, ким він залишився у пам'яті багатьох людей старшого покоління, протягом тих довгих років - 1944 по 1952 рік, коли вже зі зброєю в руках, коли своїм здоров'ям, своєю долею, своїм щастям він платив за те, щоб сьогодні святкували першу річницю проголошення Української держави.

Тільки ви чули, як військовими залпами було віддано останні військові почесті українською армією її герою, другу «Зеленому». Але подумаймо, сьогодні ми святкуємо першу річницю цієї держави, за яку Назарків віддав усе - віддав те, що багато з нас не могли зробити, він віддав життя. Подумаймо, чи є вже та наша Українська держава! Так ми її проголосили голосно, так всюди по всьому світу є багато крику - є Українська держава. То яка то Українська держава. З великими труднощами стає на ноги українська армія. Ледве ще стає тільки на ноги Служба безпеки. Економіка розпадається. Україну розтягують наліво й направо. Хто слабший, той тягне мішком, хто сильніший, тягне машиною. Це Українська держава? Це та Українська держава, за яку він загинув? Подумаймо! Чи, може, він загинув за те, щоб в Українській Державі можна було сказати українське слово до сусіда - «ти мій ворог».

За таку Україну він боровся, подумаймо уважно. На жаль, ми ще не можемо сказати, що є Українська держава. На жаль, ми ще не можемо сказати, що ми її збудували, коли в кожному закутку піднімає голову комуністична наволоч. Подивіться уважно! Сьогодні вона говорить, що перш за все - свобода, свобода і демократія. Те, що ми робимо, це не демократія, те, що вони думають зробити, те, що вони робили 80 років, - це вони називають демократією. Сьогодні по дорозі сюди мені передали газету «За вільний край». Газета, яка виходить у нас в районі, яка є рупором тих комуністичних сил. Ви знаєте, мені сьогодні вперше стало страшно. У першу річницю Української держави, тої держави, за яку поклали голови десятки мільйонів людей, і ось нарешті вдалось цю державу вибороти не зі зброєю в руках, а простим підняттям рук, і в цій газеті люди, які друкують її, які живуть серед нас, хоч би одним словом згадали, що є така річниця. Ось і бачимо, сьогодні зібралися, віддали почесті Назарківу й розійшлися додому і давай далі точити ножі, хто на свого

брата, хто на рідну Україну. Тому я хотів би, щоб кожен з нас, кожного ранку, йдучи мимо друга «Зеленого», глянув на нього і подумав, чи так я живу, як ти, і чи зможу я прожити так, як ти. Вічна пам'ять і слава другу «Зеленому». Слава героям борцям, які впали за Українську Самостійну Соборну Державу! Слава Україні!»

Василь Твердохліб, член районного проводу Української республіканської партії (Мельниця-Подільська): «Шановна Громадо! Дорогі друзі! Ми сьогодні зійшлися, щоб підняти з небуття і передати в пам'яття майбутнім поколінням вірного сина українського народу, районного провідника ОУН, УПА «Зеленого». Багато сказано про нього. Багато ще буде сказано. Багато ще буде написано. Але я не буду багато говорити, щоб не займати лишній час. Я хочу тільки нагадати всім, що ті герої ішли на явну смерть, вони знали, що загинуть, але загинуть за Україну. Їх десятки, тисячі, мільйони. Україна не дорахувалася від насилля московської орди більше 70 мільйонів свого народу. Це і голод, і каземати, розстріли, Сибір. Я сьогодні хочу сказати слово про вірного друга, побратима «Зеленого» із села Сапогова під псевдо «Шалій». Він пройшов з ним бойовий шлях, сьогодні тяжко хворий і прикутий до ліжка, не міг прийти сюди і сказати слово. Він знає, розказував нам багато дечого і прочитає про нього найближчим часом у нашій пресі. Я тільки що з Києва, де був на Всесвітньому форумі українців. Хочу вам сказати, що Україна в небезпеці. Усі без винятку виступаючи з сльозами на очах говорять про ті знущання, які уряди проводять у східній діаспорі. Українська родина, батько і мати, не мають права записати у метрику, що він українець, тому що він народився в Росії. Таке саме становище і в інших частинах світу. А тим часом наші керівники - і президент, і прем'єр Фокін - декларують Україну як самостійну державу. Де ж вона та самостійність, коли українці не мають права записати свою дитину, що вона українка чи українець, і це не тільки в Росії, це і в Донецьку, це і в Луганську, це і в інших областях. Є області, де немає ще української школи, де немає української церкви. А що ж це за Україна? Так от голос форуму - це голос заклику до єднання. Єднаймося всі. Тому що влада сьогодні у тих бувших партократів, у тої партійної номенклатури. І треба її помаленько збувати і збувати знизу. Тож давайте єднаймося і творімо свій уряд, свою Україну. Бо інакше ми не проживемо. Будьмо гідними оцих героїв, які полягли за нас, за те майбутнє України. Щоб нашим дітям не соромно було, що ми, діти і внуки поляглих героїв, прожили життя не належно. Слава Україні!»

Ігор Лесюк, директор Гермаківської середньої загальноосвітньої школи: «Шановні гермаківчани, гості! Велике свято сьогодні у нас, у нашому селі. Відкрили і освятили пам'ятник національному герою, районному провіднику Назарківу Андрію Петровичу. Але я сьогодні тут, разом з ним з його погруддям бачу всіх його друзів - друзів, якими він так славно керував, друзів, які віддали своє життя, найдорожче, що є у нас з вами, друзів, які поневірялись у таборах, які повернулись і зараз своєю працею, своїм чесним добросовісним ставленням до роботи вносять великий вклад в побудову нашої незалежної України, яка ще тільки стає на ноги, яка тільки повинна бути, якою ми її хочемо зробити.

Важко, дуже важко зараз і не тільки в економіці, у сільському господарстві, але і в нас в освіті. Ще дуже багато перепон стоять перед вихованням, перед створенням української людини, яка потрібна для нашого суспільства. І я впевнений, я вірю, що дух – дух Назарківа, дух героїв, які віддали своє життя за наше щастя, допоможуть нам у вихованні всіх дітей, допоможете і ви, все наше суспільство, вся свідома Україна, яка виховає нову людину, людину, яка буде вірна ідеалам України, вірна її волі, вірна її народу, якими були герої, яких ми сьогодні вшановуємо.

Я впевнений, що всі мрії, всі бажання, які будуть перед нами, стоять і будуть поставлені, будуть виконані. На скільки на це не було б потрібно часу, здоров'я, наших страждань і мук. Слава Україні! Слава її героям!»

Підполковник Олександр Хрус, начальник штабу Борщівського військового гарнізону: «Шановна громадо! Настав час, коли ми вже шануємо пам'ять не тих, про кого писали в газетах, книжках, показували по телевізору, чи говорили по радіо. Хто воював, хто бив українських націоналістів, петлюрівців, бандерівців, мазепівців, а шануємо пам'ять справжніх наших вояків, які хотіли бачити нашу Україну вільною, незалежною, демократичною державою. І не забуває наш народ цих вояків, славних воїнів УПА, і оживають з могил їхні пам'ятники і оживають наші славні герої, оживають їх бюсти над могилами. Тільки одно шкода, що не дожили вони до цього часу, що не бачать вони нашу славу Україну, яка піднялася на ноги, яка будує свою незалежну самостійну демократичну державу. Багато з них загинуло від куль гітлерівців, енкаведешників, загинули в тюрмах і таборах. І ось настав час, коли ми в цей визначальний день - день незалежності України, річниці 50 років УПА відкриваємо пам'ятник нашому славному землякові Андрію Назарківу. Слава героїчній повстанській армії! Слава Україні!»

Після виступу начальника штабу гарнізону рота солдатів під звуки військового маршу пройшла урочистим маршем біля пам'ятника Андрію Назарківу («Зелений»). Під час проходження Н. Мизак звернувся до присутніх на святі із закликом: «Слава Українській Армії!» Народ дружно підхопив: «Слава! Слава! Слава!» Хай наша армія виховується на традиціях Української Повстанської Армії і береже їх свято! Хай з крові воїнів УПА зростає нове покоління захисників незалежної Української Держави! Слава! Слава! Слава!»

Закриваючи урочисте віче, Н. Мизак сказав: «Шановні учасники свята! Будемо завершувати наш мітинг. Важко прощатися з вами, бо всі ми тут однодумці. Ви почули тут чудові повстанські пісні, гарячі промови. Усе, що ви побачили і почули, понесіть у ваших серцях до людей, близьких і знайомих, які ще боялися сюди прийти та відсвяткувати з нами ювілей.

Закликаю вас перезахоронювати загиблих вояків УПА, ставити над їхніми могилами пам'ятні хрести, бюсти, монументи. Але усе це потрібно робити швидко, бо ворожа комуністична гідра оживає. Вона як дракон. Не встигнеш йому відрубати одне крило, як у нього виростає сім. Не зупиняймося на досягнутому. Хай цей день стане для нас незабутнім! Хай цей день стане для нас історичним!»

Урочистості з нагоди освячення пам'ятника районному провіднику Андрію Назарківу («Зелений») завершилися натхненним виконанням присутніми гімну «Ще не вмерла Україна».

РАЙОННА ПРЕСА ПРО ПОДІЇ В ГЕРМАКІВЦІ

Перша панахида

28 квітня 1992 р. греко-католицька громада с. Гермаківки вшанувала пам'ять останніх хоробрих - членів збройного підпілля ОУН-УПА.

Прикро, що панахида відбулася під відкритим небом, бо до цих пір церква для католиків ще під замком! Чи довго пануватиме ця дика несправедливість? Миряни, присутні на відправі, ознайомились зі

стендом, на якому зібрані фото всіх членів підпілля. Потім процесія на чолі з отцем І. Сабалою вирушила на цвинтар, де поховані герої.

На імпровізованому мітингу про роль ОУН-УПА в історії України виступив історик Нестор Мизак. До глибини душі зворушив присутніх виступ Марії Григорик про геройську смерть повстанців. Учитель Володимир Димида прочитав Молитву українського націоналіста і Декалог, а учениця Руслана Каплун продекламувала вірш Павла Тичини «Скорбна Мати».

Жіночий хор проспівав декілька любимих повстанцями стрілецьких пісень. Могили загиблих зросились сльозами, як понеслись слова:

*Над цвинтарем ніч темніє.
Сплять в могилах вічним сном.
Тихо-тихо вітер віє,
І співає свій псалом...*

Вітер здував з вишень білий цвіт. Цвіт падав на могили і на людей, еднаючи наші серця з борцями [24].

Мовчали дзвони

В неділю, 5 липня 1992 р. в Гермаківці в урочистій обстановці перезахоронено останки воїнів УПА, які віддали молоде життя за свій народ, рідну землю. П'ять домовин винесли з будинку культури і траурна процесія попрямувала, але не до церкви, як личить згідно християнському звичаю, а до трьох хрестів у центрі села, де й відбулася відправа з участю декана УГКЦ отця Івана Сеньківа.

Глибоку шану пам'яті загиблим віддали сотні гермаківчан і жителів навколишніх сіл. У перезахороненні взяли участь Представник Президента на Борщівщині п. Мирон Боднар, його перший заступник п. Богдан Жарий, керівники громадських організацій. Був і військовий оркестр, прощальний залп на цвинтарі. Але болить душа від того, що навіть у таку хвилину не могли відійти ми від чвар і образ.

В «Галицькому віснику» є рубрика «Як Ви умирали, Вам дзвони не грали». Коли умирали герої, над ними інколи не було кому пустити сльозу. То невже не заслужили молоді повстанці, щоб хоч тоді, як стала Україна незалежною, їх похоронили не тільки з військовими почестями, але й християнськи? Щоби їх востаннє занесли до церкви, в якій їх хрестили і в якій вони приступили до першого святого причастя?

Не будемо розбиратися, хто винен: полеглим воїнам за честь і волю України від того не легше. Ми повинні спам'ятатися. Бо тої неділі мовчали не тільки дзвони на церкві у Гермаківці - мовчали дзвони совісті нашої... [8].

Імена героїв повертаються

Надрайоновий провідник ОУН-УПА, що діяв на південних теренах Тернопільщини, Андрій Назарків («Зелений») родом із с. Гермаківки Борщівського району. В 1937-38 роках організував у рідному селі молодіжні спортивні товариства «Сокіл» і «Луг». Із приходом перших «совітів», тобто з 1939 року пішов у підпілля. Усю родину - батька, матір і дружину з маленьким сином, більшовики вивезли у Сибір. У 1943-му Андрій Назарків організує відділи УПА на рідних теренах і уже в 1944 р. у Гермаківці було створено станицю УПА. Завдяки обережності і військовій інтуїції Андрію декілька разів чудом вдавалося уникнути вірної смерті.

В травні 1952 року, вийшовши на зустріч із зв'язковим, що ішов з Чорткова, на полі між селами Бабинці і Пилипче провідник разом із товаришем потрапив у засідку, організовану енкаведистом Буровим. Побачивши безвихідне становище, українські повстанці пострілялися. За голову провідника «Зеленого» НКВД давало спочатку 10, а потім 20 тисяч карбованців. В останньому листі до дружини на Сибір Андрій Назарків писав: «Ми загинемо. Але вільна Україна все одно буде».

І він не помилився. Маємо сьогодні вільну державу. І дуже добре, що молода Україна розпочинає свою нову історію з увіковічнення пам'яті забутих синів-героїв.

Пам'ятник Андрію Назарків, у відкритий у його рідному селі напередодні Дня незалежності України, є ще одним яскравим свідченням того, що до нас повертається правдива історія, що в Україну повертаються її герої.

У відкритті пам'ятника взяли участь воїни українського війська разом із начальником штабу Н-ської військової частини підполковником О. Хрусом, мешканці навколишніх сіл, сільські хори із Горошової, Устя, Мельниця-Подільської.

Пам'ятник освятили священники УГКЦ району [2].

Пам'ять кличе

У с. Гермаківка 3 вересня 1995 р. відбулося відкриття і освячення монумента «Борцям за волю України», спорудженого з ініціативи уроженця села, історика п. Н. Мизака за участю членів місцевої греко-католицької громади і сільського осередку УРП. Цей монумент - це пам'ять про 79 односельчан, котрі загинули від рук НКВД-МГБ в 1939-му, про тих, хто карався, мучився, але не каюся, борючись в лавах УПА і замерзаючи в снігах Сибіру. По полеглих за Україну панахиду відслужили і освятили пам'ятник оо. І. Сеньків і В. Михайлюк, декани УГКЦ Борщева і Мельнця-Подільської, місцевий парох о. Ярослав.

Прекрасний хор осередку «Союзу Українок» з Горошови виконав українські патріотичні пісні, учні школи згадали кожного із загиблих поіменно, присвятивши їм вірші.

Хвилина мовчання... Відлунали Державний гімн і почесний салют, даний воїнами Борщівського гарнізону. Прозвучали виступи історика п. Н. Мизака, голови Борщівської РО УРП п. П. Атаманчука, директора місцевої школи п. В. Катеринюка, голови сільради п. В. Амборського, заступника голови райради народних депутатів з виконавчої роботи п. В. Осадчука, підполковника українського війська п. Ю. Томчака. Проїшли урочистим маршем військовики. До підніжжя монумента лягли темно-червоні троянди [1].

Відновлено могилу

На Зелені свята 2 червня 1996 р. в Гермаківці відбулася панахида на відновленій могилі греко-католицького священика о. Савчинського, з ім'ям якого пов'язане відродження села на зламі XIX-XX сторіч.

Отець Савчинський був із когорти тих греко-католицьких священиків, котрі, усвідомивши своє велике покликання, кинулися у тяжкі часи іноземного поневолення рятувати рідні села від безпросвітньої тьми, пияцтва та польсько-єврейського визиску.

Наприклад, у Гермаківці селянина остаточно знищували дев'ять єврейських крамниць та вісім корчем, куди він несвідомо спішив віддати свого останнього важко заробленого гроша. О. Савчинський з церковного амвона пропагував здоровий спосіб життя, добився, щоби селяни перестали відробляти польському графові та вйтові різні «шарварки», що тягнулися ще з часів кріпаччини. Згодом організував

для людей «щадничу касу», «кооперативу», благословив створення у селі читальні «Просвіти» та товариства «Січ». Напередодні Першої світової війни Гермаківка зануртувала національним життям, а корчмарі та лихварі подалися геть.

Про діяльність о. Савчинського гермаківчани дізналися з книги спогадів Дмитра Колісника «Мое село», написаної ним у 50-х роках у Канаді. Вона сьогодні є безцінним джерелом знань про наших славних подвижників. Забуту могилу пароха на сільському цвинтарі показав людям 93-літній гермаківчанин Володимир Пуляк. Панахиду відслужив священник о. Василь Стасів, виступив також Нестор Мизак. До реставрації могили спричинилися Антін Скаляк, голова церковної двадцятки, Степан Цюник, голова осередку УРП, Василь Синюк, голова осередку КУНу і вірні греко-католицької громади С. Соловій, С. Лесюк, І. Киляр, В. Остафій, С. Боечко [42].

Врятуймо Троянів вал!

Невелика замітка М. Сохацького «Увага: археологічна пам'ятка» (18 квітня ц.р.) навела на роздуми.

Ще донедавна на нашому Галицькому Поділлі, вздовж пониззя Збруча тягнулись досить довгі і великі вали. Починались вони у селі Гермаківка і простяглись у напрямку до Збруча. Потім зникли і тягнулись біля 4 кілометрів від Залісся до Млинівки. Появились знову біля Окопів і Панівців. Далі вали виникали у Боришківцях і тягнулись до Білівців майже до самого Дністра. Довжина цієї частини валів мала 1800 метрів. Тут вони зберігалися найкраще.

Протяжність цілого валу на території нашого району, якби він міг не перериватися, могла доходити до 26 кілометрів. Збережені частини мали понад 12 кілометрів.

У місцях, де вал найкраще зберігся, його висота досягала 6 метрів, основи - 20, у верху - до 2 метрів.

Кому тільки не приписували авторство валів: і аварам, і готам, дослов'янським племенам, римлянам. Останнє припущення чи не найбільше здобуло прихильників. За Марка Ульпія Траяна (98-117 рр. н.е.) - римського імператора Рим досягнув апогею своєї збройної могутності. Це був перший чужоземець на римському престолі. Він відзначався сміливістю, користувався любов'ю у війська. Ходив походами на Схід. Завоював Вірменію, більшу частину Месопотамії. Мріяв

про підкорення Індії. Після його смерті римляни завжди говорили наступникам: «О, якби ти міг бути щасливішим за Августа і кращим за Траяна». За правління Траяна вали були найбільш поширені у римській фортифікаційній практиці. Один з дослідників Візантії так описує ці укріплення.

Є кілька загадкових рядків про Трояна у поетичній енциклопедії домонгольської України-Руси «Слово о полку Ігоревім». Але хто ж такий Троян, для українського поета - мислителя XII сторіччя, теж залишається теємницею.

В народі подібні вали ще називають Змійовими. Вони проходили на південь від Києва, на правому березі Дніпра, вздовж його приток. Існує припущення про їх спорудження у X-XI ст. за князювання Володимира Великого. Розповідають легенду про боротьбу київського богатиря Кирила Кожум'яки із страшним драконом - Змієм. Перемігши чудовисько, герой запряг його в плуг і пропоров ним гігантські борозни.

Ця древня оповідь про оранку драконом відноситься напевно до періоду оволодіння нашими предками плужним землеробством.

Найбільш правдивою версією виникнення валів може бути їхнє походження з княжих часів. Галицькі князі Володимирко (1140-1152), Ярослав Осмомисл (1153-1187), король Данило (1205-1265) звертали пильну увагу на наше пониззя (так називалось Поділля), на яке не раз нападали степовики. Вони старалися збільшити колонізацію краю, дбали про укріплення міст. Хто ж складав плани будівництва валів, висипав, стояв на чатах, вдивляючись у подільські сині далі? Мистецтво будівництва земляних укріплень розвивалося на Україні від найдавніших часів. Вали були при кожному поселенні, вироблялась і своєрідна оборонна техніка.

Зразки таких великих укріплень, техніку будівництва княжа Україна запозичила від Візантії, яка теж перейняла її від римлян разом з назвою (Троянові вали).

«На прикордонній смузі бачимо спочатку лінію укріплених поселень, зв'язаних між собою послідовним рядом сторожевих башт, що знаходились на близькій відстані одна від одної, з припасами води, харчів та невеликою залогою. Мета цих укріплень подвійна: замкнути кордони і берегти їх від нападів ворога, з другого боку вони правили за точку опори для відділів, що були назначені до походу у чужі

краї. Але ця перша лінія не видавалася достатньою обороною. Тому на деякій віддалі від неї йшла друга оборонна лінія, що складалася з більших укріплень із достатніми залогами. Ця друга лінія підтримувала прикордонні сторожівні, служила заслоном проти набігів «ворога» і водночас захистом населення.

Подібні оборонні споруди перетинали з заходу на схід провінцію Румунії Добруджу і Бессарабію та Ізмаїльський район Одеської області. Їхні залишки там є ще й досі.

Однак це пояснення нам не підходить, бо річ у тому, що римські легіонери ніколи не ступали за ріку Дністер. Їхні володіння закінчувались провінцією Дакією у тепершній Румунії.

Назва цих же валів Трояновими хоч і зафіксована у писемних джерелах, але походження його не обов'язково книжне. Легенди про міфічного царя Трояна фольклористи записували в українських селах до початку ХХ сторіччя.

Як би там не було, це історична пам'ятка, над якою промайнули тисячоліття. Бачили вони на своєму віку набіги кочівників, татарських орд, захищалися на них вої короля Данила. Тому за будь-яку ціну їх треба зберегти. Але, на жаль, як і тисячі інших пам'яток України, через недіючі закони щодо їх захисту, вали теж зазнали руйнації.

Біля Гермаківки вони стерті з лиця землі на відстані близько 1,5 кілометра. Колгоспні плуги, екскаватори постійно вгризалися у їх тіла. Натомість на цьому місці появилася дорога. І як не прикро, рештки валу розкопуються вже з другого кінця. Обабіч появилася сміттєзвалище. Сільська рада на сьогодні ще не усвідомила своєї ролі у збереженні матеріальної пам'ятки нашої праісторії.

Отже, вал терміново треба взяти на облік сільською радою, обласним товариством охорони пам'яток і встановити тут охоронні знаки, інакше несвідома рука, вихована нашою дійсністю, знищить їх повністю [15].

Гермаківчани, учасники ланцюга єднання 21 січня 1990 р. Справа 1-й Степан Тихохід, 3-й Дмитро Ярема, 4-й Антон Скаляк, 5-та Марія Куземко - депутат Верховної Ради України, 5-й Роман Колісник, 6-та Ольга Пуляк, брати Василь і Нестор Мизаки, 9-й Ярослав Колісник та інші.

Молебень з нагоди освячення відновлених хрестів на честь скасування панщини. На передньому плані єпископ УГКЦ Павло Василик. 13 травня 1990 р.

Освячення національного прапора України, 13 травня 1990 р.

Служба Божа біля трьох хрестів на честь скасування панщини 13 травня 1990 р.

Перша панахида на честь героїв ОУН, УПА у с. Гермаківка. 28 квітня 1992 р.

Похід на цвинтар до могил полеглих героїв УПА.

Перша панахида на честь героїв ОУН, УПА у с. Гермаківка. 28 квітня 1992 р.

Шляхами повстанської слави. Біля невідомої могили повстанців. Зліва направо: Василь Мизак, Марія Григорик-Масовець, Нестор Мизак.

Автор з Василем Аксентієвим, колишнім головою т-ва «Сокіл» у Гермаківці, 1978 р.

Світлина з Андрієм Калуцьким, симпатиком ОУН, 1991 р. У нього квартирував референт СБ Степан Слишинський («Комар»).

Нестор Мизак слухає спогади Ганни Паскарик про повстання «Комара», с. Іване-Пусте, 1992 р.

Діти на валі Трояна біля с. Гермаківка.

Панахида за полеглих односельчан у Другій світовій війні (1944-1945 рр.). 10 травня 1992 р.

Траурний похід
на цвинтар, до
пам'ятного
хреста полеглим
односельчанам у
Другій світовій
війні (1944-
1945 рр.).
10 травня
1992 р.

Панахида у
пам'ять
трагічної за-
гибелі Симона
Петлюри. 24
травня
1992 р.

Місце колишньої криївки, де загинули троє повстанців 1946 р. у Гермаківському лісі.

На місці поховання повстанця Василя Стефанчука («Ігор») із с. Іване-Пусте. Показує місце Зуляк.

Ексгумація загиблих повстанців у Гермаківському лісі. 4 липня 1992 р.

Тут сплять герої.

На місці повстанської криївки.

Ексгумація загиблих повстанців у Гермаківському лісі. 4 липня 1992 р.

Рідні біля тлінних останків повстанця Володимира Олексина. 4 липня 1992 р.

Перезахоронення воїнів УПА в с. Гермаківка. На передньому плані рідні повстанця Володимира Олексина. 5 липня 1992 р.

Панахида під час перезахоронення воїнів УПА у с. Гермаківка. Будинок культури, 5 липня 1992 р.

Процесія під час перезахоронення воїнів УПА у с. Гермаківка. 5 липня 1992 р.

Процесія під час перезахоронення воїнів УПА у с. Гермаківка. 5 липня 1992 р.

Перезахоронення воїнів УПА у с. Гермаківка. 5 липня 1992 р.

*Перезахоронення воїнів УПА у с. Гермаківка. Віче на цвинтарі.
5 липня 1992 р.*

Відкриття пам'ятника районному провіднику ОУН Андрію Назарківу («Зелений») у с. Гермаківка. 23 серпня 1992 р.

*Відкриття пам'ятника районно-
му провіднику ОУН Андрію
Назарківу («Зелений»)
у с. Гермаківка. 23 серпня 1992 р.
Біля пам'ятника дружина Марія.*

*Виступає
Нестор Мизак.*

Похід гермаківчан до пам'ятника «Зеленому» у п'яту річницю незалежності України. 24 серпня 1996 р.

*Відкриття
монумента
«Борцям за волю
України»
у с. Гермаківка,
3 вересня 1995 р.*

*Зліва направо:
Антон Скаляк,
Нестор Мизак, о.
Ярослав Капу-
лов, Степан Цю-
ник. 3 вересня
1995 р.*

*Квартет
повстанської піс-
ні. Виконують піс-
ню «Гей, там у лу-
зі при дорозі». Злі-
ва направо: Сте-
пан Карачко, Ва-
силь Мизак, Сте-
пан Тихохід,
Нестор Мизак.
21 серпня 1994 р.*

*Колядники біля пам'ятника «Зеленому».
Різдво, 9 січня 1993 р.*

*Шанувальники біля
пам'ятника Тарасові
Шевченку. Гермаківка,
12 травня 1994 р.*

*Діти-колядники зі зіркою біля пам'ятника
«Зеленому». Різдво, 9 січня 1993 р.*

*Рідня біля братської могили воїнів УПА
на Гермаківському цвинтарі, липень
1995 р.*

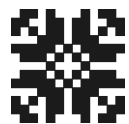
*Символічна могила борцям
за волю України біля
церкви, с. Гермаківка, ли-
пень 1995 р.*

*Меморіал слави біля школи у с.
Гермаківка, липень 2002 р.*

*«Згадаймо славу смерть
лицарства козацтва.»*

Павло Чубинський
«Ще не вмерла Україна»

РОЗДІЛ 9 **СПОГАДИ ПРО
ДАВНЄ МИНУЛЕ**

